

Katja Mäkinen

RIITASOINTUJA VAI TEMA CON VARIAZIONI

Eurooppalaisen identiteetin rakentaminen EU:n kulttuuritiedonannoissa

Taidekasvatuksen pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Katja Mäkinen	
Työn nimi Riittasointuja vai tema con variazioni. Eurooppalaisen identiteetin rakentaminen EU:n kulttuuritiedonannoissa	
Oppiaine Taidekasvatus	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika 2.5.2003	Sivumäärä 104
Tiivistelmä – Abstract	
<p>EU:n kulttuuritiedonannoissa hahmotellaan jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä taiteen alalla. Mutta miksi niissä puhutaan niin paljon eurooppalaisesta identiteetistä, ikään kuin tiedonantojen ja koko kulttuuritoiminnan tarkoitus olisi rakentaa yhteistä identiteettiä jäsenmaiden asukkaille?</p> <p>Tutkimuksen tavoite on selvittää, minkälaista identiteettiä asiakirjoissa tuotetaan ja mitä strategioita siinä käytetään sekä mihin identiteettiä tarvitaan. Tiedonantojen perusteella analysoidaan kulttuuritoiminnan suhdetta EU:n taloudellisiin ja poliittisiin intresseihin sekä identiteetin merkitystä integraation legitimoijana.</p> <p>EU:n kulttuuritiedonantojen mukaan eurooppalaista identiteettiä kuvataan samanaikaisesti sekä yhtenäiseksi että moninaiseksi. Tutkimuksessa kysytään, kenen kulttuuri asetetaan tiedonannoissa identiteetin yhteiseksi perustaksi ja kuinka moninaisuudesta puhumalla vedetään rajoja unionin sisälle. Identiteetin rakentamista tutkitaan myös tarkastelemalla sitä, miten asiakirjoissa viitataan EU:n ulkopuolelle. Tavat joilla sekä Euroopasta että muusta maailmasta puhutaan asiakirjoissa osoittavat, että käsityksiä toiseudesta käytetään rakennuspalkkeina identiteetin rakentamisessa.</p>	

Dissonance or Tema con Variazioni. Constructing European Identity in the Cultural Communications of the European Union

In the EU's communications concerning culture there are sketches for the co-operation between the member states in the field of arts. But why is there so much talk about European identity, as if the purpose of the communication and the whole cultural activity was to build a common identity for the inhabitants of the member states?

The aim of this research is to find out what kind of identity is produced in the documents and what strategies have been adopted for that purpose, as well as to examine what such identity is needed for. The relationship of cultural activities to the economic and political interests of the EU as well as the significance of identity as legitimation for the integration are analysed on the basis of the documents.

According to the EU's cultural communications, European identity is characterised by unity and diversity alike. The study addresses the question of whose culture is placed as the common foundation for identity in the communications, and how by talking about diversity boundaries are drawn inside the Union. The construction of identity is examined also by looking at the ways the communications refer to outside of the European Union. The ways in which both Europe and the rest of the world are talked about in the documents, show that images of otherness are used as building blocks for the construction of identity.

Asiasanat

Eurooppa, Euroopan unioni, kulttuuri, identiteetti, legitimaatio, tekstianalyysi
Europe, European Union, culture, identity, legitimation, textual analysis

Säilytyspaikka

Muita tietoja

Johdanto.....	3
1.1 Tutkimuksen tausta	3
1.2 Keskeiset käsitteet.....	7
1.3 Tutkimusaineisto.....	8
1.4 Tutkimusongelma ja teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat.....	12
1.4.1 Tutkimuskirjallisuus ja teoreettisia tausta-ajatuksia.....	12
1.4.2 Lukutapa ja tarkastelun eteneminen.....	15
Mitä kulttuurilla tarkoitetaan EU:n kulttuuritiedonannoissa.....	19
Identiteetin rakentaminen EU:ssa: miten ja miksi.....	26
3.1 Kulttuuri identiteetin rakentajana.....	36
3.2 Mihin EU:ssa tarvitaan identiteettiä	29
3.3 Kulttuurin välineellinen asema.....	33
EU:n suhde muihin - ulkoinen toiseus.....	35
4.1 Yhteistyötä vai levittämistä.....	35
4.2 Ei-eurooppalaiset vaikutteet ja uhkakuvat	38
4.3 Mitä identiteetin määrittelykriteereitä käytetään ja ei käytetä	42
Moninaisuus - sisäinen toiseus.....	50
5.1 Kansalliset kulttuurit.....	51
5.2 Alueelliset ja paikalliset kulttuurit.....	58
5.2.1 Keskukset ja periferiat.....	60
5.2.2 Vähemmistöt ja muut kulttuuriset ryhmät.....	62
5.3 Erilaisuuden neutralisointi.....	65
Yhtenäisyys - kulttuuriperintö identiteetin perustana.....	70
Lopuksi.....	75
7.1 Identiteetin tuottamisstrategiat tiedonannoissa.....	75
7.2 Euroopan monet identiteetit.....	83
7.3 Legitimaatio.....	86
Tutkimusaineisto ja lähteet.....	89

. Johdanto

.1 Tutkimuksen tausta

Euroopan unionin ja koko integraatioprosessin valtasuhteita tutkittaessa on tavallisesti keskitytty yleisimpiin vallankäytön muotoihin, kuten taloutta ja puolustusta koskevaan valtaan. Sen sijaan identiteettiin liittyvää vallankäyttöä ei ole tutkittu paljon, vaikka identiteetillä on politikoitu kaikissa yhteisöissä.¹ Identiteettiin liittyvää vallankäyttöä on tärkeää tutkia siksi, että se on kätkettyä ja huomattomasti vaikeasti hallittavaa sekä vallan 'käyttäjälle' että vallankäytön 'kohteelle'. Juuri tämä tekee identiteetistä paitsi tärkeän myös kiinnostavan tutkimuskohteen, sillä siihen voi liittyä merkittäviä seurauksia, tulkinvaraisuutta ja kontingenttisuutta. Sen vuoksi tutkin tässä pro gradu -tutkielmassani identiteetin rakentamispyrkimyksiä Euroopan unionissa.

Eurooppaan liittyvillä identiteetikamppailuilla on ollut merkittävä osa kansainvälisessä valtapolitiikassa sekä Euroopan että koko maailman tasolla. Eurooppa ei ole koskaan ollut pelkästään maantieteellinen käsite, vaan myös sotilaallinen, kulttuurinen, taloudellinen ja uskonnollinen. Se on ollut määrittelytaisteluiden ja käsitekamppailujen kenttä (esim. Delanty 1995, 1), ja käsitteeseen liitetyt monet muut merkitykset ovat muuttuneet historiallisissa olosuhteissa.² Eurooppalainen identiteetti ei siis ole vain staattista, vaan se on vaihdellut monin tavoin eri syistä (esim. den Boer 1996, 13). Eurooppaa koskevien käsitetaistelujen kentällä eräs kamppailija on Euroopan unioni. Koko integraation lähtökohdaksi voidaan nähdä Euroopan (identiteetti)kriisit, sillä toisen maailmansodan jälkeen oli tarvetta uudelle sodan Euroopan valtioiden kesken sitomalla Euroopan maat tiiviisti toisiinsa ja kohentaa Euroopan heikentyneitä asemaa.³ EU:n piirissä Eurooppaa on määritelty aikaisemmin pääasiassa taloudellisesti ja taloudellisena yhteenliittymänä, mutta käsitys Euroopasta on sittemmin laajentunut, ja EU:ssa on alettu ottaa huomioon myös esimerkiksi kansalaisia, historiaa, elämäntapoja ja alueita. Sama muutos näkyy myös EU:n toimivallan laajenemisena: talouden lisäksi toiminnan piiriin otetaan yhä uusia alueita.

Shapiron (1988, 100-111) mukaan ulkopolitiikka on toiseuden konstituoinnista; identiteetillä politiikoinnista ks. myös Connolly 1989, 333; Penrose ja Jackson 1993, 207-208; Soysal 1996, 26-27. Sanan mytologisesta ja etymologisesta taustasta esim. den Boer 1996, 15; Mikkeli 1994, 11-12; Mäkinen 1996, 24, 26.

Eurooppa-ajatuksen kriisi otetaan Euroopan unionin hahmottelemisen lähtökohdaksi Belgian ulkoministerin Leo Tindemansin Euroopan unionin rakentamisen suuntaviivoja käsittelevässä EY-työraportissa (1976, 5, 11). Euroopan 'johtoaseman' menettämisestä ks. Fadeeva 1991, 53-54.

Käsitetaistelua Euroopan määrittelemisestä käydään missä tahansa kirjoitetussa tai puhutussa tekstissä, jossa Eurooppaa käsitellään. Tässä työssä tutkin määrittelytaistelun muotoja ja tavoitteita yhdessä Euroopan unionin tekstiaineistossa, komission julkaisemissa kulttuuritiedonannoissa. Tarkoitukseni on selvittää, millaisena Eurooppa ja *eurooppalainen identiteetti* (kursivoidut sanat ovat EU:n asiakirjoissa esiintyviä ilmauksia) nähdään tiedonannoissa ja mihin suuntaan ja millaisin keinoin identiteettiä pyritään muokkaamaan, sekä mitä varten identiteettiä ja sen muokkaamista pidetään tärkeänä. Tätä tarkastelen mm. toiseuksien rakentamisen kautta, toisin sanoen tutkimalla, mitä tiedonannoissa pidetään toiseutena ja miten sitä eksplisiittisesti tai implisiittisesti tuotetaan. Tarkennan tutkimuskysymyksiä luvussa 1.4. Aluksi kuitenkin tiivis katsaus siihen, miten Eurooppaa on määritelty eri aikoina.

Käsitettä Eurooppa on käytetty mm. maantieteellisen, kulttuurisen, sotilaallisen, poliittisen, uskonnollisen, aatteellisen ja kehittyneisyyteen perustuvan rajanvedon välineenä. Kahdeksannella vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua Eurooppa-käsitteellä viitattiin Kreikan mantereeseen pohjoisosaan (Mikkeli 1994, 12-13). Myös Herodotos käytti Historia-teoksessaan Eurooppaa maantieteellisenä käsitteenä ihmetellessään maailman jakamista kolmeen osaan Euroopaksi, Aasiaksi ja Libyaksi (Herodotos 1907, 101-104). Tässä kolmijaossa Eurooppa oli aikaisempaa laajempi, mutta kuitenkin selvästi pienempi kuin esimerkiksi nykyiset käsitykset Euroopasta alueena. Maantieteellisellä ilmaisulla viitattiin sittemmin kreikkalaisten kieleen, tapoihin ja hallintoon liittyviä ominaisuuksia (den Boer 1996, 5).

Kahdeksannella vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua käsitteellä erotettiin kreikkalaiset ja persialaiset sotajoukot toisistaan (den Boer 1996, 16). Poitiersin taistelussa vuonna 732 muslimijoukot lyöneen kaarle Martellin joukkoja nimitettiin eurooppalaisiksi (Autio 1994, 10; den Boer 1996, 26). Poliittista merkitystä Eurooppa-käsite sai Kaarle Suuren ollessa Rooman keisarina 800-luvulla, ja Kaarle Suurta nimitetty 'Euroopan isäksi' (Autio 1994, 10-11; den Boer 1996, 26; Niiniluoto 1996, 24). 1400-luvulla Paavi Pius II käytti sanaa Eurooppa sotakontekstissa pyrkiessään kokoamaan Euroopan joukkoja taisteluun turkkilaisia vastaan turkkilaisten valloitettua Konstantinopolin; lisäksi hän ensimmäisenä nimesi Euroopan asukkaita 'eurooppalaisiksi' (den Boer 1996, 35; Niiniluoto 1996, 24).

1400-luvulta lähtien Euroopalla tarkoitettiin yhtenäistä länsimaista kristikuntaa, 'res publica christianaa' (Autio 1994, 15-16, den Boer 1996, 34; Mikkeli 1994, 29-30), mutta Euroopan ja kristinuskon eriytyminen alkoi kehittyä jo myöhäisantiikissa (Mikkeli 1994, 21-22). Erasmus Rotterdamilainen 1500-1500 -luvulla oli ensimmäisiä, joka piti Eurooppaa itsestäänselvänä kokonaisuutena, mutta hänkin määritteli sitä kristinuskon ja turkkilaisten uhan kautta (Autio 1994, 36; den Boer 1996, 37).

urooppalainen identiteetti täsmentyi löytöretkien myötä, ja termi Eurooppa sai 1600-luvun loppuun mennessä kulttuurisia ja poliittisia konnotaatioita. Tarvittiin yhteinen nimi kuvaamaan länsimaista sivilisaatiota, ja koska 'länsimainen kristillisuus' ei ollut uskonsotien takia hyvä termi, tähän käyttöön tettiin nimi Eurooppa (Turunen 1994, 89-90). Merkittäviä vaikuttajia Eurooppa-käsitteen ja Eurooppaleiden määrittelemisessä olivat myös Ranskan suuri vallankumous ja Napoleonin yhdistämispyrkimykset (den Boer 1996, 65-69; Mikkeli 1994, 73-74).

1800-luvun alussa Euroopan historiaa kirjoitettiin uudelleen palvelemaan yhtenäisen identiteetin ajatusta. Eurooppalaiselle sivilisaatiolle keksittiin juuret kaukaa historiasta, ja Euroopasta tuli hyväksytty historiallinen kategoria. Rooman valtakunnan raunioista ja 'barbaarikansoista' sekä kristillisestä kirkosta luotoiltiin eurooppalainen sivilisaatio, jonka väitettiin vallinneen keskiajalla ja joka tuli herättää uudelleen henkiin. Näiden elementtien lisäksi Euroopan historian juuret ulotettiin ateenalaiseen demokratiaan ja kreikkalaiseen vapauteen, sillä sen katsottiin olevan hyödyllistä kun vaatimukset poliittisesta demokratiasta voimistuivat ja vapauden käsitettä radikalisoitiin. (den Boer 1996, 71-74.) Eurooppalaisia yhteistyösuunnitelmia Euroopan valtioiden kesken esitettiin pitkin 1800-lukua, mm. Wienin kongressissa vuonna 1815 (Mikkeli 1994, 79). Yhtenäisen Euroopan hahmottelemiseen vaikuttivat 1800-luvulla myös kansallisuusaatte (Mikkeli 1994, 86-92, 185), imperialismi ja internationalismi (Mikkeli 1994, 103-104).

Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä ja erityisesti sen jälkeen Euroopan katsottiin olevan kriisissä, ja usko pysähtymättömään kehitykseen ja sivilisaation arvoihin alkoi horjua. Eurooppa ja sivilisaatio oli aikaisemmin käsitetty identtisiksi, mutta nyt puhuttiin eurooppalaisen sivilisaation romahtamisesta ja 'vanhan maailman' degeneraatiosta ja rappiosta. (Bugge 1996, 119-120; Fisch 1992, 759; Mikkeli 1994, 106-107.) Vuonna 1918 ilmestyneessä teoksessaan *Der Untergang des Abendlandes* Oswald Spengler väitti eurooppalaisen kulttuurin saavuttaneen viimeisen vaiheensa 1800-luvulla (Spengler 1923, 42-43). Euroopasta nähtiin edelleen maailman keskuksena, jonka arvot ja sivilisaatio olivat universaaleja (Waever 1995, 173). Rauhaan pyrkiviä yhteiseurooppalaisia hankkeita olivat 1920-luvulla eurooppalaisuus ja Kansainliitto (Mikkeli 1994, 107-111; Tuomainen 1994, 251-256).

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen mielialat Euroopassa olivat huolestuneet, mutta silti toiveikkaammat kuin ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Sodanaikaisen fasisminvastaisen liikkeen piirissä kasvoi käsitys, että Euroopan on yhdennyttävä uusien tuhojen estämiseksi, ja eri tahoilla laadittiin monenlaisia identiteettimäärittelyistä koskevia suunnitelmia (Mikkeli 1994, 121, 125; Waever 1996, 151-152). Taloudellinen

Integraatioprosessi käynnistyi vuonna 1951 kun Ranska, Saksa, Italia, Belgia, Luxemburg ja Alankomaat erustivat Euroopan hiili- ja teräsyhteisön (ECSC) ja vuosikymmenen puolivälissä teollisuus- ja maataloustuotteiden yhteismarkkinat sekä tulliliiton. Samat maat muodostivat vuonna 1957 Rooman sopimuksella Euroopan talousyhteisön (EEC) ja Euroopan atomienergiayhteisön (Euratom). Kaikki sopimukset yhdistettiin nk. sulautussopimuksella vuonna 1967, kun muodostettiin Euroopan yhteisöt (EY). Integraatiota syvennettiin solmimalla Maastrichtin sopimus Euroopan unionista vuonna 1992.

Uudet Länsi-Euroopan maat solmivat EFTA-sopimuksen vuonna 1960. Vuonna 1973 EFTA-maat tekivät EY:n kanssa vapaakauppasopimuksen, ja myöhemmin lähes kaikki EFTA-maat ovat liittyneet EY:n jäseniksi tai hakeneet jäsenyyttä. (Kivelä & Hautala-Kajos 1993, 11-12; Mikkeli 1994, 123-124; Niiniluoto 1996, 25.) Jo näitä sopimuksia ennen, vuonna 1949, perustettiin Euroopan neuvosto ja vuonna 1954 Euroopan Kulttuurisäätiö, joiden painopiste oli talouden sijasta kulttuuri- ja ihmisoikeuskysymyksissä ja joiden jäsenmaat olivat vain osittain samat (Euroopan unioni ja Euroopan neuvosto - toimiala ja toimielimet 1994, 7; Niiniluoto 1996, 25). Näistä hankkeista huolimatta eurooppalainen yhtenäisyys oli kaukana, sillä 'rautaesirippu' jakoi Euroopan kahtia.

1980-luvulla kiinnostus Euroopan identiteettiä kohtaan kasvoi (esim. Fadeeva 1991, 51), ja sitä alettiin etsiä uudelleen toisen maailmansodan jälkeisen ajan historiankirjoituksen alta. Eurooppaa ja eurooppalaisuutta yritettiin luoda uudestaan uusien historioiden avulla. Niissä korostettiin kansallisvaltioiden ja kaikkia länsimaita koskevan yhtenäiskulttuurin sijasta kulttuuria, alueiden kätkeyttä historiaa, epävirallista yhteistä historiaa, vanhoja yhteenkuuluvuuden siteitä ja muita seikkoja, jotka lähenevät ideellistä tai etnistä identiteettiä. Eurooppaa ja eurooppalaisuutta siis 'narrativisoitiin' ja historioiden ja tutkimusten ja lopulta myytin kautta luotiin kuvaa Euroopasta alueellisena tai kulttuurisena kokonaisuutena. (Vähämäki 1993, 16-17.)

1980-90 -lukujen vaihteen mullistusten ja yhtäaikaisten integraatio- ja separatismipyrkimysten myötä Euroopan identiteetikriisi on entisestään kasvanut. Samalla identiteetillä politikoinnin merkitys on sääntynyt. Esimerkiksi entisen Jugoslavian alueen sodassa, Baltian maiden itsenäistymisessä ja muiden entisen Neuvostoliiton maiden tilanteissa sekä baskien tai skottien itsehallintopyrkimyksissä on kyse identiteetin ja toiseuden määrittelystä. Kuumentunutta identiteetin etsintää on selitetty yhteiskunnallisella ja kulttuurisella epävakaisuudella, elämäntapojen muutoksilla, kansallisvaltioiden aseman muuttumisella, liittyneellä modernisoitumisella ja globalisoitumisella (Alapuro 1994, 12-14; Fadeeva 1991, 55; García 1993, xi; Picht 1993, 83, 90). Selkeät aatteet, liikkeet, vastakohtat ja viholliskuvat ovat muuttuneet (Alapuro 1994, 13). Monien arvioiden mukaan Euroopasta puuttuu yhteinen mitta yhtenäisen perustan

ahmottamiseksi, mikä tekee kiistanalaiseksi sekä itsen että toisen määrittämisen ja rajojen ja oman aikaa asettamisen (Vähämäki 1993, 19). Myös Länsi-Euroopan integraatioprosessi on osaltaan tehnyt lentiteettien kokemisesta joustavampaa (Meehan 1993, 152).

2 Keskeiset käsitteet

Edellä hahmottelemani karkeat päälinjat siitä, miten eri tavoilla Eurooppaa on määritelty, riittävät kuvaamaan, että Eurooppa on hyvin moniselitteinen käsite. Tässä työssä pyrin käyttämään sitä maantieteeseen perustuvassa merkityksessä. Sen mukaan Eurooppa on maanosia, jonka rajana Aasiaa vastaan pidetään yleisesti Ural-vuoria (Geo - maantiedon suuri tietosanakirja 2 1981, 274-275; The Oxford Encyclopedic English Dictionary 1991, 490). Tästä huolimatta lienee mahdotonta olla liittämättä Eurooppa-sanaan ja sen johdannaisiin muita kuin maantieteellisiä määritteitä.

Länsi-Euroopan integraatioon liittyvät organisaatiot ja niiden nimet ovat muuttuneet yhdentymisprosessin edetessä (ks. luku 1.1). Unionin perustamisen jälkeenkin nimitykset yhteisö tai yhteisöt ovat edelleen käytössä esimerkiksi komission kulttuuritiedonannoissa tai EU:n virallisissa tiedotuslehdissä. Tämä johtuu siitä, että unionin perustana ovat aikaisemmin perustetut hiili- ja teräsyhteisö, atomienergiayhteisö sekä Euroopan talousyhteisö (EU:n perussopimukset 1994, 23; ks. myös HVK- ja EU-sanastoa sekä lyhenteitä 1996, 168; Mikä HVK, miksi HVK, miksi juuri 1996? 1996, 9-10). Yksinkertaisuuden vuoksi olen päättänyt käyttämään tässä ainoastaan käsitettä Euroopan unioni (tai EU) välillä yhteisöä sen synonyyminä.⁴

Käsitettä kulttuuri on käytetty ja määritelty monilla eri tavoilla eri diskursseissa. Myös tutkimusaineistossani käsitettä käytetään eri merkityksissä (ks. luku 2), ja itsekin tarkoitan sillä tässä työssä useita eri asioita. Jonkinlaisena peruskäsityksenä mielessäni ovat sosiologiset ja antropologiset määritelmät, joiden mukaan kulttuuri on kaikkea sitä opittua, mitä yhteisössä välitetään ihmiseltä ja sukupolvelta toiselle, kuten arvoja, tapoja, tietoja ja taitoja (Allardt 1988, 56), sekä siirtämiseen liittyviä toimintoja ja välineitä.

Rajojen ja taitojen eräänä välittäjänä voidaan nähdä taide, ja usein kulttuurilla viitataan vain eri taidelajeihin ja niihin liittyviin tapahtumiin ja organisaatioihin. Tutkimusaineistoni on tuotettu tällaisen kulttuurikäsitteen piirissä ja siinä käsitellään enimmäkseen tätä kulttuurin ulottuvuutta. Siksi tämä kapea

---

⁴ Samanlainen ratkaisu on tehty Soramäen ja Okkosen tutkimuksessa (1996, 1).

ulttuurin lohko painottuu myös omassa työssäni. Nimitän sitä kulttuuriin liittyväksi toiminnaksi tai lyhyemmin kulttuuritoiminnaksi. Tähän käsitteeseen sisällytän myös taiteeseen liittyvän suunnittelun ja organisoinnin sekä niiden yhteiskunnallisen ohjailun eli kulttuuripolitiikan.

oskus kulttuurin synonyyminä käytetään käsitettä sivilisaatio. Samoin kuin kulttuuri myös sivilisaatio on saanut erilaisia merkityksiä eri aikoina ja eri kielissä.⁵ Kulttuurin ja sivilisaation suhteesta ja niiden yhteydestä Eurooppaan on esitetty monenlaisia näkemyksiä, ja se olisi jo sinänsä jännittävä tutkimusaihe.⁶ Sivuan tätä tematiikkaa 4. ja 6. luvussa.

Identiteetti liittyy osittain kulttuurin ja sivilisaation käsitteiden kanssa. Identiteettiä on määritelty muun muassa psykologian, sosiaalipsykologian, sosiologian ja etnologian aloilla.⁷ Aivan yleisesti voidaan sanoa, että asian identiteetti on sen ominaislaatu, joka erottaa sen muista. Identiteettiä voidaan siis tarkentaa sekä sen perusteella, mitä piirteitä asiaan liitetään että sen perusteella, mitä rajataan sen ulkopuolelle.

Tässä työssä keskityn lähinnä kollektiiviseen identiteettiin, vaikka sitä ei täysin yksiselitteisesti voi erottaa yksilöllisestä identiteetistä. Kollektiivinen identiteetti liittyy yksilön erilaisiin suhteisiin toisiin ihmisiin ja eri ryhmiin: mihin ihmiset identifioituvat, miten ihmiset ja ryhmät käsittävät itsensä, miten ryhmät erottautuvat muista. Identiteetin perustana on siis sekä liittyminen toisiin että erottautuminen toisista. Jakoja meihin ja heihin on ollut olemassa jo ennen oman ryhmän selkeää käsitteellistämistä (Anderson 1989, 15-16; Räsänen 1989, 11-12). Ryhmät voivat olla alueellisia, kielellisiä, uskonnollisia tai etnisiä, tai esimerkiksi yhteiskuntaluokkia tai ammattiryhmiä (Liebkind 1988, 5-12). Identiteetin ja ryhmänmuodostuksen perustana voi olla myös esimerkiksi sukupuoli, ideologia tai harrastus. Tässä työssä huomio keskittyy lähinnä kulttuuri-identiteettiin, jolla tarkoitetaan ihmisten yhteiseen historialliseen ja kielelliseen taustaan sekä yhteisiin arvoihin perustuvaa käyttäytymistä (Liebkind 1988, 8). Luvussa 1.4.1 käsitelen tämän työn kannalta relevantteja identiteetin piirteitä.

1.3 Tutkimusaineisto

Kulttuuri- ja sivilisaatiokäsitteitä ja niiden merkitysmuutoksia on selostettu laajasti teoksessa *Historische Grundbegriffe* (Fisch 1992, 679-774).

Eri näkemyksiä kulttuurin ja sivilisaation liittämistä Eurooppaan esitellään mm. teoksessa *The History of European Idea* (den Boer 1996, 63-65, 73-77; Bugge 1996, 113-118, 123-125, 128-129, 145). Identiteettiä määritellään etnologisesti teoksessa *Kansa kuvastimessa*, mm. Sallinen-Gimpl 1989, 209-25. Synnynnäisen ja kulttuurisen kollektiivisen identiteetin tunnuspiirteiden erottelua ks. Ruzza ja Schmidtke 1996, 199. Ks. myös Fadeeva 1991, 54; Raento 1993, 12-14.

utkimuksen primääriaineisto muodostuu Euroopan unionin komission laatimista kulttuuria koskevista tiedonannoista. Esittelen nyt lyhyesti tiedonantojen sisältöä ja niiden asemaa EU:n kulttuuritoiminnassa. Komission julkaisemat tiedonannot ovat EU:n virallisia asiakirjoja. Asiakirjojen hierarkiassa ne luokitellaan joko jäsensitoukseen, kuten asetusten, direktiivien, päätösten, päätöslauselmien ja suositusten, alapuolelle. Tiedonannot eivät velvoita jäsenmaita mihinkään, vaan niiden tehtävä on ohjata jäsenmaita asioita taustoitteeseen, ottaa niihin kantaa ja tehdä ehdotuksia. Komission tiedonannot on suunnattu Euroopan parlamentille ja neuvostolle, jotka puolestaan keskustelevat niistä ja laativat niihin vastaukset. Myös muut EU:n elimet voivat käsitellä tiedonantoja ja vastata niihin. (Dangeard, henkilökohtainen tiedonanto 6.5.1996; Kivelä ja Hautala-Kajos 1993, 15, 48.)

Kulttuuria koskevia tiedonantoja komissio on tähän mennessä julkaissut viisi kappaletta: Community action in the cultural sector (1977), Stronger Community action in the cultural sector (1982), A fresh start for culture in the European Community (1987), New prospects for Community cultural action (1992) ja European Community action in support of culture (1994; tästä lähtien viitataan näihin ja muihin EU:n asiakirjoihin pelkällä vuosiluvulla). Ne on valmisteltu komission kulttuuriasioista vastaavalla 10. luokan osastolla. Ennen kunkin tiedonannon kirjoittamista on järjestetty konsultaatiot, joissa kulttuurialan asiantuntijat ovat tuoneet esiin käsityksiään valmisteltavista asioista. Valmisteluprosessista ei kuitenkaan ole saatavissa dokumentteja. (Kivelä, henkilökohtainen tiedonanto 11.12.1997.) Tiedonannoilla on ollut huomattava merkitys EU:n kulttuuritoiminnan muotoutumisessa. Niissä on tehty varsin konkreettisia ehdotuksia, ja monet niistä - esimerkiksi kulttuurin tukiohjelmat Ariane ja Kaleidoskooppi - ovat toteutuneet käytännössä. Uutta tiedonantoa ei tällä hetkellä ole valmisteilla, vaan komissiossa laaditaan parhaana 1998 puiteohjelmaa, joka kattaa Rafael-, Ariane- ja Kaleidoskooppi-ohjelmat (Kivelä, henkilökohtainen tiedonanto 11.12.1997).

Komission kulttuuritoimintaa käsittelevien tiedonantojen tavoitteena on ollut tuoda esiin kulttuuritoiminnan tarve ja tärkeys (Dangeard, henkilökohtainen tiedonanto 6.5.1996). Niissä pyritään herättämään vastaanottajia kulttuuritoiminnan arvosta ja sen suuresta merkityksestä integraatiolle. Tämä oli erityisen tärkeää ennen Maastrichtin sopimusta, jolloin kulttuuritoiminnalla ei vielä ollut virallista asemaa EU:ssa. Tiedonantojen mukaan niiden tehtävänä on lisäksi valmistella neuvostossa ja parlamentissa käytäviä keskusteluja ja laatia toiminnan yleiset raamit ja prioriteetit (1992, 3) sekä määrittellä toiminnan suuret linjat ja toimintatavat (1994, 5-6; ks. myös 1992, 17, A4; 1994, 2, 3). Sitä, mikä kulttuuritoiminta ylipäänsä on haluttu liittää EU:n toimintaan ja miksi se nähdään niin tärkeänä integraatiolle, käsittelemme kolmannessa luvussa.

Ensimmäisessä tiedonannossa vuonna 1977 keskitytään selvittämään sitä, millä tavalla EEC-sopimusta voidaan ja tulee soveltaa kulttuurisektorille. Keskeisiä aiheita ovat kaupankäynnin vapauttaminen kulttuurialalla sekä taiteilijoiden työhön liittyvät taloudelliset tekijät, kuten verotus- ja eläkejärjestelmäkysymykset. Muu toiminta, lähinnä arkkitehtuuriperinteen säilyttäminen ja jäsenmaiden välinen kulttuurivaihto ja -yhteistyö, saa osakseen vain vähän huomiota. Tiedonannon johdannossa korostetaan eurooppalaista identiteettiä ja kulttuurin yhteyttä siihen, mutta itse tiedonannossa ei pohdita identiteetikysymyksiä, vaan keskitytään talouteen ja lainsäädäntöön liittyviin konkreettisiin asioihin. Myös toisesta tiedonannosta valtaosa käsittelee taidealojen tuotteiden kauppaa sekä kulttuuriryöntekijöiden työllisyyttä ja elin- ja työskentelyolosuhteita. Lisäksi alueiden kulttuuritoimintaa käsitellään paljon. Arkkitehtuuriperinteen suojeleminen on saanut entistä enemmän huomiota, ja uutena tavoitteena on nostettu esiin yleisöjen laajentaminen. Kahdessa ensimmäisessä tiedonannossa ei juurikaan puhuta Euroopasta, vaan taiteesta ja siihen liittyvistä talous- ja sosiaaliasioista.

Vuoden 1987 tiedonanto on puiteohjelma ajalle 1988-1992. Kulttuurisektorin perusvapaudet ja sosiaaliset oikeudet mainitaan tässäkin tiedonannossa, mutta niitä ei käsitellä yhtä perusteellisesti kuin ensimmäisissä. Painopiste on siirtynyt audiovisuaaliseen tuotantoon, minkä lisäksi käsitellään kulttuuristen resurssien saavutettavuutta ja kulttuurisektorin koulutusta. Tässä tiedonannossa on ensimmäistä kertaa otettu mukaan myös EU:n suhteet sen ulkopuoliseen maailmaan. Tiedonannossa on aikaisempaa enemmän puhuttu eurooppalaisesta kulttuurista ja identiteetistä. Neljännessä tiedonannossa vuonna 1992 käsitellään samoja aiheita kuin edellisissäkin, mutta kulttuuriperintöön kiinnitetään enemmän huomiota kuin aikaisemmin.

Vuoden 1994 tiedonanto julkaistiin vuonna 1994. Siinä arvioidaan vuonna 1992 laadittua Maastrichtin sopimusta Euroopan unionista ja esitellään siihen muotoiltua erillistä kulttuuriartikkelia 128 (ks. EU:n perussopimukset 1994, 259-262). Kulttuuritoiminnan sanotaan nyt saaneen laillisen perustan, ja se on edestä lähtien EU:n toiminnan pysyvä osa (1994, 5). Jo edellisessä tiedonannossa ennakoitiin, että Maastrichtin sopimus merkitsee suurta edistysaskelta suunnitelmissa ulottaa integraatio talouden ulkopuolisille alueille (1992, 1) eli muodostaa talousyhteisöstä Euroopan unioni. Vuoden 1994 tiedonannossa myös hahmotellaan lyhyesti puiteohjelmaa yhteisön kulttuuritoiminnalle. Keskeisinä aiheina mainitaan kulttuuriperintö, taiteellinen toiminta sekä kirjat ja lukeminen. Lisäksi käsitellään aikaisemminkin mainittua tavoitetta kulttuurin ottamisesta huomioon yhteisön muussa toiminnassa ja politiikassa. Tiedonannon liitteinä ovat ehdotukset Kaleidoskooppi- ja Ariane-ohjelmista.

Tiedonannot ovat nimeltään "communications", joten niissä oletetaan lähettäjän (retorin) ja yleisön (auditorion) olemassaolo, eli ne ovat retorisia.⁸ Lähettäjäksi on tiedonantojen kansilehdellä ilmoitettu komissio ja vastaanottajiksi parlamentti ja neuvosto, mutta näiden sijasta tai ohella niillä voi olla muitakin lähettäjiä ja etenkin muita vastaanottajia. Tiedonannot täyttävät myös sen retoriikan tunnusmerkin, että ne pyrkivät vaikuttamaan vastaanottajan ajatuksiin ja toimintaan: parlamenttia ja neuvostoa taivutellaan jättelemään ja toimimaan kulttuuritoiminnan kannalta suotuisasti. Toisena - ja ehkä tärkeämpänä - tarkoituksena on retorisin keinoin taivutella lukijaa ajattelemaan Euroopasta ja EU:sta toivotulla tavalla toimimaan sen mukaisesti.⁹

Yhteisöpolitiikan perustuvassa yhteisössä, kuten Euroopan unionissa, retoriikan merkitys on suuri.¹⁰ Komission tiedonannoissa retoriikka on erityisen tärkeä vaikutuskanava, sillä niillä ei ole lainkaan oikeudellista sitovuutta, vaan vaikutukset on saatava aikaan kielellä. Retoriikaltaan tiedonannot ovat lähinnä juhlapuhekieltä: ympärilyöreää, myönteistä ja mahtipontista. Samoja asioita toistetaan useita kertoja. Puhetapa on normatiivinen: tiedonannoissa tavoitellaan vahvoja päämääriä, ja kieli on usein ohjeellista. Siloisesta puhetavasta johtuen tiedonannoista ei ensi silmäyksellä näytä irtoavan mitään aljoakaan, mutta niiden merkitys onkin siinä, mitä ne peittävät ja kätkevät (vrt. Picht 1993, 83; de Witte 1987, 132).

Kun kulttuuritiedonannoissa pyritään vaikuttamaan vastaanottajien käsityksiin Euroopasta, niissä on usein kyse identiteetin rakentamisesta. Tiedonannot sopivat EU:n identiteettikäsitysten selvittämiseen myös siksi, että EU:n piirissä identiteettikäsitykset ovat olleet erityisesti esillä kulttuuritoiminnan yhteydessä.¹¹ Myös identiteettiteorioiden mukaan kulttuuri (käsitettynä irralliseksi vaikkapa antropologiasta tai sukulaisuussuhteesta) on tärkeä identiteetin rakennuskeino, sillä kulttuurinen yhteys edistää yhteenkuuluvuuden tuntemista ja lujittaa siten identiteettiä (During 1990, 139; Gellner 1983, 7, 3-55 ja 1987, 15-19; Smith 1991, 42, 77). Monet yhteisöt ovatkin käyttäneet erilaisia kulttuuritekijöitä identiteetin rakentamisessa.¹² Vaikka kulttuuritoiminnan määrällinen osuus ja sen painoarvo ovat EU:n

---

Ohjelmatekstien retoriikkaa ja sen tutkimista on käsitelty teoksissa Suomalaisten puolueohjelmien retoriikasta (1991) ja Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat (1995).

Lähettäjiä, vastaanottajia ja taivuttelusta retoriikassa ks. Burke 1962, 562-579.

Taivuttelu sisältää aina valinnan mahdollisuuden: sitä voidaan suunnata vain vapaalle vastaanottajalle (Burke 1962, 574).

Identiteettipuhetta voidaan silti löytää muistakin EU:n asiakirjoista (ks. esim. Delgado-Moriera 1997).

Esimerkiksi natsi-Saksassa (Whitford 1988) ja Neuvostoliitossa (Mindes 1988) taidetta on käytetty valtion identiteettiprojektien edistämiseen. Taiteiden roolia nationalismissa on tarkastellut Smith (1991, 1-95), jonka mielestä nationalismi itsekkin on kulttuurin muoto pikemminkin kuin politiikan doktriini.

okonaisuudessa pieniä, kulttuurin yhteys identiteettiin tekee siitä merkityksellisen koko integraation annalta (yhteydestä lisää 3. luvussa). Integraation kulttuuriulottuvuutta on kuitenkin tutkittu melko vähän.

4 Tutkimusongelma ja teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

Identiteetti on viime aikoina noussut suosituksi puheenaiheeksi monilla tieteenaloilla ja esimerkiksi yhteiskunnassa, ja Euroopan murrokset ovat herättäneet tarpeen etsiä ja muotoilla identiteettejä uudelleen (esim. Leumann 1995, 7). Myös tutkimusaineistossani identiteettikysymykset nousevat esiin ja näyttävät olevan hyvin keskeisiä koko EU:n kulttuuritoiminnassa. Vaikka komission tiedonantojen tehtävä on linjata yhteiskunnan kulttuuritoimintaa, niissä on konkreettisten toimenpide-ehdotusten ohella puhuttu identiteetistä paljon enemmän kuin kulttuuritoiminnan organisoinnin kannalta olisi välttämätöntä. Tämän havainnon perusteella tutkimushypoteesikseni muodostui oletus, että tiedonantojen ja koko kulttuuritoiminnan merkityksenä näyttää olevan muodostaa EU-maiden asukkaille yhteistä identiteettiä. Tiedonannot herättivät kysymyksiä, millä tavalla identiteettiä niissä pyritään tuottamaan, millaisia strategioita tässä käytetään, sekä miksi identiteettiä tarvitaan ja mitä intressejä sen rakentamiseen liittyy. Näitä kysymyksiä käsittelemässä työssäni.

4.1 Tutkimuskirjallisuus ja teoreettisia tausta-ajatuksia

Yrittäessäni liittämään kysymykseni ja tiedonannoista löytämäni vastaukset muuhun keskusteluun Euroopasta, identiteetistä ja toiseudesta. Tiedonantojen näkemyksiä Euroopasta voidaan relativoida tuomalla niiden rinnalle tutkimuskirjallisuudesta erilaisia käsityksiä samoista asioista: tutkimuskirjallisuuden ja historian alalla - tai vaikkapa jonkin kielellisen tai alueellisen ryhmän näkökulmasta - Eurooppaa voitaisiin käsitellä monella muullakin tavalla. Tällaisena oheislukemistona olen käyttänyt mm. Delantyn (1995), Delgado-Morieran (1997), Garcían (toim. 1993), Mikkelin (1994), Neumannin ja Welshin (1991), Sjöströmin (1992), Wilsonin ja van der Dussenin (toim. 1996) sekä De Witten (1987, 1993) kirjoituksia.

Identiteettejä ja niiden muodostumista ovat teoretisoineet mm. Anderson (1989), Burke (1962) ja Gellner (1989, 1991). Pääasiassa näiden perusteella olen hahmottanut tässä luvussa seuraavaksi

---

suomenkansankulttuurista identiteetin rakennuskeinona Suomessa ks. Räsänen 1989, 11-16. Taiteen yhteyksistä Euroopan identiteettikysymyksiin ks. Autio 1994 ja Monaco 1983. Toisaalta voidaan huomauttaa, että tärkeimmät ajateltavissa olevat identiteetin rakennuskeinot ovat kulttuuria, vaikka ne liittyisivät läheisesti talouteen tai turvallisuuspolitiikkaan.

sittelemäni minua kiinnostavat identiteetin piirteet tai ominaisuudet, jotka ovat tiedonantojen analysoinnin ja tulkinnan taustalla. Teoreettisia tausta-ajatuksia työssäni ovat identiteetin kielellisyys, onstruktiivisuus, suhde toiseuteen sekä kontingenttisuus. Näihin perustuu myös identiteetin politiikan mahdollisuus. Identiteetin ja toiseuden kiinteä yhteys sekä niiden molempien konstruktioaluonne ja ontingenttisuus ovat pisteitä, joissa politiikka aktualisoituu. Niissä avautuu tilaa monille erilaisille aihtoehdoille ja niiden välisille konflikteille, muutoksille ja peleille.

Identiteettiä ei voi olla olemassa tai ainakaan sitä ei voi tunnistaa tai jakaa ilman kieltä (esim. Koselleck 1979, 212).¹³ Identiteetti perustuu moniin - konkreettisempiin tai imaginaarisempiin - tekijöihin, jotka voidaan todeta kielen avulla. Mutta näitä tekijöitä ei pelkästään todeta ja kuvata, vaan kielen avulla niitä myös tulkitaan ja muokataan ja niille annetaan uusia merkityksiä. Identiteetin rakennuspuina esimerkiksi idinkieli tai asuinalue ovat toisaalta havaittavaa empiiristä todellisuutta, mutta toisaalta niille voidaan uheessa antaa erilaisia merkityksiä ja niiden tärkeyttä voidaan korostaa tai vähätellä.

Identiteetti on konstruktio, jota rakennetaan kielellä. Niinpä eivät myöskään suuremmat yhteisöt, kuten ansat, valtiot tai alueet ole luonnollisia tai annettuja, vaan keksittyjä ja kuviteltuja konstruktioita (Anderson 1989, 15; Penrose ja Jackson 1993, 202-203; Waever 1996, 202). Identiteettikonstruktio on mentaalinen: se muodostuu jaetuista kokemuksista, muistoista ja myyteistä, joita peilataan muiden kollektiivisten identiteettien vastaaviin tai asetetaan niitä vastaan (Smith 1992, 75).

Myös Eurooppa on keksintö, jota on tuotettu ja muotoiltu historiallisissa prosesseissa ja muutoksissa (Delanty 1995, 3; García 1993, 10; Serfaty 1992). Samoin kuin muitakin identiteettejä, myös Euroopan identiteettiä on rakennettu traditioille, historioille ja myyteille. Myyttien rakentaminen ja uudelleen muominen - esimerkiksi historiankirjoituksen tai taiteen avulla - on osa kollektiivisen tietoisuuden muuttamista. Keksityille, valituille ja muuttuville aineksille perustuva Eurooppa on ennen muuta mentaalinen konstruktio, jota pidetään yllä mielikuvilla. (Ahrweiler 1993, 31; Harle 1991a, 173-174; Hämälä 1993, 17.)

Identiteetin muodostamisessa tarvitaan ajatusta toisesta: identiteetti vaatii eroja ja ero vaatii identiteettiä (Burke 1962, 545-547; Connolly 1989, 3 ja 1991, ix; Harle 1993, 10; Pieterse 1991, 8). Erilaisuuden käsitteleminen ja pyrkimys rakentaa erilaisuudesta toiseutta identiteetin lujittamiseksi kuuluu identiteetin logiikkaan (Connolly 1991, 9). Mikäli omaan identiteettiin kohdistuu ongelmia, ne ratkaistaan

---

Kansallisten identiteettien kielellisyydestä ks. Anderson 1989 ja Bhabha toim. 1990.

akentamalla toinen, jota vastaan identiteetti voi määritellä itsensä. Identiteettiä yritetään suojella hkaavilta erilaisuuksilta määrittelemällä nämä erilaisuudet "itsenäisiksi pahan alueiksi". (Connolly 1991, ix-x.) Myös toiseus on ennen kaikkea mentaalinen rakennelma, joka voi perustua mm. mielikuviin.

amoin kuin identiteettiä, myös toiseutta tuotetaan kielen avulla: siitä tulee torjuttavaa vasta kun siihen n kielen avulla liitetty torjuttavia ominaisuuksia (Harle 1991a, 18, 177). Identiteetin ja toiseuden muodostumiseen vaikuttavat monet retoriset valinnat, esimerkiksi se, millaisia käsitteitä on käytetty, mitä asioita on sanottu ääneen ja mistä vaiettu, mistä on puhuttu myönteisesti ja mistä kielteisesti, mitä on imetty omaksi ja mitä vieraaksi. Kielellä luodaan yhteisyyttä ja rakennetaan aitoja.

ajatus toiseudesta, rajoista ja ei-eurooppalaisuudesta on ollut keskeistä myös Euroopan identiteetin ahmottamisessa.¹⁴ Eurooppa-diskurssi ei ole vain inkluusiota ja puhetta yhtenäisyydestä, vaan myös toiseuden konstruointia ja ekskluusiota (Delanty 1995, 1). Euroopan historia on jakojen ja rajojen historiaa (Delanty 1995, 3). Rajanveto liittyy jo Eurooppa-nimeen, sillä nimeä Eurooppa on käytetty mm. sotajoukkojen erottamiseksi toisistaan (ks. luku 1.1), ja nimeäminen on erottelemista, inkluusiota ja ekskluusiota.¹⁵ On esitetty, että itse Eurooppa-substantiivikin olisi 'toisten' antama nimitys, sillä sen käyttöön arabikalifit (Perenne 1955, Westin ja Brownin 1993, S149 mukaan). Jakoja meihin ja muihin ovat muokanneet ennen kaikkea kielellä rakennetut - mm. uskonnolliset, poliittiset ja ideologiset arvot eivätkä niinkään maantieteelliset perusteet, sillä toiseutta on 'löydetty' sekä Euroopan ulko- että sisäpuolelta (Harle 1991b, 107). Vieraanpelolla ja -halveksunnalla on Euroopassa pitkät perinteet, ja niiden perusteella on luotu dikotomioita, kuten antiikin kreikkalaiset - barbaarit, keskiajan kristityt - metsäläiset, löytöretkien aikana eurooppalaiset - intiaanit ja siirtomaa-aikana eurooppalaiset - friikkalaiset (Halmesvirta 1994, 208-209).

Identiteetin muodostaminen liittyy aina valtaan (Connolly 1991, 65-66), sillä identiteetin suhde erilaisuuteen on valtasuhde (Connolly 1991, ix, 65-66). Identiteettityössä voidaan joko jättää tilaa erilaisuudelle tai hegemonisoida haluttua identiteettiä (ks. Connolly 1991, x-xi). Se on valtataistelua, jossa on kyse siitä, kenellä on mahdollisuus määritellä erilaisuutta (Penrose ja Jackson 1993, 207). Tämän

---

Toiseudesta ja rajanvedosta Euroopan identiteettiprojekteissa Bugge 1995, 140-141; Hale 1993, 52; Harle 1990, 5; 1991, 28-32; Mikkeli 1994, 51-52; Neumann ja Welsh 1991, 329-330; Turunen 1994, 89-1; Welsh 1994, 55. Euroopan hyvä-paha -dualismin juurista ks. Harle 1991a, 25-28, 51, 84-86; 1991b, 106-107. Euroopan suhteista muihin ja ristiretkien merkityksestä Euroopan identiteetin muodostuksessa Halmesvirta 1994, 208-209.

Nimeämisen poliittisuudesta ks. Palonen 1997, 110-114.

altataistelun vuoksi identiteetin suhde toiseuteen on poliittinen (Connolly 1991, ix, 65-66). Poliittiselle minainen ystävän ja vihollisen erottelu on juuri "toisen, vieraan" määrittelemistä (Schmitt 1979, 26-7).¹⁶

Valtaa sisältyy identiteettien ja toiseuksien muodostamiseen myös siksi, että ne molemmat ovat kielellisiä ja siten avoimia monenlaisille tulkinnoille. Määrittely ja nimeäminen ovat vallankäyttöä, kamppailua valasta valita puheenaiheet ja käsitteet ja määrittellä niiden merkitykset (Pekonen 1991, 46-47). Siten myös identiteetin konstruointi on vallankäyttöä: kenellä on valta valita, mistä aineksista ja kenen traditioista ja arvoista identiteettiä rakennetaan ja mitä rajataan ulos, kenen määrittelemä identiteetti saa nimen kannatusta tai saa jostain muusta syystä hegemonisen aseman, ketä ja mitä identiteetti palvelee. Identiteetin poliittisuus liittyy siis sen retorisuuteen (vrt. Burke 1962, 552).

Identiteettien ja toiseuksien tuottamiseen liittyy vallankäyttöä lisäksi sen vuoksi, että yksi niiden erusominaisuuksista on kontingenttisuus. Se millaisista elementeistä identiteetti tai toiseus muodostetaan ja mitä ominaisuuksia liitetään meihin ja mitä toisiin, on arbitraarista (Neumann ja Welsh 1991, 331; Määhämäki 1993, 22). Niitä molempia neuvotellaan, keksitään ja kuvitellaan kokoon arbitraarisin ja selektiivisin perustein. Identiteetti ja toiseus muodostuvat siis kontingentisti: ne voisivat olla toisinkin (Connolly 1989, 331; 1992, 11). Siksi myös "eurooppalaisia traditioita" voidaan yrittää määrittää vain arbitraarisesti, sillä traditioihin on valikoitu menneisyydestä informaatiota ja myyttejä uudelleenmuokattavaksi mielikuvien kautta (García 1993b, 5). Koska identiteetti ja toiseus eivät ole kiinteää ja valmiiksi olemassaolevaa tai itsestään kehittyvää, niiden muodostamiseen liittyy monia vaihtoehtoja, joita asetetaan toisiaan vasten. Näissä ristiriitatilanteissa käytetään valtaa.

Eurooppaakin konstituoidaan vallankäytön kautta puheessa ja kirjoituksissa (Delanty 1995, 6-7; Goddard, Lopera ja Shore 1996, 26-27). Kulttuuritiedonannoissa EU:n komissio ottaa itselleen vallan määrittellä Eurooppaa haluamallaan tavalla, eli se käyttää valtaa identiteetin konstruointiin liittyvässä ideekamppailussa. Yritän selvittää, millaisia valintoja, sopimuksia, oletuksia, kuvitelmia on edonantojen Eurooppa-määrittelyjen takana. Miten vedotaan mentaaliseen Eurooppaan ja millaisilla mielikuvilla identiteettiä vahvistetaan?

4.2 Lukutapa ja tarkastelun eteneminen

Identiteetin ja toiseuden suhteista ja niiden poliittisuudesta ks. myös Harle 1993, 10-12; erilaisuuden politisoinnista ks. Connolly 1992, 92-94.

tarkastelun ulkopuolelle olen rajannut tiedonannoissa tehtyjen ehdotusten käytännön toteutumisen. Jos skotiaan, että sanatkin ovat tekoja (puheaktiteoriasta esim. Austin 1973, 5-7, 56-95, 147-149; Pekonen 1991, 43-44; ks. myös Koselleck 1979, 211-212; Wittgenstein 1980, 46), voidaan ajatella, että edonannoissa identiteettityötä tehdään suoraan kielenkäytöllä eikä vain välillisesti tehtyjen ehdotusten kautta. Euroopan unionissa käytetään valtaa myös konkreettisten toimenpiteiden (esimerkiksi rahanjaon ja tä koskevien päätösten) kautta, mutta vaikka yksikään ehdotetuista toimenpiteistä ei koskaan toteutuisi, se tiedonannot tekstinä ovat vallankäyttöä tietynlaisen identiteetin rakentamiseksi.

Metodologisen tausta-ajatuksenani on käsitys, että kieli ei vain kuvaa todellisuutta vaan luo sitä.¹⁷ Tämä käsitys kielestä tekee mahdolliseksi ajatella, että politiikka 'ilmenee' juuri kielessä (Pekonen 1991, 44-47, 55), ja siksi tekstien tutkiminen on relevanttia. Koska identiteettiäkin tunnetaan kielen kautta (ks. luku 1.4.1), sitä on tarkoituksenmukaista tutkia teksteistä. Käsittelen tutkimusongelmaa aineistolähtöisesti, ja siksi suoria lainauksia tiedonannoista on runsaasti. Lainaukset ovat englanninkielisiä, koska olen tehnyt analyysin tiedonantojen englanninkielisistä versioista, jotka on kirjoitettu lähes yhtäaikaan ranskankielisten alkuperäisversioiden kanssa.

Tarkastelen tiedonantoja tekstianalyttisesti. Analyysi pohjautuu ajatukseen, että identiteetti tuotetaan puheessa, joten puhetaivat ja puhetaivojen ja käsitteiden valinnat ovat identiteettistrategioita, ja niillä myös implisiittisesti konstruoidaan toiseutta. Sen vuoksi kiinnitän huomiota mm. siihen, mitä käsitteitä edonannoissa on käytetty ja mihin niillä viitataan, mistä puhutaan paljon ja mistä vaietaan, millaisia kuvauksia ja määrittelyjä esitetään. Pyrin selvittämään, minkälaisista käsityksistä ja kenen arvoista puhe kertoo ja millaisia ristiriitoja näihin määrittelyihin liittyy. Lukemisessa ja tulkinnassa olen käyttänyt muun muassa Burken (1962), Koselleckin (1979) ja Skinnerin (1988) kieltä, käsitehistoriaa ja retoriikkaa koskevia käsityksiä.

Luksi lähestyn tiedonantojen identiteettipuhetta kulttuuri-käsitteen kautta, koska kulttuuri ja kulttuuri-identiteetti liittyvät saumattomasti toisiinsa. Selvittelen sitä, miten tiedonannoissa käytetään sanaa kulttuuri, ja millaisia kulttuurikäsitteitä sen käyttö implikoi. Käsitteet kulttuurista ja sen merkityksestä leensä ja Euroopan kulttuureista erityisesti vaikuttavat tiedonantojen identiteettiprojektin taustalla.

Yhtäaikaan luvussa luen tiedonannoista esiin pyrkimystä identiteetin rakentamiseen ja tarkastelen, missä yhteyksissä identiteetistä puhutaan. Näin pyrin selvittämään identiteettiasioiden merkitystä EU:ssa

---

¹⁷ Nk. lingvistikista käänteestä esim. Pekonen 1991, 41-47; Rorty 1982, xx, xxxix.

li sitä, miksi tiedonannoissa ja muissakin EU:n kulttuuriasiakirjoissa puhutaan niin paljon identiteetistä, miksi niissä pyritään sitä muokkaamaan ja mitä identiteettiprojektilla tavoitellaan. Lisäksi tarkastelen kulttuurin ja kulttuuritoiminnan asemaa EU:n identiteettityökaluna tiedonantojen ja muiden EU:n kulttuuriasiakirjojen valossa.

Koska identiteettiä rakennetaan sekä ulkoisin että sisäisin keinoin, tarkastelen erikseen tiedonantojen lämpöjä puhua EU-maiden ulkopuolisesta maailmasta ja erikseen luonnehdintoja EU:sta, Euroopasta ja eurooppalaisista (ihmisistä, kulttuureista, arvoista, historioista).

Seurauksessa luvussa lähestyn identiteettiä toiseuden kautta nostamalla esiin tiedonannoista suoria tai epäsuoria viittauksia EU-maiden ulkopuolelle. Mitä EU:n ulkopuolisista maailmoista sanotaan, millainen vaikutus niihin rakennetaan, millaisia toiseusasetelmiä muodostetaan ja mitä kriteerejä muodostamisessa käytetään? Oletan, että 'heistä' puhuminen kertoo jotain siitä, millaisina 'meidät' nähdään tai halutaan nähtyä. Yritän tulkita, mitä maininnat kertovat tiedonantojen käsityksistä Euroopasta ja millaista eurooppalaista identiteettiä niiden kautta pyritään rakentamaan. Vertailen tiedonantojen määrittelyjä tarkemmin käytettyihin rajanvetokriteereihin.

Sisäistä identiteetinrakennusta tarkastelen käsitteiden Eurooppa ja eurooppalainen kautta, koska sillä, mitä EU:n komission kulttuuritiedonannot sanovat Euroopasta, samalla tulkitaan, muokataan ja luodaan identiteettiä. Näiden käsitteiden käyttö kertoo jotakin siitä, mitä tiedonannoissa pidetään Eurooppana ja eurooppalaisena. EU:n sisäistä Eurooppaa kuvataan tiedonannoissa kulttuurisesti sekä yhtenäiseksi että moninaiseksi. Moninaisuutta käsitteelen viidennessä ja yhtenäisyyttä kuudennessa luvussa.

Luvussa 5.1 tarkastelen niitä kohtia, joissa puhutaan EU:n jäsenmaiden kansallisista kulttuureista, ja luvussa 5.2 niitä, joissa puhutaan alueellisista ja paikallisista kulttuureista, mm. keskus-periferia -asetelmista ja vähemmistöistä. Näiden pohjalta yritän luvussa 5.3 selvittää, minkälaista moninaisuutta tiedonannoissa tarkoitetaan, minkälaisia jakoja moninaisuuden pohjalta tehdään ja minkälaisia toiseuksia sillä rajanvedolla muodostetaan EU:n sisälle.

Kuudennessa luvussa keskityn niihin tiedonantojen kohtiin, joissa puhutaan Euroopan yhteisistä kulttuurisista piirteistä, erityisesti kulttuuriperinnöstä. Tässäkin luvussa tarkoitukseni on selvittää, kenen eurooppaan ja millaiseen eurooppalaiseen identiteettiin tällä kaikella pyritään, mutta kiinnitän huomiota myös siihen, miten puhetta Euroopasta ja sen kulttuurista käytetään toiseuksien määrittelemiseen. Keitä

ajataan ulkopuolelle ja mitä nimetään Euroopan ja eurooppalaisen vastinpareiksi sekä minkälaisia strategioita tässä käytetään?

Tiedonannoista löytyneitä identiteetin tuottamisen strategioita kokoan viimeisessä luvussa. Pohdin sitä, minkälaisia versioita Euroopasta tiedonannoissa pyritään tuottamaan. Arvioin identiteetinrakennuskeinojen toimivuutta ja onnistumisen mahdollisuuksia suhteessa niille asetettuihin tavoitteisiin.

Yhdistän siis sekä sisäisiä että ulkoisia identiteetin rakentamisen tapoja eli toisaalta sitä, millaisina EU-maat nähdään suhteessa ulkopuolisiin ja toisaalta sitä, millaisina niitä kuvataan sisäisesti. Työni tavoite on selvittää, miten näitä käsityksiä ja kuvauksia käytetään tiedonannoissa identiteetin ja toiseuden tuottamisessa.

. Mitä kulttuurilla tarkoitetaan tiedonannoissa

koska tiedonannoissa hypoteesini mukaan lähdetään siitä, että kulttuurin ja kulttuuritoiminnan avulla voidaan tuottaa eurooppalaista identiteettiä, tarkastelen aluksi sitä, mitä kulttuurilla tarkoitetaan tiedonannoissa. Se mitä asioita tiedonannoissa pidetään kulttuurina ja mitä ei tai miten terävästi kulttuuri rajataan, kertoo jotain siitä, minkälaista Eurooppaa ja identiteettiä tiedonannoissa tavoitellaan.

Euroopan unionin komission julkaisemissa kulttuuria koskevista tiedonannoista painotetaan, että kulttuurin määrittäminen ei ole yhteisön tehtävä.

"No one expects the Community to become involved in academic argument over the definition, purpose and substance of culture" (1982, 8)

"It does not expound a philosophy of culture, for that would imply coming out in favour of specific ideological and aesthetic options, which is something that Community has no right to do." (1982, 5)

"Thus, it is undeniably the task of the Council of Europe to continue its high-level, fundamental research on culture itself (definitions, subject matter, aims, development, etc.)" (1977, 6)

Kulttuurin määrittäminen jätetään Euroopan neuvoston tehtäväksi, sillä komissio ei halua sen kanssa väkivalloista toimintaa, vaan ehdottaa ensimmäisessä tiedonannossaan selkeää työnjakoa ja yhteistyötä. Kuitenkin tiedonannoissa sivutaan myös määrittelykysymyksiä.

"They (sosiokulttuurinen toiminta) will not simply involve the so-called 'élite' (that is, those who are already 'cultured', in the old sense), but they will correspond to the modern concept of an open, broader, diversified, pluralist and consequently democratic, culture. Whilst culture used to be limited to literature, music and the plastic arts, to the cultural heritage and the so called 'higher' or 'noble' genres, it is now reckoned to include genres which were previously considered minor or popular, that it is situated in the present as much as in the past, and that it comprises, in addition to the aesthetic side, i.e. literature, music, plastic arts, a scientific side (sciences, technology), a physical side (sports, open-air life) and a social side: man in his working environment, in the context of everyday living, the economy and politics." (1977, 24-25)

Yhteisössä määritelmässä komission kulttuuritoiminta sidotaan moderniin, pluralistiseen kulttuurikäsitteeseen, jonka mukaan kulttuuri sisältää korkeataiteen ohella myös populaarikulttuuria. Samalla kuitenkin vahvistetaan jakoa korkeaan ja matalaan kulttuuriin. Kulttuurilla tarkoitetaan siis ennen muuta taidetta,

mutta esteettisen puolen lisäksi siihen sisällytetään tiede, teknologia, urheilu, talous, politiikka sekä työ- ja arkielämä.

ajasta määritelmästä huolimatta tiedonannoissa painottuu käsitys, että kulttuuri on sitä, mitä esittävät ja luovat taiteilijat (1992, 5) tekevät, sillä keskeisiä teemoja kulttuuritiedonannoissa ovat taiteilijoiden työ ja kulttuuriteosten kauppa.

"both cultural workers (writers, composers, creative artists in the plastic arts, craftsmen, photographers, directors, choreographers, performers, audio-visual technicians, etc.) and intermediaries" (1977, 12)

"Support for artistic activity with a European dimension is one of the best means of encouraging cultural creativity, of developing cooperation and exchanges and of giving works a greater impact and wider distribution. Several types of artistic creation can be involved: the performing arts (dance, music, theatre, opera), plastic and spatial arts, applied arts and audiovisual works" (1994, 6)

Kulttuurilla ymmärretään siis eri taiteenlajeja - "the practice of each cultural discipline" (1982, 25) - sekä niiden tuottamista, levittämistä ja 'vastaanottamista'. Taiteilijoiden lisäksi tiedonannoissa puhutaan muista kulttuuritekemisen kanssa työskentelevistä: "cultural worker" (1982, 8), "intermediaries" (1977, 12), "cultural professions" (1977, 11), "those active in the cultural sector" (1992, 4), "those engaged in cultural activity" (1987, 7), "professionals and amateurs alike" (1992, 4) sekä myös yleisöistä (1982, 12; 1987, 9; 1992, 6). Taiteenlajeista useimmin mainitaan kirjallisuus, kuvataide, musiikki, elokuva ja arkkitehtuuri, mutta myös teatterista, tanssista ja käsityöstä puhutaan tiedonannoissa. Kulttuuriin ja kulttuuriin liitetään tiedonannoissa luovuus: EU:n toiminta kulttuurin parissa merkitsee luovuuden edistämistä (1992, 5; 1994, 13).

Audiovisuaalisella kulttuurilla on painokas osuus komission kulttuurikäsityksissä. Audiovisuaalisella kulttuurilla viitataan lähinnä elokuvaan ja tiedotusvälineisiin sekä teknisiin uusintamismenetelmiin.

"The major cultural phenomenon of the last twenty years is that radio and television penetrate daily into the homes of all Europeans, including those who (...) do not go to museums, theatres and concert halls. (...) there are many excellent broadcasts which testify that culture is not systematically ignored or distorted by radio and television" (1977, 25)

Käsitteessä määritelmässä kulttuuriin liitetään koti ja media, mutta myös kapeampi käsitys kulttuurista museoina, teattereina ja konsertteina on esillä. Audiovisuaalista kulttuuria ei itsessään pidetä kulttuurina

ai taiteena (ks. myös 1992, 13), vaan sitä käsitellään ikään kuin välineenä, jonka piirissä ja kautta kulttuuria ja taidetta voidaan välittää. Toisen tiedonannon mukaan äänen ja kuvan uusintamistekniikoiden kehittyminen on kasvattanut niiden ihmisten määrää, jotka kulttuurisen ilmaisun eri muodot tavoittavat (1982, 12). Tiedonannoissa erotetaan toisistaan audiovisuaalinen kulttuuri ja elävä kulttuuri (1982, 12).

e, että kulttuuriin sisällytetään taiteen ohella myös tiede, teknologia, urheilu, talous, politiikka, arkielämä ja media (1977, 24-25), implikoi laajempaa käsitystä kulttuurista elämänlaatuna, arkipäivänä, elinympäristönä. Keskeisenä kulttuurin osa-alueena tiedonannoissa esitetään aineellinen ja henkinen kulttuuriperintö, esimerkiksi arkkitehtuuri ja museot (ks. 6. luku) sekä arvot (1987, 6; 1992, 6). Kulttuurilla - ainakin EU:n sisällä - viitataan lisäksi intellektuaaliseen elämään ja taiteelliseen luovuuteen (1992, 1) sekä inhimillisiin ja demokraattisiin arvoihin (1994, 31). Kulttuurin sosiaalisille vaikutuksille annetaan tiedonannoissa paljon tilaa: kulttuuri nähdään esimerkiksi osallistumisen lisääjänä ja syrjäytymisen vastustajana (1977, 24; 1982, 25-26; 1994, 8, 15, 30-31, 37). Nämä kohdat kertovat sosiologis-antropologisesta kulttuurikäsitteestä, joka sisältää myös elämäntapoja, arvoja ja tuoro-vaikutusta.

älillä tiedonannoissa puhutaan kulttuurista sivilisaationa, joka käsittää jotain enemmän kuin taiteelliset, sosiologiset ja antropologiset elementit. Tätä käyttötapaa esiintyy puhuttaessa eurooppalaisesta kulttuuriperinnöstä (ks. luku 6) ja eurooppalaisen kulttuurin levittämisestä (ks. luku 4.1). Kulttuurilla tarkoitetaan tällöin yhtenäistä eurooppalaista kulttuurikokonaisuutta ja siihen liittyvää identiteettiä, joka voidaan erottaa muista (1977, 5; 1987, 5-6; 1992, 10). Tällaisissa ilmaisuissa sillä korvataan sana eurooppa. Itse sana sivilisaatio on mainittu tiedonannoissa vain muutaman kerran, ja se liittyy aina nimenomaan Eurooppaan (1987, 6; 1992, 10). Sivilisaatio-sana on valittu kenties siksi, että sillä voidaan viitata esiin kehitykseen ja edistykseen viittaavia positiivisia näkemyksiä Euroopasta paremmin kuin neutraalimmalla kulttuuri-sanalla. Sivilisaatioon ja sen vastakäsitteeseen barbariaan palaan luvuissa 4.1, 5 ja 6.

tiedonannoissa kulttuurista käytetään usein nimitystä kenttä (1987, 6; 1992, 6, 15; 16 1992, A2; 1994, 2, 31), sfääri (1987, 24; 1994, 13, 39) tai sektori (1977, 7; 1982, 9; 1992, A3). Se on siis jotain rajallista määriteltävissä olevaa, johon voi osallistua tai jonka ulkopuolelle voi jäädä. Kulttuuri nähdään erityisesti yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan sektorina (1992, A3), kiinteänä osana taloudellista yhteiskunnallista elämää. Varsinkin kahdessa ensimmäisessä tiedonannossa sektorimainen käsitys kulttuurista talouden osa-alueena on keskeinen.

"The cultural sector may be defined as the socio-economic whole formed by persons or undertakings dedicated to the production and distribution of cultural goods and services" (1977, 5)

"instead of speaking about 'artists' we speak about 'cultural workers'. This is intended to show that the Community is concerned with creators (writers, composers, painters ....) and performers (actors, musicians, singers and dancers ...) seen in terms of their social situation as employees or self-employed people and not of their artistic personality which is their business and theirs alone." (1982, 5)

Ääissäkin otteissa tulee esiin käsitys, että kulttuuri on jotain taiteilijoihin ja taideteoksiin liittyvää. Se otetaan kuitenkin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin yhteyksiin: taiteilija nähdään sosio-ekonomisena yksilönä, työntekijänä tai työnantajana. Kolmannen tiedonannon mukaan kulttuurin, talouden ja teknologian välisen vuorovaikutuksen johdosta "cultural activities now account for an increasing proportion of the economy as a whole" (1987, 6). Kulttuurin sosio-ekonomista merkitystä korostetaan erityisesti talouden taloudellisen kehityksen ja elintason kehittäjänä (1982, 11-13; 1987, 19; 1992, 5) esimerkiksi matkailuun tai teknologiaan (1977, 17; 1987, 9, 20).

Käsitys kulttuurista talouden osa-alueena tulee esiin myös siten, että kulttuurista ja taiteesta puhutaan tiedonannoissa hyödykkeinä ja palveluina (1977, 18; 1982, 7; 1987, 9). Niihin sovelletaan muitakin talouskäsitteitä, kuten tuotanto (1987, 15), levitys (1977, 5; 1994, 31), kulttuuriteollisuus (1987, 10), tuottajat ja kuluttajat (1982, 28), kysyntä ja tarjonta (1982, 10), kustannus-hyöty -analyysi (1982, 14). Tämän käsitystä kulttuurista olennaisesti taloudellisena sektorina korostaa tiedonantojen huoli siitä, että kulttuuri loppuu jos ei sitä tuoteta, tueta ja markkinoida (1982, 5): kulttuuri elää vain suotuisissa taloudellisissa ja sosiaalisissa oloissa (1977, 5). Ensimmäisen tiedonannon mukaan kulttuurin tulevaisuus riippuu säätiöistä ja sponsoroinnista, ja arvonnisäveron ja markkinointivaikeuksien pelätään vaarantavan koko nykytaiteen luomisen (1977, 11).

EU:n kulttuuritoiminta perustuu tähän sektorimaiseen ja taidekeskeiseen käsitykseen kulttuurista. Kulttuuritoiminnalla tarkoitetaan siten toimintaa kulttuurisektorilla eli taiteilijoiden työsaralla. EU:n toiminta tällä sektorilla keskittyy alan taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin.

"Community action in the cultural sector is therefore necessarily centred on solving the economic and social problems which arise in this sector as in all others (---) Firstly, it aims to support culture by gradually creating a more propitious economic and social environment." (1977, 5)

"The Community must bear the same economic and social responsibilities towards the cultural sector that it bears towards other sectors under the Treaties." (1982, 8)

Yhteisön toimintaa kulttuurisektorilla perustellaan tarpeella ratkaista alan työntekijöiden ja työolosuhteiden ongelmia. Erityistä huomiota tiedonannoissa kiinnitetään kulttuuritoiminnan työllistäviin vaikutuksiin (1982, 9; 1994, 2). Esimerkiksi arkkitehtuuriperintöön tai audiovisuaaliseen mediaan liittyvien toimenpiteiden harkinnassa "we cannot help but give the first priority to the fight against unemployment and specifically here to the creation of jobs in the arts" (1982, 5).

Kulttuuria pidetään sektorina muiden joukossa, ja siihen sovelletaan samoja periaatteita kuin muihinkin aloihin (1982, 7). Ennen kaikkea tavoitteena on yhteisön perusvapauksien soveltaminen kulttuurisektorille: "freedom of trade (---) will apply to cultural goods like any others" (1982, 9).

"Most Community action in the cultural sector is nothing more than the application of the EEC Treaty to this sector. This involves freedom of trade, freedom of movement and establishment, harmonization of taxation systems and legislation. The basis is the Treaty itself." (1977, 7)

"Community action in the cultural sector is a form of economic and social action and consists of applying the EEC Treaty and Community politics to the situations, themselves economic and social, in which culture develops" (1982, 8)

"the Commission will pay particular attention to the free movement of cultural goods and services" (1987, 7)

"With the signing of the Single Act and deadline 1992, it has become clear that the cultural sector will also have to adapt to and evolve in a frontier-free market." (1992, 2)

Tavoitteissa painotetaan tavaroiden vapaata liikkumista eli kulttuurialan tuotteiden kaupan vapauttamista. Yhteismarkkina-alueen toteuduttua myös kulttuurisektorin on sopeuduttava siihen (ks. myös 1992, A2-3). Nämä tavoitteet perustuvat käsitykseen kulttuurista taidehyödykkeiden tuottamisena ja kuluttamisena. Hyödykkeiden, palveluiden ja työntekijöiden vapaa liikkuvuus liitetään myös laajemmin kulttuuritoimintaan.

"The Commission feels that in general terms it is vital for cultural workers to enjoy full freedom of movement and establishment. (---) those who live by their art must be assured that the freedom of movement and right of establishment deriving from the Treaty apply to them." (1982, 11)

"what stronger Community action in the cultural sector means in effect is linking its four constituents - free trade in cultural goods, improving the living and working conditions of cultural workers, widening the audience and conserving the architectural heritage - more closely to the economic and social roles which the Treaty assigns to the Community" (1982, 14)

"the Commission will pay particular attention to the free movement of cultural goods and services; better living and working conditions for those engaged in cultural activities, the creation of new jobs in the cultural sector in association with the expansion of tourism and regional and technological development, and the emergence of a cultural industry which will be competitive within the Community and in the world at large." (1987, 7)

vapaan liikkuvuuden periaatteiden laajentamista taiteisiin perustellaan pragmaattisilla taloudellisilla ja sosiaalisilla tavoitteilla taiteilijoiden työ- ja elinolosuhteiden parantamiseksi (ks. myös 1977, 12; 1982, 5, 1, 14), eli vapaakauppaa oikeutetaan kulttuurin tarpeilla ja eduilla. Kulttuuri nähdään näissäkin oteissa taloudellisena toimintana ja sektorina, jonka tuotantoa on voitava kaupata vapaasti ja jonka työntekijöiden elämäntahtoa on parannettava. Kulttuuri liitetään turismiin, teknologiaan ja alueelliseen kehitykseen alan tuottavuuden parantamiseksi. Huomiota kiinnitetään myös kulttuuriteollisuuteen ja sen kilpailukykyyn.

Kulttuuri siis määritellään tiedonannoissa pääasiassa taloudelliseksi toiminnaksi, ja siitä puhutaan talouskielellä. Talouden ja kulttuurin väliseen jännitteeseen on viitattu vuoden 1982 tiedonannossa, jossa errotaan, että yhteisön piirissä on pohdittu kulttuurisektorin erityisluonnetta suhteessa EEC-sopimukseen (1982, 8) sekä sitä, miten yhteensovittaa kulttuuritoimintaa yhteisöön, jonka luonne ja tavoitteet määritellään ensisijaisesti taloudellisin ehdoin (1982, 7). Tämä ristiriita näkyy tiedonannoissa siten, että kulttuuritoiminnan tärkeyttä korostetaan, mutta talous on silti selkeästi ensisijainen. Kulttuurihankkeiden merkitystä perustellaan niiden sosioekonomisilla vaikutuksilla eikä vaikkapa esteettisillä. Esimerkiksi kulttuuriperinnön konservointi on otettu yhteisen toiminnan piiriin, koska "it is a contribution to a rich resource that generates economic activity (tourism, scientific research, art publishing, etc.) and that conservation is itself as economically and socially viable activity for the firms and workers connected with it" (1982, 13). Konservointikohteet valitaan niiden kustannus-hyöty -suhteen perusteella (1982, 14). Kulttuurin kulttuurisesta arvosta, roolista, elementistä tai funktiosta mainitaan erikseen ikään kuin ensisijaisena (1977, 24, 17; 1992, 11). Euroopan unionin kulttuuritoiminnan yhteyttä taloudellisiin tutkimuksiin käsittelee vielä kolmannessa luvussa.

sektorimaista ja talouspainotteista kulttuurikäsitystä lievennetään ensimmäisessä tiedonannossa tekemällä erkeä erottelu: "the 'cultural sector' is not in itself 'culture'" (1977, 5). Seuraavissa tiedonannoissa

ulttuurista puhutaankin myös itsenäisempänä, ja taiteellisen toiminnan erityisyyttä (1987, 10) pyritään
ttamaan huomioon (ks. myös 1987, 8). Kulttuuria erotetaan 'muista talouden aloista' mm. tekemällä ero
äärällisen ja laadullisen kasvun välillä. Käsitteellisyys ja laadullinen kasvu liitetään toisiinsa:
craftsmanship is part of the cultural tendency towards a concept of growth in which progress is assessed
1 terms of quality rather than quantity" (1977, 17).

Tiedonannoissa esiintyy siis ainakin kolmentyyppisiä käsityksiä kulttuurista: taidepainotteisia, joiden
symmetrisenä vastakohtana ja toisaalta rinnakkaisena sfäärinä voidaan pitää taloutta, sosiologis-
ntropologisia, joiden eräänlaisena vastinparina voidaan pitää luontoa (joskaan tämä vastakkainasettelu ei
edonannoissa tule esiin) sekä sivilisaatiokeskeisiä, joiden vastakohtana voidaan nähdä
ivistyksettömyys'.¹⁸ Kulttuurin eri merkityksiä ei aina voi tarkkarajaisesti erottaa toisistaan, eikä
edonannoissakaan tehdä selväksi, missä merkityksessä käsitettä kulttuuri milloinkin käytetään.
Kahdessa ensimmäisessä tiedonannossa taidepainotteinen sektorikäsitys on vallitsevin, kun taas
työhemmissä kulttuurista puhutaan antropologisemmassa merkityksessä tai sillä tarkoitetaan
urooppalaista sivilisaatiota'. Kaikissa tiedonannoissa kulttuuri nähdään taloudellisena toimintana ja
teiskunnallisena sektorina muiden joukossa, mutta varsinkin kahdessa ensimmäisessä kulttuurin
dousulottuvuus on keskeinen. Kulttuurikäsityksillä on yhteys tiedonantojen identiteettipyrkimyksiin.
alouspainotteinen käsitys kulttuurista liittyy siihen, että myös Eurooppa nähdään tiedonannoissa
loudellisena yhteenliittymänä, kuten se on EU:n piirissä yleisesti nähty. Sitä, mitä sisältöjä erityisesti
urooppalaiseen kulttuuriin liitetään, tarkastelen 5. ja 6. luvussa.

Kulttuurin ja luonnon sekä sivilisaation ja 'sivistyksettömyyden' välisistä vastakkainasetteluista ks.
sch 1992, 679-688, 697-699.

. Identiteetin rakentaminen EU:ssa: miten ja miksi

Komission tiedonannoissa julkilausuttuja tavoitteita EU:n toiminnalle kulttuurisektorilla ovat edellisessä luvussa käsiteltyjen taloustavoitteiden lisäksi taiteellisen tuotannon ja luovuuden tukeminen (1992, 1, 17), kulttuuriin osallistumismahdollisuuksien lisääminen (1994, 15), kulttuurialan yhteistyön ja verkostoitumisen sekä kulttuurivaihdon edistäminen (1992, 1, 4, 17; 1994, 15) ja kulttuurinäkökohtien nostaminen huomioon EU:n muussa toiminnassa (1992, 1, 4, 7, 17; 1994, 9). Muita usein mainittuja tavoitteita ovat alan koulutus ja tutkimus (1994, 6) sekä kulttuuritietouden ja yhteisymmärryksen edistäminen (1992, 1, 17; 1994, 15). Kulttuurin laajempiin merkityksiin liittyviä tavoitteita ovat Euroopan kulttuurisen diversiteetin säilyttäminen ja kulttuuriperinnön suojeleminen (näitä käsittelen 5. ja 6. luvussa).

Tässä luvussa tarkastelen, mitä muita tavoitteita kulttuuritoiminnalle asetetaan tiedonannoissa näiden tavoitteiden ohella. Johdannossa esittämäni hypoteesin mukaisesti oletan, että yksi tärkeä kulttuuritoiminnan tarkoitus tiedonannoissa on identiteetin tuottaminen. Luvussa 3.1 keskityn erityisesti tähän kulttuuritoiminnalle annettuun tehtävään. Luvussa 3.2 etsin vastauksia kysymykseen, miksi identiteettiä pidetään tiedonannoissa tärkeänä. Tiedonannoissa puhe identiteetistä on niin painokasta, että EU:sta välittyvä kuva muistuttaa enemmän valtiota tai kotiseutua kuin pelkkää kansainvälistä järjestöä. Miksi toiminnallinen tai hallinnollinen yhtenäisyys YK:n tai OECD:n tapaan ei riitä Euroopan unionissa? Mihin tarvitaan erityistä yhteistä identiteettiä? Kulttuurin ja kulttuuritoiminnan asemaa tiedonannoissa käsittelen lyhyesti luvussa 3.3.

Identiteettiasioiden merkityksen ja motiivien selvittämiseksi on aiheellista tutkia tiedonantojen rinnalla muitakin EU:n asiakirjoja: Kööpenhaminan julistusta (1973), Tindemansin raporttia (1976), Stuttgartin julistusta (1983) sekä People's Europe -komitean raporttia (1985). Tarkastelen teksteissä niitä kohtia, joissa mainitaan identiteetti, ja analysoin niissä identiteettiin liitettyjä merkityksiä ja tavoitteita. Useimmissa esiinnostamissani katkelmissa sanalla kulttuuri ei tarkoiteta vain kulttuurisektoria, vaan sitä käytetään antropologisemmassa mielessä, tiiviissä yhteydessä identiteettiin: kyse on kulttuuri-identiteetistä ja yhteenkuuluvuudentunteesta.

1 Kulttuuri identiteetin rakentajana

Yhden Euroopan integraatioprosessi on alkanut instituutioiden yhtenäistämisestä. Instituutiolähtöisessä enemmistavassa oletetaan, että talouden, lainsäädännön ja politiikan yhtenäistämisen myötä jäsenmaiden

sukkaat tottuvat toisiinsa, mikä yhdessä käytännön tarpeiden kanssa johtaa vähitellen normien yhtenäistymiseen ja viimein myös kulttuurin ja arvojen yhtenäistymiseen (Bleicher 1997). Kööpenhaminan julistuksessa uskotaan identiteetin kehittyvän tulevaisuudessa integraatiotoimien heisvaikutuksena yhdentymisprosessin myötä: "Die Entwicklung der europäischen Identität wird sich nach der Dynamik des europäischen Einigungswerks richten." (1973, 134). Käsitystä voidaan kuvata mielikuvalla "Rakenna talo niin ihmiset muuttavat siihen" (Bleicher 1997).

Yhdessä Eurooppa-talon pääarkkitehdeistä, Jean Monnet, alkoi myöhemmin epäillä instituutiolähtöistä menetelmää: "Jos voisin aloittaa alusta, aloittaisin kulttuurista", hänen kerrotaan sanoneen havaittuaan muodollisen integraation vaivalloisuuden (Hohti 1994, 148-149). Niin komission kulttuuritiedonannoissa kuin muissakin EU:n asiakirjoissa onkin kiinnitetty huomiota tyhjien huoneiden hyödyntämiseen. 'Eurooppalaisen talon' asukkaiden keskuuteen on rakennettava yhteistä identiteettiä. Sen vahvistaminen on EU:n asiakirjoissa annettu kulttuurin tehtäväksi.

Kööpenhaminan julistuksessa kulttuuri mainittiin yhtenä eurooppalaisen identiteetin peruselementtinä. Julistus puhuu Euroopasta yhtenä sivilisaationa, jonka identiteettiä luonnehtivat yhteiset oikeudelliset, poliittiset ja henkiset arvot, kansallisten kulttuurien moninaisuus, yhteinen elämäkatsomus, yhteiset arvot ja periaatteet, edustuksellinen demokratia, oikeusvaltio, yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja muodollisen edistyksen tavoitteena sekä ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Yhdentymisprosessin tarkoituksena on luoda avoin niille eurooppalaisille valtioille, jotka jakavat yhdeksän jäsenmaan arvot ja periaatteet. (1973, 131-132.) Myös Tindemansin raportissa kulttuuri mainitaan keinona herättää yhteisen tunnetun ja solidaarisuutta eurooppalaisten kesken: huomisen eurooppalaisten täytyy vahvistaa Euroopan kielet, kulttuuri ja yhteinen perintö (1976, 30).

Euroopan unionin perustamista koskevassa Stuttgartin julistuksessa vuonna 1983 eurooppalaisen identiteetin yhtenä tekijänä nähdään tietoisuus yhteisestä kulttuuriperinnöstä, ja tätä tietoisuutta voidaan vahvistaa kulttuuriyhteistyön avulla.

"une coopération plus étroite en matière culturelle pour affirmer la conscience d'un héritage culturel commun en tant qu'élément de l'identité européenne" (1983, 5)

Myös People's Europe -komitea piti kulttuuria yhtenä identiteetin muokkaamisen keinona. Komitea perustettiin vahvistamaan ja edistämään EU:n identiteettiä ja imagoa, sillä neuvoston Fontainebleun kokouksissa vuonna 1984 yhdentymisen toivottiin tulevan lähemmäksi ihmisiä (1985, 5). Komitean

toimet koskivat toimintaa kulttuurin ja viestinnän alalla, mm. EU:n kattava tv-alue, tieteen, teknologian ja taiteen akatemia, euro-lotto, nuorille sisäänpääsyjä museoihin ja kulttuuritapahtumiin, sekä symbolisia elementtejä kuten lippu, kansallishymni, postimerkit ja yhteiset rajamerkit (1985, 21-22; 29).

EU-komission kulttuuritiedonannoissa identiteetinrakennuksen edistämiseksi suositellaan erilaisia kulttuurisektorin toimenpiteitä, mm. kulttuuritietoisuuden lisäämistä, kulttuurivaihtoa, verkostoja, ohjelmia. Lisäksi tiedonannot itse jo kielellään pyrkivät identiteettitavoitteeseen: ne muokkaavat eurooppalaista identiteettiä sillä, miten ne puhuvat toisaalta Euroopasta, eurooppalaisista ja heidän kulttuureistaan ja toisaalta muista.

"culture is recognized at the highest political level as being one of the fundamental elements of this identity. (---) culture is referred to several times as a means of arousing greater feeling of belonging and solidarity amongst Europeans" (1977, 5)

"Europe's cultural dimension is deeply rooted in the collective consciousness of its inhabitants. Their values constitute a common cultural heritage" (1987, 6)

"the Commission will be at particular pains to integrate the cultural dimension, which the Community citizen sees as being intimately linked to his feelings of identity and belonging to the European Community." (1987, 7)

"This support (---) will benefit the Community as a whole: it is through artistic talent that the fundamental values which give our cultures their vitality and continuity are generated and communicated." (1992, 6)

"The first aim of this action is the promotion and spreading of the cultural richness and diversity of our countries as a key element of the European identity and thus of European Union." (1994, 30, 52)

"The determination of the signatories to create an "ever-closer union of the peoples of Europe" (---) is given substance through the conferment of specific powers in sectors such as culture." (1994, 2)

Identiteetin rakentajina nähdään kulttuuri, kulttuuriperintö ja arvot. Identiteetin synonyymeinä käytetään käsitteitä solidaarisuus, yhteenkuuluvuus ja kollektiivinen tietoisuus. Kulttuurista identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta tarvitaan Euroopan unionin luomiseen. Uusimmassa tiedonannossa, kun tavoite Euroopan unionista on jo osittain saavutettu, tuodaan esiin tarve tiivistää unionia ja tuoda siihen sisältöä. Tiedonannoksen lähteenä mainitaan jälleen kulttuuri. Kulttuurin ja identiteetin välillä vallitsee tiedonannoista päätellen kaksisuuntainen vuorovaikutus: toisaalta kulttuuri luo identiteettiä, ja toisaalta identiteetti luo

ohjan kulttuurille. Ilmaisun *eurooppalainen identiteetti* käyttäminen paljastaa, että tiedonannoissa ei tavoitella mitään tahansa yhteisyyttä, vaan tavoitellun identiteetin perustaksi on otettu ajatus Euroopasta tiedonantojen Eurooppa-käsityksiä tarkastellen 4., 5. ja 6. luvussa). Myös ilmaisu *tämä identiteetti* kertoo käsityksestä, että on olemassa tietty yhtenäinen eurooppalainen identiteetti, joka eroaa muista identiteeteistä.

2.2 Mihin EU:ssa tarvitaan identiteettiä

Kulttuurinen identiteetti liitetään tiedonannoissa taloudellisiin ja poliittisiin intresseihin. Ensimmäisessä tiedonannossa suositellaan kulttuurivaihtoa, jotta ihmiset voisivat sen kautta hahmottaa toisalta EU-maiden kulttuurista yhtenäisyyttä ja toisalta eri maiden ja alueiden kulttuurisia piirteitä "and then weigh the cultural component against economic interests and political considerations" (1977, 21). Suosituksen taustalla lienee toivomus, että käsitys kulttuurisesta yhtenäisyydestä saisi ihmiset pitämään taloudellisia ja poliittisia intressejään yhteisinä muiden EU-maiden kanssa ja herättäisi tarvetta yhdentymiseen.

Kolmannessa tiedonannossa todetaankin, että kulttuuritoimintaa tarvitaan integraation keskeisimpien taloudellisten ja poliittisten tavoitteiden saavuttamiseen eli sisämarkkina-alueen luomiseen ja Euroopan unionin toteuttamiseen: "Community activity in the cultural sector is a political and economic necessity given the twin goals of completing the internal market by 1992 and progressing from a People's Europe to European Union." (1987, 6).

Koko EU:n kulttuuritoiminnan lähtökohtana mainitaan se, että kulttuurisektori palvelee integraatiosopimuksen tavoitteita, ensisijaisesti taloudellisia.

"Once it had been confirmed that culture had a part to play in furthering the - primarily economic - aims of the Treaty, the important thing was to define just what the Community should do in this field." (1992, A3)

"The sense of being part of a European culture which is one of the prerequisites for the solidarity which is vital if the advent of the large market (---) is to secure the popular support it needs." (1987, 5, 6)

"the creation of a large market establishes a European area based on common cultural roots as well as social and economic realities" (1987, 7)

Kulttuuria ja kulttuuritaustaa käytetään apuna sisämarkkina-alueen toteuttamisessa. Kulttuurisen yhteenkuuluvuuden avulla hankkeelle haetaan suuren yleisön tukea. Talousalueen perustaksi julistetaan taloudellisten tekijöiden ohella yhteinen kulttuuritausta. Tiedonannoissa oletetaan, että on olemassa

urooppalainen kulttuuri, jolla on yhteiset kulttuuriset juuret. Niissä uskotaan, että tunne siihen kuulumisesta luo jäsenmaiden kansalaisten keskuuteen solidaarisuutta. Näin syntyvän yhteenkuuluvuuden, yhteisen identiteetin, ajatellaan turvaavan suotuisat olosuhteet sisämarkkina-alueen kehitykselle ja syventymiselle ja Euroopan unionin syntymiselle ja vahvistumiselle.

EU:n kiinnostus kulttuuriin on ennen kaikkea taloudellista, ja kulttuuritoiminnalla pyritään toteuttamaan sisämarkkina-alueen lisäksi myös muita taloudellisia tavoitteita, kuten kilpailukykyä, työllisyyttä ja alueiden talouden elpymistä (ks. luku 2). Kulttuurin ja talouden suhteista tiedonannot antavat sen kuvan, että EU:n kulttuuritoiminnassakin talous on ensisijaista ja kulttuuritoimintaa täytyy harjoittaa EU:n taloudellisten pyrkimysten ehdoilla. Uusimmassa tiedonannossa (1994, 2) vedotaan Maastrichtin sopimukseen, jonka 92. artiklan mukaan jäsenvaltiot voivat tukea kulttuuria ja kulttuuriperintöä vain silloin, "jos tuki ei muuta kaupankäynnin ja kilpailun edellytyksiä yhteisössä yhteisen edun kanssa ristiriitaisella tavalla" (EU:n perussopimukset 1994, 200). Integraatiossa on kyse vapaakauppa-alueesta, jossa kulttuuri on taloudelle alisteisessa asemassa. Kulttuuritoiminta ei saa rajoittaa EU:n perussopimuksissa määriteltyjä talousvapauksia. Esimerkiksi vaikka kulttuuritoiminnan harmonisointi on Maastrichtin sopimuksessa (EU:n perussopimukset 1994, 262) ja toisaalla tiedonannoissakin (1994, 4) yksipuolisesti kielletty, vapaakaupan turvaamiseksi harmonisointia voidaan soveltaa myös kulttuurialalle (1994, 2).

Identiteetin merkitystä integraation poliittisille tavoitteille "as an essential feature of our shared future" (1992, A2) on korostettu jo kulttuuritiedonantoja edeltävissä asiakirjoissa, Kööpenhaminan identiteettijulistuksessa vuonna 1973 ja Belgian pääministeri Leo Tindemansin Euroopan unionin lausuntaviihoja hahmottelevassa raportissa vuonna 1976.

Kööpenhaminan identiteettijulistuksessa identiteetin uskotaan edesauttavan EU-maiden yhteisen politiikan muotoilemista. Identiteetillä tarkoitetaan siinä ennen kaikkea paikkaa maailmassa. Siinä ilmaistaan tarve muotoilla jäsenvaltioiden yhteistä identiteettiä suhteessa ulkopuolisiin maihin.

"Die neun Mitgliedstaaten der Europäischen Gemeinschaften (---) ihre Beziehungen zu den übrigen Ländern der Welt sowie ihre Verantwortlichkeiten und ihren Platz in der Welt-politik näher bestimmen wollen" (1973, 131)

Identiteetti liitetään julistuksessa EU:n ulkopoliitiikan yhtenäistämiseen: jäsenmailla tulisi olla yhteinen paikka maailmanpolitiikassa suhteessa Yhdysvaltoihin, Kanadaan, Japaniin, OECD-maihin,

Neuvostoliittoon ja muihin Itä-Euroopan maihin, Kiinaan ja muihin aasialaisiin maihin sekä Latinalaisen Amerikan maihin. Julistuksessa viitataan siihen, että eurooppalaisilla mailla on aikaisemmin ollut merkittävä osa kansainvälisellä näyttämöllä. Mikäli Eurooppa tahtoo muuttuneissa olosuhteissa edelleen säilyttää maailmanpoliittista roolia, sen on puhuttava "mit einen einzigen Stimme". (1973, 132-134.)

Myös Tindemans puhuu raportissaan yhteisestä äänestä maailmassa (1976, 11) ja yhdistää ulkopoliittikan yhteisen identiteetinrakennuksen: suunniteltu Euroopan unioni implikoi hänen mukaansa sen, että sen jäsenvaltiot esiintyvät yhtenäisesti ulospäin ja toimivat yhdessä kaikissa tärkeissä ulkopoliittikan päätöksissä (1976, 13). Yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on yhteisen identiteetin edellytys: "die Konsolidierung in Fragen unserer Sicherheit sind Voraussetzung einer Politik der Wahrung unserer Identität" (1976, 6). Tindemans korostaa yhteisen identiteetin merkitystä Euroopan unionin tavoittelemisessa: "Wenn wir die Europäische Union zustande bringen wollen, müssen wir daher zunächst dieses gemeinsame Leitbild wiederherstellen" (1976, 11). Jotta suunnitelma Euroopan unionista voidaan toteuttaa, täytyy palauttaa mieleen "die Wesenselemente dieses von uns angestrebten Europas" (1976, 1).

komission kulttuuritiedonannoissa Euroopan kulttuuri-identiteetti nähdään keskeisenä tekijänä integraation syventämiseen tähtäävissä pyrkimyksissä ja koko suunnitteilla olevan Euroopan unionin perustana.

"Europe's cultural identity (---) is the basis for European Union, which has goals other than economic and social integration, important though these may be" (1987, 5)

"The unity of European culture as revealed by the history of regional and national cultural diversity is the keystone of the ambitious construction which aims at European Union" (1987, 7)

"the specificity of European culture, which with its national and regional differences can be considered one of the bases of European Union." (1987, 10)

"The economic and political integration which will be the hallmark of tomorrow's Community must be accompanied by a stronger cultural dimension which respects national, regional and local diversity." (1992, 4)

identiteetin odotetaan tukevan niitä päämääriä, jotka tähtäävät integraation ulottamiseen taloudesta muille alueille ja Euroopan unionin rakentamiseen. Tiedonannoissa puhutaan nimenomaan kulttuurisesta

identiteetistä, mutta tarkemmin identiteettiä ei määritellä. Katkelmista voidaan nähdä, että Eurooppaa kuvaillaan sekä yhtenäisyydellä että diversiteetillä, mutta näihin palaan 5. ja 6. luvussa.

Yhdenäisyyden perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että kulttuurista puhuminen ja sitä kautta yhteisen identiteetin tuottaminen tähtäävät EU:n legitimitietin vahvistamiseen.¹⁹ Legitimiteettiä tarvitaan EU:n tavoitteiden toteuttamiseen: ihmiset voivat tukea EU:n tavoitteita vain jos he tuntevat, että EU on heidän kiinteä osa. Tunne legitimitietistä voi syntyä yhteisen identiteetin, yhteenkuuluvuuden ja solidaarisuuden kautta. Kulttuurin avulla integraatio voi saada sellaista substanssia, joka lisää eurooppalaisten välistä yhteenkuuluvuudentunnetta ja liittää heitä tiiviimmin integraatioprosessiin. Niin heidän lojaalisuutensa EU:ta kohtaan voisi kasvaa ja EU:n legitimitietti vahvistua. Esimerkiksi jäsenmaiden välisen kulttuurivaihdon tehtäväksi annetaan "to quicken the will to unite the nations of Europe" (1982, 26). Ihmisten tahto yhdentymiseen voi kasvaa vain jos integraatio ja EU tuntuvat legitimeiltä. Ihmisten tahto tulla EU:n jäseniksi tuki vastavuoroisesti entisestään vahvistavat legitimitiettiä. Myös Gellner (1983, 55) liittää yhteisen identiteetin tahtoon ja kulttuuriin määrittelemällä kansan "tahdon, kulttuurin ja politiikan fuusioksi". Gellnerin käsityksen mukaan ihmiset haluavat identifioitua ainoastaan kulttuuriin perustuvaan yhteisöön ja kiinnittyä poliittisesti ainoastaan sellaisten kanssa, jotka jakavat saman kulttuurin. Poliitiikka ja politiikan käytännöt noudattavat kulttuurisia rajoja. Kulttuurit ovat Gellnerin mukaan siis "poliittisen identiteetin luonnollisia talletuspaikkoja".²⁰

Yhdenäisyyden tavoitteita eurooppalaiset olisivat valmiita luovuttamaan poliittista valtaa jollekin etäisemmälle päätöksentekokoneistolle, heidän täytyy tuntea, että tuo koneisto ei ole 'he', vaan 'me' (Mikkeli 1994, 193-194; Pennanen 1997, A2). Integraation legitimitiettiä on heikentänyt juuri se, että osa eurooppalaisista on kokenut olevansa riittämättömästi mukana Euroopan integraatiossa (García 1993, xi). Tutkimusten mukaan EU-maissa on paljon yleistä myötämielisyyttä eurooppalaisuutta kohtaan, mutta vain vähän tunnepohjaista samastumista (Alapuro 1994, 17). Pelkkä taloudellinen yhteisö tuntuu eurooppalaisista liian kylmältä ja tekniseltä: "eurooppalaiset tarvitsevat jotain, joka sallisi heidän ajatella olevansa mukana EU:ssa kuin vain kuluttajia ja tuottajia" (Fadeeva 1991, 70). Muihin tavoitteisiin, esimerkiksi turvallisuuden, rahaliittoon tai yhteiseen puolustukseen, voidaan vaikuttaa lainsäädännöllä, sopimuksilla ja julkilausumilla, mutta identiteettiä ei voida luoda pelkästään yhteisten talouspoliittisten etujen tai "people's Europe" -komitean ehdottamien symbolien varaan (ks. s. 31). Renanin (1990, 18) mukaankin

---

Kielen legitimoivasta käytöstä ks. Skinner 1988, 131-132, 112.

De Witte (1987, 133-137) on tutkinut identiteetin ja legitimitietin yhteyttä sekä sitä, miten identiteetti on saanut kiinnostuksen kohteeksi Euroopan unionissa.

hteisillä eduilla voidaan rakentaa kauppasopimuksia ja tulliliittoja, mutta ei kansaa tai isänmaata. Siksi EU:n tiedonannoissa pyritään kulttuuritoiminnan avulla luomaan henkistä ja kulttuurista yhteenkuuluvuutta, yhteistä identiteettiä. Madridin konferenssissa julistettiin: "L'Europe sera culturelle ou ne sera pas" (Dankert 1987, 18).

Yhteenvedonä identiteetin merkityksestä tiedonannoissa ja muissa edellä käsitellyissä asiakirjoissa voidaan todeta, että identiteettiä pidetään niissä tärkeänä Euroopan integraatioprosessin kannalta. Niissä voidaan esiin käsitellä sitä, että identiteettiä voidaan rakentaa ja että sitä tulee rakentaa, vaikka eurooppalainen identiteetti toisaalta nähdään jo olemassaolevana. Identiteetin rakennuspuina mainitaan sekä sisäisiä että ulkoisia, erityisesti kulttuuriin liittyviä, tekijöitä. Kaikissa asiakirjoissa identiteettiä pidetään Euroopan unionin paikkaan maailmassa, EU:n päämäärien tavoittelemiseen sekä jäsenmaiden välisten keskinäiseen solidaarisuuteen ja lopulta EU:n legitimoimiseen.

3.3 Kulttuurin välineellinen asema

Tiedonannoista saa sen käsityksen, että EU:lla on kulttuuritoimintaa siksi, että sitä tarvitaan rakentamaan yhteistä identiteettiä tuen saamiseksi integraatiotavoitteille. Tämän lisäksi kulttuurille annetaan tiedonannoissa muitakin tehtäviä, kuten EU:n imagon kirkastaminen (1992, 14, A3), eurooppalaisen kulttuurin levittäminen (ks. luku 5.1), arvojen ja jatkuvuuden välittäminen (1992, 6). Kulttuuritoiminnan eri tehtäviä on vaikea erottaa toisistaan, sillä ne menevät toistensa kanssa limittäin. Kaikkia kulttuurin funktioita yhdistää identiteettitehtävä. Kulttuurin avulla luotavaa yhteistä identiteettiä pidetään tiedonannoissa perusedellytyksenä muiden tavoitteiden tehokkaalle tavoittelemiselle.

Kulttuuri ei siis näytä olevan EU:ssa itseisarvo, vaan sitä tuetaan sen monipuolisen välinearvon vuoksi. Kulttuuria käytetään lippukäsitteenä, jonka avulla EU:n toimet ja tavoitteet saadaan näyttämään paremmilta. Taidetta pidetään usein kyseenalaistavana vastavoimana ja uusien suuntien etsijänä, mutta tiedonannon tiedonannoissa tällaista käsitystä ei esiinny. Kulttuuritoiminnan tehtävä välineenä on tuotu tiedonannoissa peittelemättä esiin - eskplisiittisimmillään ilmaisussa "using the European Community Youth Orchestra (---) as a vehicle" (1987, 25). Tiedonannoissa on silti muutama maininta taiteen itsenäisyydestäkin (1977, 13, 18). Kulttuuritoiminta on kuitenkin jo lähtökohdiltaan sidottu integraation poliittisiin ja poliittisiin tavoitteisiin, sillä tiedonannoissa korostetaan usein, että kulttuuritoiminnan perustana ovat EU:n perusasiakirjat, erityisesti Rooman ja Maastrichtin sopimukset, ja että sen on oltava yhteensopivissa niiden periaatteiden ja tavoitteiden kanssa (1987, 5; 1994, 3, 5, 7, 15-16, 37-38).

Mikä ja millainen kulttuuri sitten voi vahvistaa tavoitteena olevaa eurooppalaista identiteettiä? Linkäläisiä keinoja tiedonantojen hahmottelemassa kulttuuritoiminnassa ja itse tiedonannoissa käytetään identiteetin tuottamiseksi? Seuraavissa luvuissa poimin esiin sellaisia kulttuurin piirteitä, joita tiedonannoissa painotetaan ja joilla mahdollisesti pyritään tuottamaan haluttua identiteettiä. Kuten luvussa 1.4.1 tuli ilmi, identiteettiä rakennetaan aina toiseuden kautta, joten tarkastelen seuraavaksi tiedonantojen suoria ja epäsuoria viittauksia EU-maiden ulkopuolelle.

. EU:n suhde muihin - ulkoinen toiseus

ksplisiittisiä mainintoja EU:n ulkopuolisesta maailmasta tai edes viittauksia siihen on tiedonannoissa yvin vähän. Siitä huolimatta EU:n suhde muihin on otettava huomioon, sillä identiteetti rakentuu aina yhteisessä johonkin toiseen ja Eurooppaa on kautta aikojen määritelty toisen kautta. Se, mitä tiedonannot anovat tai eivät sano muista, kertoo jotakin niiden suhtautumisesta muihin. Samalla se kertoo niiden avasta hahmottaa Eurooppaa ja eurooppalaista identiteettiä. Etsin tiedonannoista sekä suoria että epäsuoria viittauksia EU:n ulkopuoliseen maailmaan. Aluksi tarkastelen kulttuuriyhteistyöhön (luku 4.1) ja audiovisuaaliseen alaan (luku 4.2) liittyviä suoria viittauksia EU:n ulkopuolelle. Luvussa 4.3 kiinnitän huomiota siihen, minkä tekijöiden nojalla Eurooppaa tai EU-maita erotetaan muista. Eurooppaa tai EU-maita kuvaavien luonnehdintojen perusteella voidaan ehkä käänteisesti päätellä, mitä pidetään niiden astinparina. Pyrin tarkastelemaan tiedonantojen viittauksia historian saatossa esitettyjen Eurooppa- ja maailmanpolitiikan määrittelyjen ja uhkakuvien valossa. Yritän selvittää, käytetäänkö mainintoja toiseuden rakentamiseen ja identiteetin tuottamiseen.

Yhteistyön ja avoimuuden identiteettijulistuksessa lähtökohtana on tarve määritellä lähemmin eurooppalaista identiteettiä ja ennen kaikkea jäsenmaiden suhteita maailman muihin maihin ja niiden paikkaa maailmanpolitiikassa (1973, 131).

"In den Aussenbeziehungen werden die Neun vor allem bemüht sein, ihre Identität im Verhältnis zu den anderen politischen Einheiten schrittweise zu bestimmen. Damit stärken sie bewusst ihren inneren zusammenhalt" (1973, 134)

EU-maiden paikkaan maailmassa viitataan myös komission kulttuuritiedonannoissa, erityisesti niissä ohjeissa, joissa käsitellään yhteistyötä ei-jäsenmaiden kanssa. Esimerkiksi vuoden 1992 tiedonannossa todetaan, että yhteisön tulisi panostaa kulttuurisuhteisiin "as a major partner in an ever-changing international scene" (1991, 1). Vaikka kansainvälistä näyttämöä kuvataan alati muuttuvaksi, katsotaan kuitenkin perinteisen eurosentrisen käsityksen mukaan, että yhteisölle kuuluu sillä keskeinen rooli.

1 Yhteistyötä vai levittämistä

Ulkomaailmasta puhutaan tiedonannoissa ennen kaikkea yhteistyön, tiedonvälityksen ja kulttuurivaihtojen yhteydessä. Kahden tiedonannon lopussa on erillinen ulkosuhteisiin keskittyvä kappale (1987, 24-25; 1992, 14-17), ja Kaleidoskooppi- ja Ariane-ohjelmiin sisältyy yhteistyötä myös ei-

jäsenmaiden kanssa (1994, 24-25, 36-37, 47). Myös Maastrichtin sopimuksen kulttuuriartikkelissa on mainittu kulttuuriyhteistyö ei-jäsenmaiden ja kansainvälisten kulttuurijärjestöjen kanssa (EU:n perussopimukset 1994, 261). Yhteistyön tarvetta ei tiedonannoissa juurikaan perustella, vaan viittaukset nuuhun maailmaan vaikuttavat pakollisilta fraaseilta.

"Dialogue with the rest of the world is a necessity. It flows from a long-standing tradition which has roots in the affinities between European culture and the major cultures in the world." (1987, 24)

"the Community should capitalize more on its cultural relations in its political dialogue with the countries and continents with which it has historical ties with a view to promoting mutual understanding." (1992, 1)

"there was an interest, within the principles of the Treaty on European Union, in community cultural action with third countries in and outside Europe, and in European cultural cooperation with other competent international forums, including the Council of Europe." (1994, 16)

Tiedonannoissa painotetaan yhteistyön tärkeyttä kolmansien maiden ja erityisesti kansainvälisten organisaatioiden, etenkin Unescon ja Euroopan neuvoston, kanssa (ks. myös 1977, 5-6; 1992, 14, 16). Kulttuuritoiminnalla tulee olla oma osansa tässä yhteistyössä (ks. myös 1987, 24). Eurooppalaista kulttuuria pidetään yhtenä kulttuurina ja yhtenä maailman suurista kulttuureista, jonka suhteet muihin alueelle rakentaa historiallisille siteille ja pitkäaikaisille traditioille. Tämä kertoo pitäytymisestä staattisessa ja pirstoutumattomassa, ehkä myös imperialistisessa, käsityksessä maailmasta ja kansainvälisistä suhteista.

Tiedonannoissa rohkaistaan jäsenvaltioita keskinäiseen yhteistyöhön kulttuurisuhteissa EU:n ulkopuolisten maiden kanssa: "greater coherence within the Member States regarding cultural exchanges outside the Community is called for" (1987, 24). Suositeltavia hankkeita ovat mm. kaikkia jäsenmaita yhdistävän kulttuuri-instituutin perustaminen johonkin yhteisön ulkopuoliseen maahan (1977, 24), eri valtioiden välinen yhteistyö kunkin jäsenmaan aseman takaamiseksi yhteisössä ja kansainvälisessä kontekstissa (1982, 13), sekä eri jäsenmaiden yhteistyössä järjestämät eurooppalaiset kulttuuritapahtumat ei-jäsenmaissa (1987, 25). Yhteisillä hankkeilla eri jäsenmaiden asukkaita voidaan lähentää toisiinsa ja luoda yhteishenkeä ja solidaarisuutta heidän keskuuteensa, toisin sanoen vahvistaa heidän identiteettitietoisuuttaan yhteisöön. Yhteisellä toiminnalla voidaan luoda kuvaa EU-maista yhtenäisenä kulttuurina myös ulospäin. Tiedonantojen perusteella syntyy kuva EU:sta yhtenäisenä, valtion kaltaisena entiteettinä, jolla voi olla yhtenäinen 'kulttuuriulkopolitiikka' ja 'yhteistyöpolitiikka'. Sen suhteita muihin

naihin säätelevät sopimukset ja säädökset samaan tapaan kuin valtioidenkin välisiä suhteita (esim. 1977, 1982; 1992, 12, 14-16).

Monissa tiedonantojen kohdissa EU-maiden ja sen ulkopuolisen maailman välinen yhteistyö esitetään EU-maista muihin maihin suuntautuvana levityssuhteena, jonka tehtävänä on turvata eurooppalaisen kulttuurin asema ja vaikutusvalta EU-maiden ulkopuolella (1992, A10; 1994, 18, 31).

"to disseminate European culture, guaranteeing each country its rightful place in the Community and in the international context." (1982, 13)

"to present various facets of European culture to the world at large" (1987, 24-25)

"The aims of Community cultural action must consequently be (---) to help ensure that the influence of European culture is felt throughout the world by encouraging cooperation with non-member countries" (1992, 1)

Yhteisössä yhteydessä eurooppalaisen kulttuurin merkitys laajentuu 'eurooppalaiseksi sivilisaatioksi', josta puhutaan yksikössä. Esiteltäessä sitä muualla maailmalla teemaa eli yhteisiä piirteitä tulee korostaa sivilisaatioiden eli eri kansojen ja kulttuurien erityispiirteiden ja monimuotoisuuden kustannuksella.

"In these countries the 'theme' running through all European culture attracts, interests and impresses much more than the 'variations' which distinguish the different cultures of the European peoples." (1977, 23)

Levittämällä pyritään korostamaan eurooppalaisen kulttuurin maailmanlaajuista merkitystä ja myös EU:n asemaa tärkeänä kansainvälisenä toimijana (1992, 1) sekä sen taloudellista vaikutusvaltaa ja kilpailukykyä. Kyse on eurooppalaisen identiteetin tuottamisesta ulkoisen toiseuden kautta. Muuta maailmaa käytetään peilinä, jota vasten yhtenäisyyttä korostetaan. Ehkäpä levittämisyrittämissä on kyse pelosta, pettymyksestä ja puolustusreaktiosta Euroopan aseman 'auringonlaskun' vuoksi.

Kysymys on, voidaanko puhetta eurooppalaisen kulttuurin viemisestä muualle pitää jäänäteenä kolonialismista, jolloin eurooppalaiset maat veivät 'takapajuisiin' muihin maanosiin 'sivistystä'?²¹ Tästä kulttuuriperentialismista Braudel (1992b, 148) huomauttaa: "Eilen meidän isämme ja isoisämme - jopa usein lihen itse vilpittömästi uskoen - kiistivät oman syyllisyytensä ja väittivät kuljettaneensa muualle

---

Euroopassa esiintyneestä kulttuurisesta ylemmyydetunnosta ja käsityksistä Euroopasta kehittyneimpänä sivilisaationa ks. mm. Fisch 1992, 740-745, 769-771; Halmesvirta 1994, 207-209; Turunen 1994, 79-80, 86-89.

ehityksen ja sivilisaation alkeet. Heidän olisi pitänyt sanoa: oman sivilisaationsa." Vaikka tiedonannoissa ei sanotakaan vietävän 'sivistystä' vaan 'kulttuuria', kertovatko levittämissäpyrkimykset jostain ylemmydentuntoisesta eurosentrismistä ja sivilisaation ja barbarian välisen vanhan astakkainasettelun jatkamisesta?

Levityssuhteesta ei kuitenkaan puhuta yksisuuntaisena EU-maista muualle suuntautuvana virtana, vaan todotetaan, että myös ei-jäsenmaiden - ainakin niiden maiden, jonka kanssa EU:lla on läheiset suhteet - tulisi esitellä kulttuurejaan jäsenmaissa (1994, 13).

"to promote a cultural picture within the Community of the non-member countries with which it enjoys close relations" (1987, 25)

"But such a dialogue would also meet the expectations of non-member countries in Europe (West and East), Africa, the Caribbean and the Pacific, Asia and Latin America. (---) these countries would like to be better known within the Community and recognized as fully partners in the cultural sphere." (1987, 24)

Onko tiedonantojen tarkoittama kulttuurivaihto sisällöllisesti todellista vastavuoroista antamista ja saamista, vaiko vain eri kulttuurien pintapuolista esittelemistä toisilleen? Seuraavaksi siirrynkään selvittämään, mitä tiedonannoissa sanotaan jäsenmaiden ulkopuolelta tulevista vaikutteista.

2.2 Ei-eurooppalaiset vaikutteet ja uhkakuvat

Kulttuurit ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa muiden - läheisten ja kaukaisten - kulttuurien kanssa. Euroopan ihmisillä on aina ollut ulkopuolisen maailman kanssa vilkas ja tiivis suhde, jossa he ovat ottaneet ja saaneet kulttuurivaikutteita.²² Muualta tulleita vaikutteita eurooppalaiset ovat sekä nauttaneet että torjuneet, ja niin omaksutut kuin torjututkin vaikutteet ovat muokanneet Euroopan kulttuuriteettejä. Torjutut on nähty vieraina, erilaisina, uhkaavina, ja ne on pyritty rajaamaan ulkopuolelle. Kysymys on, mitä eurooppalaiset ovat rajanneet itsensä ulkopuolelle, kertoo jotain siitä, mitä he itse käsittävät kulttuuriltaan ja mitä haluaisivat olla, sillä omaa identiteettiä rakennetaan tästä vieraasta erottuvana, sille vastakkaisena ja sitä parempana. Identiteetti muotoutuu negatiivisten tai uhkien kautta, ja eurooppalaisuutta onkin määritelty yleensä uhan alla (Härkönen 1990, 36; Mikkeli 1994, 188-189;

---

²² Eurooppaa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa tuodaan lähes aina esiin eurooppalaisen kulttuurin kielitoiminnallisuuden ja ei-eurooppalaisten kulttuurivaikutteiden merkityksen eurooppalaisen kulttuurin muodostumisessa (esim. Ahrweiler 1993, 33-34; Braudel 1992a, 16-17; Setälä 1994, 6-8).

Waeber 1996, 203-204). Esimerkiksi Euroopan yhteistyö- ja integraatiosuunnitelmille on yhteistä se, että ne kaikki ovat pyrkineet ulkopuolisen uhan torjumiseen ja sisäisen rauhan turvaamiseen Euroopassa (Mikkeli 1994, 188; Tuomainen 1994, 251-252; Waeber 1996, 177).

Ulkopuolista uhkaa ei pidetä olemassa, mutta siitä huolimatta tiedonannoissa oletetaan kuvaa itseriittoisesta eurooppalaisesta kulttuurista. Vaikka tiedonannoissa puhutaan Euroopasta ja yhteistyöstä ei-jäsenmaiden kanssa, niissä ei puhuta ulkopuolelta tulleista vaikutteista tai uhkista ja niiden merkityksestä Euroopassa. Sen sijaan niissä oletetaan, että eurooppalainen kulttuuri on muodostunut EU-maiden ja niiden eri kulttuurien yhteisvaikutuksena, ikään kuin nämä olisivat eurooppalaisia jo syntyjään'.

Vaikka vaikutteidenvaihto on nykyisin vielä entistäkin vilkkaampaa laajentuneiden yhteydenpitomahdollisuuksien ja tehostuneen maailmanlaajuisen tiedonvälityksen myötä, tämän hetken ulkopuolisista kulttuurivaikutteista ei puhuta tiedonannoissa sen enempää kuin menneisyydenkään vaikutteidenvaihdosta. Ulkopuoliset kulttuurivaikutteet mainitaan tiedonannoissa vain yhdessä kontekstissa, audiovisuaalisen kulttuurin yhteydessä. Tässä yhteydessä puhutaan lähinnä Yhdysvalloista, mutta myös Japanista. Amerikkalaisia ja japanilaisia kulttuurivaikutteita ei mainita mitenkään työntekijöinä tai rikastavina tekijöinä, vaan kulttuuria uhkaavina vaikutteina, joilta eurooppalaisten tulee välttyä.

"There is a general awareness that the invasion of American and Japanese programmes represents a threat to Europe's cultural independence" (1987, 13)

Euroopassa on aikaisemminkin pidetty Amerikkaa toiseutena, jota vasten identiteettiä on muokattu (ks. esim. Bugge 1996, 123-124; Connolly 1989, 326-331; Turunen 1994, 81-89). Mutta on väitetty, että enää ei Yhdysvallat, kuten ei Japanikaan, ole identiteetin kannalta sopiva vastaimago Euroopalle, koska niillä on niin paljon yhteistä Euroopan kanssa, vaan että nykyisin niitä voidaan pitää yksinomaan taloudellisina ja teknologisina uhkina Euroopalle (Harle 1991a, 170; Waeber 1996, 203-204). EU:n tiedonannoissa amerikkalaisista ja japanilaisista kulttuurituotantoa kuitenkin pidetään kulttuurisestikin selvästi erilaisena ja erillisinä suhteissa eurooppalaiseen.

"One of the reasons for the decline in cinema-going is that despite their quality and attraction, Community-produced films have failed to establish themselves in distribution networks in the face of commercial competition from American-produced films: distribution of European-made films is not

yet efficient enough on the world market, on the Community market, and even on individual national markets." (1982, 13)

lmaisuja "Community-produced" ja "European-made" käytetään tässä toistensa synonyymeinä. Niiden ymmetriseksi vastakohtaksi asetetaan "American-made". Eurooppalaisvalmisteiseen elokuvaan liitetään minaisuudet laadukas ja vetovoimainen, kun taas amerikkalaisen elokuvan vihjataan olevan kaupallisempi. Euroopassa tuotettujen elokuvien ongelmat eivät tiedonannon mukaan johdu niiden laadusta, vaan niiden heikommasta asemasta kaupallisissa levityskanavissa.²³

Kulttuurisektorilla, etenkin audiovisuaalisella kulttuurilla ja tuotannolla, on vaikutusta EU:n kansainväliseen kilpailukykyyn, ja tiedonannoissa halutaankin kiinnittää huomiota sekä yhteisön että koko maailman tasolla kilpailukykyisen kulttuuriteollisuuden kehittämiseen (1987, 7). EU-maiden audiovisuaalista tuotantoa on vahvistettava etenkin amerikkalaista ja japanilaista vastaan (1987, 13). Tiedonannoissa tuodaan esiin tarve EU-maiden yhteisestä av-politiikasta median kontrolloimiseksi ja amerikkalaisten mediadominanssin hallitsemiseksi.

"The best way to secure more effective distribution would surely be for Community distributors to establish a European network whose strength would help to balance the American majors. (---) The aim of a European audiovisual policy will be to avoid the ruinous competition between the media and get them to work together" (1982, 13)

"The competitiveness of the 'audiovisual' sector is to be considered one of the main priorities, from the industrial point of view as well as from the cultural point of view. One must keep in mind the impact of the audiovisual challenge on the social, industrial, technological, cultural and political fields." (1987, 10)

"If no concerted action is taken at European level, spontaneous integration will not occur quickly enough. And the resulting delay would leave the European market, the richest in the world, open to invasion by non-European concerns (---) squeezing out the European industry in the process." (1987, 13)

"the audiovisual sector - is currently on the way to achieving European-wide integration in terms of its economic and technological potential, if not yet in cultural terms" (1992, A4)

---

²³Ainakaan näissä yhteyksissä ei tule esiin Setälän (1994, 6-8) mainitsema eurooppalaisille ominainen avovaitsevaisuus ja kyky ymmärtää muita kulttuureja.

Yhteiseen av-politiikkaan on tiedonantojen mukaan pyrittävä nopeasti EU-maiden av-tuotannon kilpailukyvyn nostamiseksi ja markkina-asemien hallitsemiseksi, sillä "activities of the audiovisual media easily spill over national and Community borders" (1982, 12). Audiovisuaalisen sektorin kilpailukyvyn nostetaan olevan tärkeää paitsi tuotannon myös kulttuurin kannalta. Vuonna 1992 todetaan audiovisuaalisen sektorin yhteistyön toteutuneen jo talouden ja teknologian alalla. Sen sijaan sektorilla ei vielä ole saavutettu kulttuurista yhdentymistä, eikä tiedonannossa selitetä, mitä tällä tarkoitetaan. Sanaa kansainvälinen käytetään vuoden 1982 tiedonannossa asymmetrisenä vastinparina eurooppalaiselle: eurooppalainen nähdään sisäisesti yhtenäisenä ja ulkoisesti vastakkaisena muun maailman kanssa. Tämä on keino luoda yhteenkuuluvuudentunnetta EU-maiden keskuuteen ja muokata identiteettiä suhteessa muihin, kansainvälisiin.

Tiedonantojen puhe audiovisuaalisesta kulttuurista osoittaa, että Yhdysvallat koetaan EU:n piirissä sekä kulttuurisena että taloudellisena uhkana. Kulttuuri ja talous sektoreina kietoutuvatkin erityisen tiukasti yhteen juuri audiovisuaalisessa kulttuurissa ja sen tuotannossa. Yhdysvalloissa elokuvaa ja muita audiovisioita on käytetty tehokkaasti kansallistunteen nostattamiseen kotimaassa ja paremmuuden edistämiseen kansainvälisillä areenoilla. Sen lisäksi elokuvatuotannossa liikkuvat suuret rahavirrat, joista suuri osa päättyy yhdysvaltalaisille elokuvantuottajille. Sen tähden tiedonannoissa painotetaan, että tiedonannossa teknologian hallitsemassa tietoyhteiskunnassa eurooppalaista kulttuuria täytyy suojella ja eurooppalaisten tulee sopeutua uusiin ilmaisumuotoihin erityisesti juuri av-alalla ja tultava kilpailukykyiseksi uusissa kaupan muodoissa (1987, 6).²⁴

Yksi Euroopan toiseuksista on perinteisesti ollut Venäjä ja Neuvostoliitto (esim. Bugge 1995, 115-117, 137-139; Tuomainen 1994, 251-252). Se on nähty uhkakuvana Euroopan integraatiokehityksessään: Euroopan sopimuksen luonnostelija Paul-Henri Spaak on sanonut, että Euroopan yhdentymisen isä on Josef Stalin (Mikkeli 1994, 121). Rautaesiripun jakamassa maailmassa myös Keski- ja Itä-Euroopan sosialistiset maat nähtiin - supervalttojen ohella - vastapoolina ja yhdistävänä vihollisena. Kylmän sodan loppenneen Eurooppaa ei enää voitu määritellä kahden suurvaltablokin avulla, ja Neuvostoliiton hajotessa Euroopan kahtiajakokin (esim. Alapuro 1994, 12-13; Harle 1991a, 9; Mikkeli 1994, 145). Yhteisluottuneesta tilanteesta mainitaan vuoden 1992 tiedonannossa (ks. myös 1992, A9).

Myös Euroopan parlamentin keskusteluissa on esitetty käsityksiä amerikkalaisesta televisiotuotannosta eurooppalaisen identiteetin uhkana sekä Euroopasta korkeana ja Amerikasta matalana kulttuurina (Ellis 1994, 28-31, 35). EU:n av-politiikasta ja USA:n ja Japanin uhkasta ks. Soramäki ja Okkonen 1996, 11.

"Cultural cooperation in Europe has changed decisively since the major political events which marked the opening-up of the Community to the countries of Central and Eastern Europe. Existing cultural affinities between the partners have facilitated this dialogue." (1992, 14)

Muutoksiin reagoidaan ulottamalla "the scope of existing schemes to the countries of Central and Eastern Europe" (1992, 12). Ennen kahtiajaon murtumista yhteistyötä ei ilmeisesti pidetty mahdollisena, koska Länsi- ja Keski-Euroopan socialististen maiden ei katsottu jakavan EU:n korostamia arvoja. Aiempien kulttuuristen siteiden sanotaan helpottaneen vuorovaikutuksen käynnistämistä. Muuten tiedonannoissa ei viitata Venäjään.

Tiedonannoissa ei mainita aikaisemmin tärkeitä viholliskuvia Afrikkaa (Halmesvirta 1994, 208-209) ja Venäjää (Harle 1990, 5; 1991a, 28-30; 1991b, 117-121; Mikkeli 1994, 41-43; Neumann ja Welsh 1991, 30-348). Myöskään Kiinaa ei tiedonannoissa mainita, eikä edes lähialueita Pohjois-Afrikkaa, Karjalaa ja Baltiaa. On arveltu, että kysymykset islamista, Afrikasta, Aasiasta ja latinalaisesta Amerikasta katoivat uudelleen ja saavat uusia ulottuvuuksia (Pieterse 1991, 6). Siitä, onko orientti edelleen ajankohtainen uhka, on esitetty monia näkemyksiä (Harle 1990, 11; 1991a, 170-172; Mikkeli 1994, 188-189; Weaver 1995, 203). Ainakin jonkinlainen vastaus tähän kysymykseen on päätös jättää Euroopan unionin ulkopuolelle jo pitkään jäsenyyttä hakenut Turkki (Huippukokous löysi sovun keskeisiin kysymyksiin 1997, A2; Raivio 1997, C1).

3.3 Mitä identiteetin määrittelykriteereitä käytetään ja ei käytetä

Tiedonannoissa EU-maiden ulkopuolelle siis viitataan muutaman kerran yhteistyön ja eurooppalaisen kulttuurin levittämisyrittämysten yhteydessä, mutta muuten 'ulkomaailmaa' ei mainita niissä sen enempää kulttuurivaikutteina kuin uhkinakaan, USA:n ja Japanin audiovisuaalista tuotantoa lukuunottamatta. Kirjoitan seuraavaksi etsiä tiedonannoista implisiittisiä viittauksia EU-maiden ulkopuolelle. Viittausten avulla pyrin selvittämään, mitä ominaisuuksia liitetään Eurooppaan ja millä kriteereillä tehdään erotteluja Euroopan ja ei-Euroopan välille. Tarkastelen löytyykö tiedonannoista aikaisemmin käytettyjä kriteereitä kuten maantieteellisiä rajoja, arvoja, rotua tai uskontoa.

Identiteetin tutkiminen on rajojen tutkimista, ja Eurooppalaista identiteettiä käsittelevät kirjat sisältävätkin usein katsauksen Euroopan rajoihin ja niiden muutoksiin (esim. García 1993, 2; Mikkeli 1994, 12-15, 44-60). Tarkastellaanpa Eurooppaa maantieteellisenä, kulttuurisena, taloudellisena tai poliittisena alueena, kyse on rajanvedosta. Rajat ovat konkreettisia - mutta samalla mentaalisia ja imaginaarisia -

nerkkejä eksklusiosta ja inklusiosta, joten niitä tutkimalla voidaan selvittää jotakin identiteetistä ja oiseudesta. Rajalla oma ja vieras kohtaavat, identiteetti tapaa erilaisuuden. Kartat voivat kuvata tätä kohtaamista, identiteetin ja erilaisuuden suhdetta sekä sitä, millaista rajojen sisäpuolella on. Vanhat Euroopan kartat kuvaavat värikkäästi myös sitä, millaista rajan ulkopuolella kuvitellaan olevan (Turunen 1994, 76-78). Tarkasteltaessa Euroopan rajoja kartografisesti voidaan havaita, että ei-eurooppalainen eli ulkopuolinen ja erilainen 'toinen' on löydetty Amerikasta, Aasiasta ja Afrikasta (Turunen 1994, 90-91).

Kysymys Euroopan sekä ulkoisista että sisäisistä rajoista on edelleen kiistanalainen, mikä kertoo siitä, miten vaikeaa Euroopan määrittelemine on.²⁵ Keskeistä on selvittää, millä perusteella rajoja vedetään, sillä se paljastaa jotain siitä, millaisia ominaisuuksia ajatellaan kuuluvan Eurooppaan ja mitä ei. Raja ei inoastaan rajaa jotain ulos ja jotain sisään, vaan määrittelee, identifioi ja konstruoi. Esimerkiksi Bleicher (1997) onkin korostanut, että spatiaaliset kategoriat eivät ole arvovapaita: ne usein tuntuvat äkymättömiltä ja luonnollisilta, mutta niissä on kyse valtasuhteista ja hierarkioista. Rajat ja muut tilaa oskevat metaforat ja käytännöt ovat hegemonisia projekteja, joissa keskus määrittelee rajat.

Kööpenhaminan julistuksessa viitataan epäsuorasti Euroopan rajoihin: siinä puhutaan jäsenmaiden samanlaisesta asemasta maailmanpolitiikassa (1973, 131-134). Eurooppaa määritellään siinä siis muita maailman osia ja valtioita vasten, mutta rajanvetoperusteena ei ole maantiede, vaan Euroopan maita yhdistävät kulttuuri, arvot, tavoitteet ja käsitykset sekä niiden kansainvälispoliittinen asema suhteessa muihin (ks. tarkemmin luvusta 3). Vastapooliksi asetetaan kolmannet maat. Puhe samanlaisesta asemasta yhteisestä vastustajasta on yhteisen identiteetin ja sisäisen koheesion tuottamista. Kyse on ulkoisesta identiteetin etsimisestä yhdentymisprosessin lujittamiseksi.

Komission tiedonannoissa ei määritellä Euroopan maantieteellisiä rajoja, mutta siitä puhutaan silti alueena. Euroopasta kulttuurisena alueena puhutaan kolmannessa tiedonannossa, jossa esitetyn kulttuuriohjelman ensimmäinen otsikko on "Creation of a European cultural area" (1987, 9).

"the creation of a large market establishes a European area based on common cultural roots as well as social and economic realities" (1987, 7)

"With an eye to the advent of the large internal market, the creation of a European cultural area involves giving priority to the free movement of cultural goods and services, improving the living and working conditions of those involved in cultural activities, creating new jobs in the cultural sector

---

Euroopan erilaisia sisäisiä rajoja tutkitaan teoksessa *Border, Region and Ethnicity in Central Europe* (1996).

in association with the expansion of tourism and regional and technological development and encouraging the emergence of a cultural industry which will be competitive within the Community and in the world at large." (1987, 9)

"The frontier-free area must provide a stimulating environment for intellectual life, cultural activities and artistic creativity" (1992, 1)

urooppaa alueena määritellään tiedonannoissa ennen kaikkea talouslähtöisesti. Rajattomalla alueella ja eurooppalaisella alueella tarkoitetaan yhteismarkkina-alueetta, jolla EU:n neljä vapautta ovat voimassa. Eurooppalainen kulttuurialue muodostuu tiedonannon mukaan silloin, kun yhteismarkkina-alueen apauksia ja etuja - kuten kulttuuristen hyödykkeiden ja palvelujen vapaata liikkuvuutta, kulttuurialan yöntekijöiden työskentely- ja elinolosuhteiden parantamista, uusien työpaikkojen luomista kulttuurisektorille yhteydessä turismin laajenemiseen ja alueelliseen ja teknologiseen kehitykseen sekä kulttuuriteollisuuden kannustamista sen kilpailukyvyn parantamiseksi yhteisössä ja koko maailmassa - sovelletaan kulttuurin alalla. Alueen ensisijaiset määrittelykriteerit ovat taloudellisia, sillä koko integraation tavoitehan on nimenomaan yhtenäinen rajaton markkina-alue, mutta myös kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät mainitaan. Eurooppalaisella kulttuurialueella tarkoitetaan siis kaikkia EU:n jäsenmaiden alueita kulttuurisektorilla jäsenmaissa. Alueen kulttuurisista tunnuspiirteistä ei puhuta, joten alueen kulttuurisuudella tarkoitetaan ilmeisesti sitä, että pyrkimykset koskevat kulttuurisektoria.

Alueen eurooppalaisuus taas merkitsee sitä, että aiotut toimet koskevat EU:n jäsenmaita. Tätä vahvistaa appaleessa esiintyvät ilmaisut kulttuurisen toiminnan edistämisestä "within the Community system" (1987, 9) ja "into (---) the various Community policies" (1987, 9). Muuallakin tiedonannoissa sanoilla eurooppa ja eurooppalainen viitataan lähes poikkeuksetta EU:n jäsenmaitiin.

"The word 'European' defines the scope of the planned socio-cultural activities and is not just a vague expression. It simply means that, instead of being restricted to one country, the field of application of these socio-cultural activities will extend to all the countries of the Community" (1977, 24)

uroopan maantieteellisiä rajoja ei pyritä tiedonannoissa määrittelemään eikä problematisoimaan, vaan seimmiten Euroopalla tarkoitetaan itsestäänselvästi EU:n jäsenmaita. Tiedonantojen Euroopan rajoittuminen EU-maitiin onkin omalla tavallaan johdonmukaista, sillä EU:n kulttuuritoiminta pohjautuu vahvasti EU:n peruskirjoihin ja muihin säännöksiin, jotka tietenkin koskevat vain jäsenmaita, joten EU:lla voi olla toimivaltaa ulottaa kulttuuritoimintaansa jäsenmaiden ulkopuolelle.

Tiedonannoissa käytetään paljon adjektiivia eurooppalainen, esim. "European literature" (1994, 45), "European culture" (1977, 23; 1982, 13; 1987, 5, 7, 10, 24.; 1992, 1, 11, A10; 1994, 24), "the European cultural heritage" (1994, 6) sekä "Europeans" (1982, 13; 1987, 6; 1992, 1). Käyttöyhteyden perusteella voidaan arvella, että määreellä tarkoitetaan EU:n jäsenmaiden kirjallisuutta, kulttuuria ja perintöä, ja eurooppalaiset on yhteinen nimike jäsenmaiden kansalaisille. On vaikeaa päätellä, tarkoitetaanko adjektiivilla eurooppalainen lisäksi joitain erityisiä ominaisuuksia. Ehkäpä tällä hiukan epämääräisellä käsitteellä pyritään implikoimaan, että jokaisessa jäsenmaassa ja kulttuurissa on jotain eurooppalaista, ja siten rakentamaan yhtenäisyyttä niiden keskuuteen. Joka tapauksessa Euroopan ja *eurooppalaisuuden* rajojen ulkopuolelle jätetään tiedonannoissa kaikki ne maat, jotka eivät ole EU:n jäsenmaita.

Toisaalta tiedonantojen puhe vuorovaikutuksesta muun maailman kanssa viittaa näkemykseen, että eurooppaan kuuluu muutakin kuin integraatiosopimuksilla aikaansaatu yhteisö ja että myös muut kuin jäsenmaat voivat olla eurooppalaisia maita (1987, 6; 1992, 16). Puhuttaessa yhteistyöstä Keski- ja Itä-Euroopan maiden kanssa jopa integraation merkitys ulotetaan EU:n rajojen ulkopuolelle: "This cooperation is part of the process of European integration in the broad sense of the term" (1992, 15). Tarkastellaan ja rajoihin liittyviä tiedonantojen ilmaisuja, nimittäin keskus-periferia -suhteita, käsittelen luvussa 5.2.

Rajojen määrittelemättömyys tuo esiin tiedonantojen taipumuksen naturalisoida Eurooppaa: Eurooppa on itsestään selvä kokonaisuus, jota ei ole tarpeen määritellä. Haluttomuus määritellä rajoja saattaa toisaalta johtua siitäkin, että Euroopan unionissa halutaan pitää rajat avoinna uusille jäsenille. EU:ssa vallitsevia näkökulmia Euroopan rajoista voisi tutkia esimerkiksi siinä valossa, mitä maita halutaan ottaa jäseniksi ja mitä ei.

Haluttomuutta määritellä rajoja esiintyi jo kylmän sodan aikaisilla integrationisteilla. Myös heille Eurooppa merkitsi Länsi-Eurooppaa - Rooman sopimuksen kautta allekirjoittajamaata. Jos integrationisteja syytettiin Euroopan kaventamisesta, he vastasivat, että he eivät määrittele rajoja, vaan rajoitukset tulevat luonnosta. He näkivät Eurooppansa luonnollisena ja uskoivat löytäneensä aidon ja alkuperäisen Euroopan. Jo integraation isä Jean Monnet pesi kätensä rajanvedosta: "the boundaries of the Six were not drawn up by the Six themselves, but by those who were not willing to join them." (Kohnstamm 1966, 105, Wallacen mukaan).

Eurooppa on maantieteellisesti epämääräinen käsite eikä luonnollisia rajoja ole, ja kylmän sodan jälkeisen lämpenemisen ja Keski- ja Itä-Euroopan muutosten jälkeen Euroopan rajat ovat entistä epäselvemmät. Tämä

merkitsee sitä, että identiteettiä ei voi rakentaa alueellisten rajojen varaan. Myöskään yhteistä vihollista ei ole helppo rakentaa (Harle 1991a, 170). Kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset tekijät ovat sen tähden yhä merkittävämpiä yhteisyyttä luovia rakennuspalikoita, joskaan nekaan eivät ole enää yhtä selkeitä kuin ennen. Selkeiden asetelmien puuttuminen korostaa entisestään Euroopan mentaalisuutta ja maginaarisuutta sekä sen identiteettien konstruktio-olunnetta. Myös tiedonantojen Eurooppa on ikemminkin mentaalinen tai toiminnallinen kokonaisuus kuin maantieteellinen, ja siksi alueellisia rajoja ei ehkä katsota tarpeelliseksi määritellä. Tiedonannoissa maantieteellistä aluetta ei siis juurikaan käytetä hyväksi identiteetin tuottamisessa, vaikka se on jäsenmaiden harvoja lähes kiistattomia yhdistäviä tekijöitä. Maantiedettä tärkeämpiä yhteisyyden rakentamisen keinoja ovat abstraktimmat asiat.

liitä abstraktimpia asioita, joilla Eurooppaa erotetaan muusta maailmasta ja joilla EU-maiden ihmisten keskuuteen pyritään luomaan yhteisöllisyyttä, ovat tiedonannoissa yhteiset arvot (1992, 1). Eurooppaa ja sen identiteettiä luonnehditaan tiedonannoissa mm. määreillä vapaus, oikeudenmukaisuus ja demokratia. Näitä arvot on mainittu myös Maastrichtin sopimuksen alkusanoissa (EU:n perussopimukset 1994, 17).

"Europe's cultural identity is nothing less than a shared pluralistic humanism based on democracy, justice and freedom." (1987, 5)

"Their values constitute a common cultural heritage characterized by dialogues and exchanges between peoples and men of culture based on democracy, justice and liberty" (1987, 6)

Tiedonannoissa Euroopan unioniin on vapauden, oikeudenmukaisuuden ja demokratian ohella liitetty muitakin arvoja, kuten pluralismi ja lainmukaisuus (1992, A9). Niissä todetaan kuitenkin, että myös muissa Euroopan maissa voi olla niitä (1992, A9). Euroopan unioniin liitetään myös humanistiset arvot ja yritys maailmanrauhaan, sillä EU:n kerrotaan haluavan kulttuuritoiminnallaan tukea Unescon ponnisteluja niiden puolesta (1992, 17). Arvoja käsitellään enemmän 6. luvussa.

Eräs paljon käytetty peruste Euroopan erottamiseksi muista on nimetä Eurooppa sivilisaatioksi.²⁶ Myös EU:n kulttuuritiedonannoissa Euroopasta ja eurooppalaisesta kulttuurista puhutaan tavalla, joka rakentaa osaltaan käsitystä Euroopasta yhtenä sivilisaationa.

"Europeans must preserve the special features of their culture" (1987, 6)

"Visible evidence of Europe's historic and artistic past, our architectural and

---

Näitä määrittelyjä ovat tuoneet esiin mm. den Boer 1996, 58-74; Braudel 1992c, 151-175; Dawson 1966, 25-26 ja Fadeeva 1991, 64.

cultural heritage is of fundamental importance for European culture. It reflects both the different stages of our civilization and the various expressions of our identity." (1992, 10)

"At The Hague, the Heads of State or Government declared that they regarded Europe as an 'exceptional seat of development, culture and progress', and that it was 'indispensable to preserve' it." (1977, 5)

"transforming our industrial society into a civilization based on information and communication" (1987, 6)

Eurooppalaisilla on näiden otteiden mukaan yksi kulttuuri, arkkitehtuuri- ja kulttuuriperintö, turvallisuusyhteiskunta ja identiteetti sekä yksi sivilisaatio, joiden yhteisyyttä korostetaan yksikkömuodolla ja pronomiinilla meidän. Eurooppalaista sivilisaatiota erotetaan muista abstrakteilla ja myönteisillä termeillä, kuten tieto ja kommunikaatio, kehitys, edistys ja suojelemisen arvoinen kulttuuri. Eurooppalaista kulttuuria kuvataan tiedonannoissa luonnollistavasti ja myönteisessä valossa, ja käsite siirtyy enimmäkseen yksikössä. Nämä puhuvat ovat luomassa vaikutelmaa Euroopasta eli EU-maista yhtenä ja arvokkaana sivilisaationa. Käsitys EU:sta yhtenä sivilisaationa tulee esiin myös tiedonantojen ohjelmintaehdotuksissa eurooppalaisen kulttuurin levittämiseksi EU-maiden ulkopuolelle (ks. luku 4.1) sekä kulttuuriperinnön yhteydessä (ks. 6. luku).²⁷

Yksikeskeisiä käsitteitä Euroopan määrittelemisessä ovat perinteisesti olleet rotu ja uskonto. 'Rodut' ja niiden eriyttäminen hierarkiaan olivat 1800-luvulla erottamaton osa eurooppalaista ja pohjoisamerikkalaista sivilisaatiokäsitystä. Eurooppalaiselle ihmiselle 'neekeri' oli vieras ja tuntematon ja selvästi 'alempi' kuin hierarkiassa korkeimmalle asetettu eurooppalainen. 'Vieras rotu' edusti sivistyksen negatiivisuutta, joka oli eurooppalaisen ihmisen itsemäärittelylle ja joka tarjosi vastakäsitteen, jonka varaan valkoisen ihmisen 'ylemmyyttä' voitiin rakentaa. (Halmesvirta 1994, 207-208; ks. myös Bugge 1996, 140-143.) Eurooppalaisten ja ei-eurooppalaisten välillä olivat käyttökelpoisia argumentteja legitimoimaan eurooppalaista kolonialismia (Bugge 1996, 141).

Tiedonannoissa ei puhuta mitään 'roduista', eikä myöskään käsitettä 'etninen ryhmä' esiinny. Yksikeskeisyyden mukaanhan 'rotuja' ei ole olemassakaan. Toisaalta Eurooppaan sisällytetään tiedonannoissa vain 'alkuperäisväestö' (ks. luvusta 5.1 unionikansalaisuudesta ja 6. luvusta

---

Myös Euroopan parlamentissa Euroopasta on puhuttu sivilisaationa: "We have to build a powerful European culture industry that will enable us to be in control of both the medium and its content, maintaining our standards of civilization" (Delors 1985, 64).

ulttuuriperinnöstä), ei esimerkiksi maahanmuuttajia, vaikka maahanmuuttajat ovat huomattava kulttuurinen tekijä Euroopassa ja sen kulttuurissa. Maahanmuuttajista saatetaankin tehdä tiedonannoissa väitteitä, mutta sitä ei perustella 'rodullisilla', vaan kulttuurisilla ominaisuuksilla, ennen kaikkea historialla (vrt. Delanty 1995, 154; tiedonantojen suhteesta maahanmuuttajien kulttuureihin lisää luvussa 2.2).

Yhdessä Euroopan ihmisiä yhdistävänä tekijänä on pidetty kristinuskon perinnettä (Autio 1994, 15-19; Brands 1987, 76-77; Mikkeli 1994, 27-30). Enää kristinuskoa ei voida pitää yhtä erottelevana piirteenä kuin ennen, sillä Euroopassa asuu paljon muitakin kuin kristittyjä ja toisaalta taas kristinusko on levinnyt laajasti Euroopan ulkopuolellekin. Euroopassa esiintyvä islam-vastaisuus (Delanty 1995, 150) kertoo siitä, että uskonto ei kuitenkaan ole menettänyt kaikkea merkitystään Euroopan määrittelijänä. Eurooppalaisuuden kautta islamista on tullut huomattava uskonto monissa EU-maissa, mutta ainakaan kulttuuritiedonannoissa tästä ei puhuta. Uskonnolla saattaa silti olla merkitystä esimerkiksi Turkin itsenäisyyskysymyksessä. Tiedonannoissa uskonnoista ei puhuta mitään ehkäpä siksi, että ei haluta sulkea pois niitä eurooppalaisia, jotka eivät ole kristittyjä.

Tiedonannoissa Euroopan kulttuuria kuvataan sanoilla "exceptional" (1977, 5), "original" (1992, 5) ja "specific" (1987, 10). Burken mukaan identiteetti sisältääkin ainutlaatuisuutta ja omaa erityisrakennetta, joka tulee esiin rajanvedossa suhteessa toisiin. Demarkaatiota ja eksklusiota tehdään juuri näiden ominaisuuksien perusteella, joita muilla ei katsota olevan. (Burke 1962, 545.) Tiedonannoissa EU-maille tunnetaan yhteistä identiteettiä pluralismin, humanismin, demokratian, oikeuden, vapauden ja kansallisuuden pohjalle, joten niiden katsotaan olevan ainutlaatuisesti EU-maille kuuluvia erityisiä piirteitä (1987, 6). Näillä historiasta tutuilla abstrakteilla tekijöillä vedetään rajaa EU-maiden ja muiden välille. Yhä useammin paljon käytettyjä rajanvetokriteerejä rotua ja uskontoa ei sitä vastoin tiedonannoissa mainita. Myöskään täsmällistä alueeseen perustuvaa rajanvetoa ei tehdä, vaikka EU-maista puhutaankin eurooppalaisena kulttuurialueena.

Yhdessä kaikkiaan Euroopan määrittelyminen on EU:n kulttuuritiedonannoissa hyvin vähäistä, eikä niistä ole helppo löytää väitteitä ja vastakkainasetteluja Euroopan ja muun maailman välillä. Vanhoja väitteitä ei Yhdysvaltoja lukuunottamatta mainita eikä uusia juurikaan rakenneta. Ulkoisesta toiseudesta vaikeneminen korostaa Euroopan kulttuurista itseriittoisuutta ja ainutlaatuisuutta. Se on myös yrittänyt neutralisoida ja epäproblematisoida EU:n ja muun maailman välisiä eroja. Tai ehkä euroidentiteetin projekti ei vain ole onnistunut ulkoisen vihollisen tuottamisessa? Toisaalta kuitenkin on arvioitu, että euroidentiteetin prosessissa toiseudella on olennainen osa ja että prosessissa rakennetaan linnake-Eurooppaa,

Onko muurit muita maanosia (ja kaikkia ei-jäseniä) vastaan ovat entistäkin korkeammat (esim. Cable 1996, 100-101; Delanty 1995, 149-155; Harle 1990, 11; 1991a, 172-174; Pieterse 1991, 5-7). Luultavasti ulkoisen toiseuden tuottamista on haluttu välttää hyväntahtoisissa kulttuuritiedonannoissa. Esimerkiksi ajakontrollien ja maahanmuuttokysymysten yhteydessä se saattaisi olla näkyvissä selvemmin.²⁸ □

Kahdessa uusimmassa tiedonannossa tämä viholliskuvattomuus saattaa liittyä muuttuneeseen kansainvälispoliittiseen tilanteeseen, kylmän sodan lientymiseen, Neuvostoliiton hajoamiseen ja muiden Euroopan sosialististen maiden muutoksiin (Alapuro 1994, 12; Harle 1991a, 123-124). Uudessa tilanteessa on uskottu, että Euroopalla ei enää olisi vihollisia, mutta toisaalta on esitetty epäilyjä, että myös kylmän sodan jälkeen olisi tarve synnyttää uusia viholliskuvia (Harle 1991a, 9-11). Eturistiriidat epäilyvät kansainvälisessä politiikassa kylmän sodan päättymisestä huolimatta, joten perusta ystävän ja vihollisen erotteluille on yhä olemassa (Harle 1991a, 123), ja Euroopassakin uusia vihollisuuksia nousee esiin (Harle 1991a, 159).

Vanhat identiteetin määrittelytavat eivät toimi muuttuneessa tilanteessa, jossa entiset viholliset ovat yrkimässä EU:n jäseneksi. Ehkä EU:n identiteettiprojekti osaltaan on reaktiota näihin kylmän sodan jälkeisiin muutoksiin: selkeiden viholliskuvien haihtuessa on keksittävä jotain muuta, johon vedota. (ks. Delanty 1995, 150-152; Halmesvirta 1994, 7-8; Waever 1996, 204.) Tätä taustaa vasten tiedonantojen epäohaiset viittaukset EU:n ulkopuolelle saattavat kertoa siitä, että Euroopan identiteettiä ei enää määritellä niin paljon ulkoisen toiseuden avulla. Onko määrittelyn tärkeämmäksi välineeksi tullut sisäisen toiseus?

EU-maiden tiukentunutta maahanmuuttopolitiikkaa on tarkastellut Chris de Stoop (Aallas 1997, B4).

5. Moninaisuus - sisäinen toiseus

Viidennessä ja kuudennessa luvussa siirrän huomion siihen, mitä tiedonannoissa on sanottu Euroopasta ja sen kulttuureista: minkälaisen kulttuurin uskotaan vahvistavan tavoitteena olevaa eurooppalaista identiteettiä. Käsitteitä Euroopasta ja eurooppalaisesta kulttuurista löytyy tiedonannoista enemmän kuin viittauksia Euroopan ulkopuolelle, vaikka niissä ei varsinaisia Eurooppa-määritelmiä esitetäkään. Keskeisin piirre, jolla tiedonannoissa kuvataan eurooppalaista kulttuuria, on se, että eurooppalainen kulttuuri nähdään yhtäaikaan yhtenäisenä ja moninaisena: se on jotain kaikille yhteistä ja jotain heterogeenistä ja vaihtelevaa. Tässä luvussa keskityn tarkastelemaan, mitä tiedonannoissa sanotaan moninaisuudesta; yhtenäisyyspuhetta käsittelemän kuudennessa luvussa.

Kulttuurisen monimuotoisuuden esiin tuominen mainitaan tiedonannoissa toistuvasti tärkeänä tavoitteena (1982, 12; 1992, 6, 17; 1994, 15, 37, 52), ja myös Maastrichtin sopimuksen kulttuuriartiklassa kehoitetaan noudattamaan monimuotoisuutta (EU:n perussopimukset 1994, 261). Tähän pyritään tiedonantojen mukaan muun muassa järjestämällä projekteja, levittämällä tietoutta eri kulttuureista ja tukemalla niitä taloudellisesti (1992, 13; 1994, 13, 14).

Kulttuurinen moninaisuus merkitsee tiedonantojen mukaan kansallisia, alueellisia ja paikallisia kulttuureja. Tämä luettelo mainitaan lähes kaikissa diversiteettiä käsittelevissä kohdissa.

"Europe's cultural identity (---) Expressed in the diversity of our local, regional and national cultures" (1987, 5)

"Whereas cultural diversity, as expressed at national, regional and local level, must be preserved" (1994, 15)

Tiedonannoissa ei tarkemmin määritellä, mitä nämä käsitteet sisältävät. Ne mainitaan ikään kuin eurooppalaisen kulttuurin ja sen diversiteetin elementteinä tai osatekijöinä (ks. myös 1977, 21; 1987, 6, 10; 1992, 5).

Tiedonantojen viittauksia kansallisiin kulttuureihin tarkastelen luvussa 5.1 ja niiden puhetta alueellisista ja paikallisista kulttuureista, kielellisestä moninaisuudesta sekä vähemmistöistä ja keskus-periferia -suhteista luvussa 5.2. Yritän selvittää, käsitelläänkö kansallisia, alueellisia tai paikallisia kulttuureja tiedonannoissa EU:n 'sisäisenä toiseutena'. Vihollinen, jota vasten omaa identiteettiä rakennetaan, ei ole

ina välttämättä ulkopuolella, vaan se voi olla oman yhteisön erilaisuutta, esimerkiksi etnistä, kulttuurista ja uskonnollista toiseutta (Neumann ja Welsh 1991, 330; Welsh 1994, 55-58).

Opuksi analysoin luvussa 5.3, mitä moninaisuudella oikeastaan tarkoitetaan tiedonannoissa, koska käsitykset moninaisuudesta osana eurooppalaista identiteettiä vaikuttavat koko käsitykseen siitä, mitä on Eurooppa ja millaista ja kenen Eurooppaa tiedonannoissa rakennetaan.

1.1 Kansalliset kulttuurit

Usein väitetään, että EU-jäsenyys voisi heikentää yksittäisten jäsenmaiden asemaa tai johtaa kansallisen kulttuurin ja identiteetin heikentymiseen.²⁹ On jopa arveltu, että jäsenvaltiot kuolevat kulttuurisesti ja sulautuvat eurooppalaiseksi massakulttuuriksi. Tutkin seuraavaksi, voidaanko tiedonannoista löytää kansallisvaltion merkitystä tai kansallisia identiteettejä hajottavia tendenssejä.

Kansallisista kulttuureista puhutaan tavallisimmin ilmaisulla "the various national (---) contributions to European culture" (1977, 21), "national (---) differences" (1987, 10), "national forms" (1992, 5) tai "national diversity" (1992, 4). Näissä ilmaisuihin kansalliset kulttuurit kuvataan eurooppalaisen kulttuurin menemismuodoiksi paikallisten ja alueellisten kulttuurien rinnalla. Joskus kansallisiin kulttuureihin viitataan ilmaisulla "national cultures" (1987, 6; 1992, A12). Myös tätä ilmaisua käytetään useimmiten yhdessä paikallisten ja alueellisten sekä eurooppalaisen kulttuurin kanssa.

Kansallinen valtio esiintyy aina muodossa "Member State" (1977, 6, 19, 24; 1982, 8-12, 25; 1987, 6, 7, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25; 1992, 3, 5-8, 16, 17; 1992, A3; 1994, 2, 6, 11, 13, 18, 19, 22, 30, 34, 36, 38, 40), ei koskaan "independent state" tai "state" (paitsi "each of the States" (1977, 23). EU:n jäsenmaita nimitetään joskus myös yksittäisillä "country" (1977, 22; 1982, 10; 1994, 13, 14), jolloin sitä yleensä määritellään, esimerkiksi "the various countries of the Community" (1977, 21, 24; 1982, 24; 1994, 45), "our different countries" (1992, 11), "our countries" (1994, 14, 52) tai "Community country" (1977, 10, 12, 21, 23; 1982, 8, 9, 18; 1987, 15). Tiedonannoissa ei siis korosteta valtioita yksittäisinä toimijoina, vaan niiden asemaa EU:n jäsenvaltioina. Usein viitataan sanalla "nation" (paitsi 1977, 24), vaan "people" (1977, 23; 1987, 6; 1994, 4), mahdollisesti sen vuoksi, että "nation" viittaa kansallisvaltioihin. Näiden käsitevalintojen perusteella

---

Näitä väitteitä ovat puntaroineet mm. De Witte 1993, 154-156, 164-169; Llobera 1993, 76-78, Mourik 1987, 20, ja niitä tuotiin esiin myös Suomessa käydyssä jäsenyyskeskustelussa EU-kansanäänestyksen yhteydessä (esim. Sarmela 1992).

edonannoista voidaan löytää tukea väitteille kansallisvaltioiden ja kansallisten kulttuurien merkityksen nurentamisesta.

Jäsenmaiden asemaan vaikuttaa tietysti ennen muuta se, että ne ovat luopuneet osasta valtaansa ja itoutuneet EU:n vallan- ja lainkäyttöön, mikä kaventaa esimerkiksi taloudellista ja poliittista semääramisoikeutta. On arveltu, että poliittinen ja taloudellinen integraatio voisi epäsuorasti vaikuttaa myös jäsenmaiden kulttuureihin ja niiden asukkaiden identiteetteihin. Kun valtio sekä monet alueelliset ja aikalliset instituutiot menettävät valtaansa ja sääntelymahdollisuuksiaan EU:lle, niiden asema uojelevana ja säätelevänä voimana voi heikentyä. Siksi valtio voi menettää myös mahdollisuuksiaan hjailla kulttuuria kansallisen identiteetin suuntaan, mikä voi välillisesti heikentää kansallista kulttuuri-identiteettiä.³⁰ Kuitenkin kulttuuritoiminnassa tulee sekä tiedonantojen että Maastrichtin sopimuksen nukaan noudattaa subsidiariteettiperiaatetta (1992, 3, 7, A3; 1994, 4, 9, 13; EU:n perussopimukset 1994, 61), jonka mukaan kulttuuripolitiikka on jäsenvaltioiden sisäinen asia. Niissä korostetaan kaiken ulttuurisen harmonisoinnin välttämistä (1994, 4; EU:n perussopimukset 1994, 262) ja vakuutetaan, ettei yhteisöllä ole pyrkimystä muodostaa yhteistä kulttuuripolitiikkaa, vaan ainoastaan tukea jäsenvaltioiden toimintaa (1977, 5; 1982, 8, 14).

Päilyksiä kulttuurien omaleimaisuuden säilymisestä herättää se, että Euroopan unioni on ensisijassa ulousyhteisö, jossa kulttuurilla on marginaalinen asema. Jopa kulttuuritiedonannoissa kulttuuri esitetään uloudelle alisteisena, kuten kolmannessa luvussa tuli esiin. Jos päätöksenteossa ei oteta huomioon kulttuurisia näkökohtia, vaan ratkaisut tehdään taloudellisten seikkojen perusteella, kulttuurisektorin autonomisuus voi vähentyä ja kulttuurit ovat vaarassa samanlaistua. Esimerkiksi muissa asioissa uloudellisin perustein tehdyt harmonisointitoimenpiteet voivat vaikuttaa kulttuuriin (1994, 2), vaikka arsinaisessa kulttuuritoiminnassa harmonisointia ei harjoitettaisi. Samanlaistumisen vaara voi piillä erityisesti audiovisuaalista kulttuuria koskevassa päätöksenteossa, pukeutumisessa, gastronomiassa ja sustuksessa (Dankert 1987, 18).³¹

---

³⁰ Toisaalta kansallisidentiteetti ei välttämättä ole sidoksissa valtioon: vaikka Suomen valtio häviäisi tai menetäisi merkitystään, suomalaisuuden eri muotoja varmaankin silti yhä tuotettaisiin. Integraation detessä kansalliset identiteetit eivät voikaan enää perustua poliittiseen tai taloudelliseen yvereenisuuteen, vaan yhä enemmän kulttuuriseen identiteettiin (esim. Hohti 1994, 144-146; Mourik 1987, 20; Setälä 1994, 7; ks. lisäksi 7. luku).

Dankertin ajatusta voisi havainnollistaa soveltamalla sitä pienempään mittakaavaan, esimerkiksi väskylän tai jonkun muun pikkukaupungin elokuvateattereihin. Niiden on ilmeisesti pienen leisöpohjan vuoksi toimittava talouden ehdoilla, ja niinpä ohjelmisto on yhdenmukaista eikä edusta sen aremmin omaleimaista suomalaista tuotantoa kuin laajaa kulttuurien kirjoa. Vastaavasti gastronomian

Kansallisten kulttuurien horjuttamisena voidaan edelleen nähdä se, että tiedonannoissa korostetaan jäsenmaiden kulttuurien yhteisiä piirteitä, esimerkiksi yhteisiä kulttuurisia juuria (tästä lisää 6. luvussa). Yhteistä kulttuuriperinnettä voidaan toisaalta eri kulttuureissa tulkita eri tavoin. Esimerkiksi Itä- ja Keski-Euroopan maissa 'eurooppalainen identiteetti' on nostettu esiin refleктоitaessa menneisyyttä ja uusia muutoksia. Nämä maat ovat halunneet irrottautua sosialistisesta identiteetistään omaksumalla aineksia eurooppalaisesta identiteetistä', millä tarkoitetaan erityisesti lainsäädännön, instituutioiden ja talouden nopeuttamista EU-maiden periaatteisiin. (Kolankiewicz 1993, 106-107.) Aikaisempi kansallinen identiteetti ei tällaisissa tapauksissa tietenkään muutu täysin toiseksi, sillä monet 'eurooppalaiset' ainekset ovat jo menneisyydestä tuttuja. Identiteetin kansallinen ja eurooppalainen taso ruokkivat toinen toisiaan. Euroopan integraatio ja sen identiteetti-projekti saattavat siis muuttaa identifioitumisen suuntia ja prioriteetteja, mutta ne eivät silti välttämättä aiheuta todellista kulttuurien samanlaistumista tai moninaisuuden katoamista.

Eräs kansallisiin kulttuureihin ja erityisesti jäsenmaiden asemaan liittyvä tekijä kolmessa uusimmassa tiedonannossa on se, että niissä on omaksuttu EU:n piiriin perinteisesti kansallisvaltioihin liittyneet kansalainen-käsite (1987, 6; 1992, 1; 1994, 34). Tiedonannoissa nimitetään jäsenmaiden ihmisiä yhteisökansalaisiksi. Nimitystä on käytetty 1970-luvulta lähtien, ja se on osa pyrkimystä tehdä integraatiosta ihmisseläheisempi (Shore ja Black 1993, 275-276). Tindemansin raportissa yksi luku on nimeltään *Das Europa der Bürger* (1976, 29). Yhteisökansalaisen oikeuksista puhuttiin myös People's Europe -komitean raportissa (1985, 9-14; 19-21), jonka tehtävänä oli juuri integraation tuominen lähemmäksi ihmisiä. Nimitys esiintyy lisäksi kulttuurikonsulttien neuvoa-antavan komitean raportin nimessä *Culture for the European Citizen of the Year 2000* (1989). Yhteisökansalainen-käsitteen käyttäminen kulttuuriasiakirjoissa kertoo siitä, että EU-kansalaisuutta on pyritty vakiinnuttamaan kulttuurin avulla (Shore ja Black 1993, 285). Maastrichtin sopimuksessa kansalaisuuden luominen on jo käyttöönotto-vaiheessa: sopimuksen alkusanoissa todetaan, että allekirjoittajat "ovat päättäneet ottaa käyttöön yhteisen kansalaisuuden maidensa kansalaisille" (EU:n perussopimukset 1994, 18). Käsite on roblematisoimatta siirretty valtioiden väliselle tasolle.

---

lalla Berliinin, kuten useimpien Euroopan suurkaupunkien, keskusaukioita hallitsevat - arvatenkin uloudellisista syistä - McDonalds ja Mövenpick eivätkä tyyppilliset saksalais-konditoriat. Sitä vastoin Itä-Saksassa voidaan nähdä omaleimaista perinnettä ravintoloissa ja pukeutumisessa.

Comission kulttuuritiedonannoissa yhteisökansalaisuus liitetään yhteisen identiteetin luomiseen sisäisen yhteenkuuluvuuden lujittamiseksi ja Euroopan unionin legitimoimiseksi.

"to integrate the cultural dimension, which the Community citizen sees as being intimately linked to his feelings of identity and belonging to the European Community" (1987, 7)

"the Community will enable Community citizens to gain a better understanding of other people's cultures as well as their own and to identify with their common cultural heritage" (1992, 5)

"The determination of the signatories to create an "ever-closer union of the peoples of Europe", notably through the introduction of a citizenship of the Union" (1994, 2)

Yhteisökansalaisilla on tiedonantojen mukaan yhteinen kulttuuriperintö ja siihen perustuva identiteetti, ja ne tuntevat yhteenkuuluvuutta muiden jäsenmaiden asukkaiden kanssa. Unionikansalaisuuden avulla yritään toteuttamaan Rooman sopimuksessa tavoitteeksi asetettua yhä läheisempää liittoa.

Yhteisökansalaisuutta määrittävät tiedonannoissa väitetyn yhteisen kulttuuriperinnön lisäksi taloudelliset ongelmat, onhan sen perustana jäsenyys talousyhteisössä. Erityisesti kahdessa ensimmäisessä tiedonannossa ihmiset kuvataan ennen kaikkea taloudellisiksi toimijoiksi, joiden työtä ja osallistumista säätelevät taloudelliset tekijät (1977, 7-18; 1982, 5-12, 16-20).

"For wage earners and salary earners (---) and for self-employed persons (---) it has been established that possession of the nationality of the host country can no longer be made a condition for Community workers." (1977, 10)

"The harmonization of the laws on copyright and related rights should lead to a situation, pursuant to the Treaty, in which cultural workers from Community countries are no longer subject to any discrimination as regards these rights on the basis of nationality. Thus, all rights management societies will have to guarantee cultural workers from other Community countries the same treatment as those of their own country." (1977, 12)

"Only when they have available a complete and clear regulation will craftsmen have the feeling that their works are really protected; they may then adopt a positive attitude towards intra-Community trade in these works." (1977, 16)

"in practical terms, formalities still required at internal Community frontiers are time consuming and expensive and the deposits which must still be paid can often be substantial; psychologically, cultural workers and organizers of cultural events, including exhibitions, will not feel they are living in a

Community until they can move works of art and equipment from one country to another almost as easily and as cheaply as between two towns in the same country." (1982, 8)

Tiedonannoissa kansalaiset ovat tuottajia ja kuluttajia, työnantajia ja työntekijöitä, irrallaan liikkuvia yksilöitä yhteisillä eurooppalaisilla markkinoilla (ks. myös Meehan 1993, 147). Tunne yhteisöllisyydestä syntyy taloudellisten etujen, vapaan kaupankäynnin ja liikkuvuuden perusteella eikä se saisi tiedonantojen nukahtaa olla sidottu kansallisuuteen. Jos ihmisiä ajatellaan yksilöllisinä tuottajina ja kuluttajina markkinoilla, kansallisuus menettää merkitystään ja ihmiset etsivät uudenlaisia identifioitumisen muotoja ja kohteita. Tiedonannoissa Euroopan unionia yritetään tarjota identiteetin ytimeksi muiden identiteetin asojen, erityisesti kansallisen, kustannuksella. Tämä käsitys ihmisestä vastaa etenkin 1980-luvulla sitettyjä käsityksiä individualisoitumisesta ja privatisoitumisesta tämän ajan tyypillisinä tendensseinä: perinteiset kollektiivit ovat hajoamassa eivätkä vanhat sidokset eivät päde (esim. Beck 1986; Meyer 1986, 108-209). Individualistinen käsitys Euroopasta on selvä muutos aikaisempaan näkemykseen, jossa kansallisuus oli Euroopan stabiili komponentti ja jossa Euroopan katsottiin muodostuvan nimenomaan kansakuntien välisistä suhteista pikemminkin kuin tuottaja- tai kuluttajaryhmistä, alueellisista yhteisöistä tai intressiryhmistä (Bugge 1996, 144-145).

Kansalainen-käsitteen käyttäminen on yhteisöllisyyttä luovaa retoriikkaa, jolla pyritään muokkaamaan kansallisuuden käsityksiä EU:sta todellisena yhteisönä ja vahvistamaan tunnetta jäsenyydestä (ks. myös Meehan 1993, 33). Näin EU:sta luodaan mielikuvaa 'isänmaana', joka astuu kansallisvaltion paikalle identifioitumiskohteena. Kansallisuus ei määrittäisi identifioitumista ja tunnetta kansalaisuudesta yhtä vahvasti kuin ennen. Kansalaisuutta käytetään tiedonannoissa "osallistumisen metodina ja tapana edistää eurooppalaista julkista sfääriä, jossa eurooppalaista identiteettiä voidaan kehittää edelleen" (García 1993, 11).

Yritetään muokkaamaan yhteistä identiteettiä, yhteisökansalainen-käsitteellä pyritään tiedonannoissa myös legitimoimaan Euroopan unionia. Sillä pyritään osoittamaan, että Euroopan yhteisö on toimija, jolla on valtuutusta määrätä jäsenilleen tiettyjä oikeuksia ja velvollisuuksia. Sitä kautta pyritään vakuuttamaan, että EU:n oikeudet saamaan niin sisäistä kuin ulkoistakin legitimitteettiä.

Euroopan unionin ja EU-kansalaisuuden muodostaminen muuttaa kansalaisuuden perusperiaatteita. Kansalaisuuden pohjana voidaan nähdä etnos eli identiteetti ja kulttuuri sekä demos eli yhteisöön osallistuminen oikeuksien ja velvollisuuksien kautta (García 1993, 11; Llobera 1993, 69-70; Soysal 1996, 107). Tiedonannoissa luonnosteltu kansalaisuus liittyy etnokseen yhteisen kulttuurin kautta ja demokseen

hteisen toiminnan kautta. Yhteinen toiminta ei ole yhteisökansalaiselle kuitenkaan päätöksentekoon sallistumista, kuten demokraattisessa kansallisvaltioissa, vaan toimintaa markkinoilla ja taloudellisten apauksien käyttämistä. Toisaalta Maastrichtin sopimuksessa yhteisökansalaisuuteen sisällytetään aloudellisten liikkumavapauksien ohella myös poliittista osallistumista, eli äänioikeus ja vaalikelpoisuus Euroopan parlamenttivaaleissa sekä kunnallisvaaleissa siinä jäsenmaassa, jossa oleskelee (EU:n perussopimukset 1994, 121-122). Yhteisökansalainen-käsitettä onkin Euroopan unionin rakentamisen työtä laajennettu taloudellisesta toimijasta kohti poliittista osallistujaa, erityisesti neuvoston laatimassa tuttgartin huippujulistuksessa vuonna 1983 ja parlamentin sopimusluonnoksessa Euroopan unionista vuonna 1984 (Meehan 1993, 147).³²

Kansalaisuuden käsite on muutenkin irtoamassa kansallisuudesta ja valtioista, joihin se on yleisesti otetty.³³ Toisen maailmansodan jälkeen kansalaisuus on alkanut muuttua siten, että kansalaisuuteen ottyvät kaksi elementtiä, toisaalta oikeudet ja velvollisuudet ja toisaalta identiteetti, ovat irtautuneet toisistaan. Näihin muutoksiin ovat vaikuttaneet globalisoituminen, ihmisoikeuskeskustelut sekä kansojen, kansallisuuksien ja kansallisvaltioiden fragmentoituminen mm. alueellistumisen ja separatismien vaikutuksesta. (Soysal 1996, 27, 19.) Kansallisvaltio ei ole enää yksilön oikeuksien legitimaation lähde, vaan oikeuksia ja jäsenyyttä määrittellään nyt valtioiden välisellä tasolla ylikansallisissa yhteisöissä kansainvälisten koodien, sopimusten ja lakien mukaan. Kansallisuudella ei siis ole enää yhtä suurta merkitystä ihmisen oikeuksien määrittelijänä, eikä siten kansalaisuuden perustana. Keskeisempiä ovat alueelliset käsitykset henkilökohtaisista oikeuksista, esimerkiksi universaalit ihmisoikeudet. Identiteetit otä vastoin ovat yhä partikulaarisia ja alueellisperustaisia. (Soysal 1996, 17-23.) Kuitenkin myös identiteetit, niiden perustat ja tuottamisen tavat ovat muuttuneet, eivätkä ne liity enää pelkästään kansoihin (Soysal 1996, 27-28). Tätä kautta identiteettien muutokset liittyvät kansalaisuuden muutoksiin, mikä on nähtävissä myös EU:n kulttuuritiedonannoissa käytetyssä kansalainen-käsitteessä.

Integraation myötä suverenisuus on levinnyt ja jakautunut paikallisiin, kansallisiin ja ylikansallisiin instituutioihin. EU-kansalaisuus katkaisee yhteyden kansalaisuuden ja kansallisen alueen välillä ryöntämällä oikeuksia, jotka eivät välttämättä sijoitu kansallisvaltioon. Samoin väitteitä, vaatimuksia ja oikeuksia voidaan tuoda esiin sekä kansallisissa rajoissa että niiden yli. Myös identiteettien mobilisointi uuttuu. Muutokset ovat johtamassa "postnationaaliseen kansalaisuuteen", joka ei ole sidottu valtioihin

---

Lisää EU:n kansalaisuudesta Guild 1996, Meehan 1993; Shore ja Black 1996; Soysal 1996; Weil 1996. Vrt. esim. Habermas (1992, 2-7), jonka mukaan kansalaisuus ja kansallinen identiteetti eivät ole oskaan käsitteellisesti liittyneetkään yhteen, vaan demokraattinen kansallisvaltio yhdisti ne vain ohytaikaisesti.

ai muihin alueellisiin yksiköihin. Sillä on joustavat rajat: yksilöt voivat edistää väitteitään ja vaatimuksiaan kansallisista rajoista riippumatta. "Postnationaaliseen kansalaisuuteen" kuuluu myös jäsenyyden muotojen moninaisuus: eri ryhmillä on erilaisia oikeuksia. (Soysal 1996, 19-23.) Komission kulttuuritiedonannoissa ei esitellä unionikansalaisuuteen liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia, joten on vaikea päätellä, muistuttaako se Soysalin kuvailemaa "postnationaalista kansalaisuutta". Ainakin niissä yritään järjestämään ihmisille kansalliset rajat ylittäviä mahdollisuuksia ajaa taloudellisia asioitaan. Toisaalta on väitetty, että EU-kansalaisuus muistuttaa kansallisvaltioiden kansalaisuutta, koska se sisältää oikeuden äänestää ja asettua ehdokkaaksi vaaleissa sekä takaa diplomaattista tai konsulaattiviranomaisten suojaa toisessa jäsenmaassa (EU:n perussopimukset 1994, 121-122; Guild 1996, 32). Unionikansalaisuus voi saada kansallisuuden piirteitä, jos kansalaisuus ja valtiouis etenevät unionissa samanaikaisesti (Guild 1996, 42).³⁴

Maastrichtin sopimuksessa unionikansalaisuus säädetään jokaiselle, joka on jonkin jäsenmaan kansalainen (EU:n perussopimukset 1994, 121), joten omalla tavallaan EU:n kansalaisuuskin edelleen ylläpitää kansalaisuuden ja kansallisuuden yhteyttä. EU-kansalaisuus on eksklusiivinen, koska se perustuu kansalliseen alkuperään tai ainakin jonkin jäsenmaan kansalaisuuteen (Guild 1996, 32; Weil 1996, 84-85). Yhteisökansalaisuuden sulkeminen muilta voi vaikuttaa maahanmuuttokontroleihin ja siirtolaisten ja turvapaikanhakijoiden oikeuksiin (Cesarani ja Fulbrook 1996, 3-4; Meehan 1993, 154). Kansalaisuudella on tehty Eurooppaan uusia ja vanhoja rajoja, ja jos EU-prosessi syvenee, EU:n jäsenten ja ei-jäsenten välinen jako kasvaa entisestään (Cesarani ja Fulbrook 1996, 3-4; García 1993, 21-22). Rajoitettu unionikansalaisuus merkitsee kulttuuritiedonantojen retoriikassa sitä, että sanan eurooppalaiset viittausala on vielä kapeampi kuin jäsenmaiden asukkaat: sillä tarkoitetaan ainoastaan niitä, joilla on jonkun jäsenmaan kansalaisuus. Samalla tavalla tiedonannoissa muotoiltu eurooppalainen identiteetti sulkee monia Euroopan asukkaita ulkopuolelle (tästä lisää luvuissa 5.2 ja 6).

On tuotu esiin tarve muodostaa sellainen kansalaisuus, joka ei ole kulttuurisidonnainen ja eksklusiivinen, ja tarve luoda politiikkaa, joka ottaa huomioon diversiteetin (Cesarani ja Fulbrook 1996, 12). Kansalaisoikeuksia onkin monissa Euroopan maissa pyritty muuttamaan siten, että ne perustuisivat suinpaikkaan eivätkä kansallisuuteen (Bleicher 1997). Toisaalta juuri Euroopan unionia on pidetty potentiaalisena areenana demokraattisen kansalaisuuden toteuttamiselle. Näiden käsitysten mukaan EU tarjoaa mahdollisuuden toimia sen tosiasian mukaan, että ihmisillä on muitakin identiteettejä kuin kansallisia ja tunnustaa ne ihmiset, joita yhdistää jokin muu kuin kansallinen identiteetti. Tilanteesta

---

³⁴ EU:n valtiollisuudesta Guild 1996, 39-44.

lippuen ihmiset voisivat siis edistää intressejään sekä kansallisten hallitusten kautta että yhteiseurooppalaisten instituutioiden kautta. (Meehan 1993, 155.)

Se, että Euroopan unioniin ylipäättään liittyy pelko kansallisten kulttuurien muuttumisesta, kertoo, että sitä ei mielletä tavalliseksi kansainväliseksi taloussopimukseksi. Tiedonantojen valossa pelko näyttää turhalta, sillä niissä korostetaan kansallisten kulttuurien tärkeyttä eurooppalaisen kulttuurin komponentteina alueellisten ja paikallisten kulttuurien rinnalla, samoin kuin jäsenvaltioiden itsenäisyyttä kulttuuriasioissa. Toisaalta tiedonannoista voidaan löytää piirteitä, joiden voidaan tulkita vähentävän kansallisen identifiointin merkitystä. Näitä ovat tässä luvussa esiin nostamani kansa- ja valtio-käsitteiden käyttö, kulttuurin alisteinen asema suhteessa talouteen, yhteisten kulttuuristen juurien korostaminen ja yhteiseen identiteettiin rohkaiseminen sekä kansalainen-käsitteen liittäminen Euroopan unioniin.

Tiedonannot näyttävät kuitenkin olevan yhä sidoksissa ajatukseen kansallisvaltioiden olemassaolosta, sillä usein niissä kuvataan esimerkiksi kulttuurivaihdon ja muun kulttuuritoiminnan tapahtuvan hallitusten tasolla ja kansallisten viranomaisten kesken (1992, 2-5, 17; 1994, 45). Sitä vastoin non-governmental -organisaatiot mainitaan vain kerran (1992, 17). Monet tutkijat pitävätkin kansallisidentiteettiä integraatiosta huolimatta yhä kestävinä (esim. Alapuro 1994, 17; Brands 1987, 82; Hohti 1994, 148; Jolovera 1993, 73, 78; Reif 1993, 151; de Witte 1987, 132).³⁵

2.2 Alueelliset ja paikalliset kulttuurit

Euroopassa on erityisesti 1990-luvun alusta lähtien näyttänyt olevan käynnissä 'alueiden nousu', jossa alueet tai muut ei-valtiolliset, esimerkiksi kieleen, uskontoon tai etnisyyteen perustuvat, yhteisöt ovat nousseet vahvistamaan identiteettiään ja mahdollisesti vaatimaan itsehallintoa.³⁶ Tämänkaltaista liikehdintää on nähty esimerkiksi entisen Jugoslavian alueella, Baskimaassa, Italiassa ja Brittein saarilla. Alueiden tai muiden ryhmien pyrkimyksissä kulttuurista identiteettiä käytetään usein erottautumisen ja vaatimusten perusteena. Alueet ovat konstruktioita kuten kansallisvaltiotkin, ja myös niihin liittyy vaatimuksia rajojen vetämisestä (Waever 1996, 196-197).

---

³⁵ Jos Euroopan yhtenäistymistä on pidetty uhkana kansallisvaltioille, myös kansallisvaltiot on nähty vaarana Euroopan yhtenäisyydelle. Sisäisenä uhkana on pidetty muun muassa Saksaa (Mikkeli 1994, 89).

³⁶ Alueellistumisesta ja separatismista mm. Éger ja Langer toim. 1996; Harvie 1994; Joenniemi 1994; Ukkariainen toim. 1996; Käkönen 1994; Lähteenmäki 1994; Raento toim. 1993.

Ajatus 'alueiden Euroopasta' on vanhempi kuin nyt käynnissä oleva alueiden aktualisoituminen. Alueilla voidaan tarkoittoa paitsi valtioiden sisäisiä pienempiä yksiköitä, kuten maakuntia, myös usean maan tai useiden maiden raja-alueiden muodostamia kokonaisuuksia. Esimerkiksi 11. vuosisadan alussa Eurooppa oli jakautunut neljään tai viiteen erilliseen kulttuuriprovinssiin.³⁷ Jako Länsi- ja Itä-Eurooppaan johtui vanhoista etnisistä ja uskonnollisista seikoista; uskonnon perusteella Eurooppaa on jaettu katolisuuden ja protestanttisuuden mukaan (Autio 1994, 80-81). Teollisen vallankumouksen vaikutuksesta 1800-luvulla Eurooppa jakautui taloudellisesti kahtia (Autio 1994, 76-81). 'Rautaesirippu' jakoi Euroopan - ja nuutakin maailmaa - kahtia toisen maailmansodan jälkeen. Eurooppaan on hahmoteltu ja kaiken aikaa hahmotellaan muitakin jakoja ja alueellisia yhteistyöprojekteja keskuksineen ja periferioineen, esimerkiksi Itämeren alue, Barentsin Euro-arktinen alue tai Alppi-Adria (Käkönen 1994, 17; Waever 1996, 195-196).

Tiedonannoissa alueelliset ja paikalliset kulttuurit mainitaan aina Euroopan diversiteetin yhteydessä kansallisten kulttuurien ohella. Tiedonantojen mukaan alueellista kulttuuritoimintaa tulee vahvistaa (1987, 19). Alueiden kehittäminen esitetään osana sisämarkkina-alueen rakentamista, ja kulttuurin osalta se sisältää kulttuurisektorin työpaikkojen luomista erityisesti maaseudulle matkailun ja teknologian yhteyteen (1987, 10). Alueilla työskenteleviä kulttuurialan työntekijöitä ja asiantuntijoita tulisi avustaa taloudellisin ja sosiaalisin toimenpitein (1982, 11-12). Kulttuurisektorin koulutus ja työllisyyden varantaminen pitäisi saada osaksi alueiden taloudellisia kehitysprojekteja (1982, 12). Alueiden kulttuurien tukemisessa toimintaa kohdistetaan myös yleisöjen laajentamiseen, desentralisaation edistämiseen ja kulttuurivaihtoon (1987, 19) sekä eurooppalaisten kulttuuritapahtumien tukemiseen (1987, 18). Alueiden kulttuurin kehittäminen liitetään usein matkailuun (1982, 13; 1977, 17; 1987, 20; 1992, 5). Alueiden ja erityisesti niiden taloudellisten olojen kehittäminen on tiedonannoissa ensisijaista, ja kulttuuri esitetään yhtenä kehityksen ja kehittämisen osatekijänä.

EU:ssa on muissakin yhteyksissä korostettu voimakkaasti alueiden merkitystä: aluepolitiikkaa toteuttavien rakennerahastojen osuus budjetista on huomattava (Kivelä ja Hautala-Kajos 1993, 29-32; ks. myös Ristimäki 1996, 3-5) ja aluepolitiikkaa varten perustettiin vuonna 1992 erityinen alueiden komitea

---

³⁷ Entisen karolingisen valtakunnan alueella vaikutti läntinen kristillisyys, jonka keskuksia olivat Pohjois-Ranskassa ja Länsi-Saksassa. Pohjoisessa kulttuurissa Luoteis-Euroopassa oli rinnakkain tuoreita kristinuskon piirteitä ja vanhoja traditioita. Läntisen Välimeren alueella Espanjassa ja Pohjois-Afrikassa oli läntinen muslimikulttuuri. Bysantin kulttuuri vallitsi Balkanilla ja Aigeianmerellä, Etelä-Italiassa ja Adrianmeren rannikolla Italian kauppakaupungeissa. Slaavien, balttien ja suomalais-ugrilaisten kulttuuri Australta mereltä Valkoiselle merelle ja Itämerelle sai vaikutteita bysanttilaisesta kulttuurista, hinduista kulttuurista ja muslimikulttuurista. (Dawson 1966, 239-240.)

Piepponen 1994, 54). Korostetaan alueita siksi, että pyritään säilyttämään 'vakiintunut tasapaino' ja jotta ei anna tilaa ehkäisemään alueiden separatistisia pyrkimyksiä ja kapinointia kansallisvaltioita tai Euroopan unionia vastaan (vrt. Härkönen 1990, 36)? Komission kulttuuritiedonannoissa separatistisia pyrkimyksiä ei mainita, vaan alueiden kehittämistä perustellaan osallistumismahdollisuuksien laajentamisella, kulttuurialan työllisyyden parantamisella ja alueiden talouden elpymisellä. Alueellisuuden merkitys on ilmeisissä siinä, että se tuo taloudellista etua (ks. myös Shepley ja Wilmot 1995, 54-55).

2.1 Keskukset ja periferiat

Maanalla alue viitataan EU-kielessä myös perifeerisiin alueisiin. Etsiessään identiteettiään ja vahvistaessaan asemiaan alueet voivat asettua vastakkain ja keskus-periferia -asetelmiin, ja näin alueet voivat olla toisilleen toiseuksia. Siellä, missä on epäyhtenäisyyttä, on mahdollista erotella diversiteettiä keskuksiin ja periferioihin. Erottelujen kautta pyritään luomaan toiseutta, jota vasten identiteettiä vahvistetaan. Useimmiten 'me' nimeämme itsemme keskuksiksi, ja meistä katsoen 'muut' ovat periferiassa. Toisaalta identiteettiä voidaan rakentaa myös julistautumalla periferiaksi, jolle taas keskus tai muut periferiat vastustavat toiseutta. Eurooppaa, samoin kuin koko maailmaa, on jaettu keskuksiin ja periferioihin monin eri tavoin. Lisäksi keskukset ovat voineet liittyä yhteen, samoin periferiat keskenään. Esimerkiksi 1800-luvun Euroopassa teollistuneiden maiden on katsottu muodostaneen ytimen ja sen ulkopuolelle jääneiden maiden hitaammin kehittyvän periferian (Autio 1994, 80-81).³⁸ Ryhmittymisen ja jakojen perusteet voivat olla maantieteellisiä, taloudellisia, poliittisia tai kulttuurisia.³⁹

Tiedonantojen kielenkäytössä periferia-sana on harvinainen. Periferian ohella ja usein sen sijasta tiedonannoissa puhutaan alueista.

---

³⁸ Monacon (1983, 3) mukaan tällä jaolla on teollistumista vanhemmat perusteet, jotka liittyvät nykyelämälle perustavanlaatuisien ideoiden syntymiseen. Hänen mukaansa Länsi-Euroopassa ovat yhtyneet mm. demokratisoituminen, sekularisoituminen, tieteen ja teknologian avulla tapahtuva edistys, taloudellisen toiminnan organisointi teollisten järjestelmien kautta, reformin tai vallankumouksen kautta tapahtuvat muutokset, yksilönvapaus, yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, kansallinen suvereniteetti, kansallisuuteen perustuva kansalaisuus sekä ihmisoikeudet. Garcían (1993, 2) mukaan EEC- ja EFTA-tilat muodostavat vakaan ytimen, ja sen ympärillä on periferia, jossa on käynnissä erilaisia myllerryksiä.

³⁹ Euroopan maantieteellinen keskipiste on Ranskan maantieteellisen seuran vuonna 1989 tekemien laskutusten mukaan Vilnan lähistöllä Liettuassa paikassa nimeltä Europos Parkas (Rosas 1997, 67).

"Community action should be designed to encourage (---) cultural projects (---) notably in frontier and peripheral regions" (1992, 4-5)

"the Commission intends: to consult public authorities, notably in the regions, whenever Community proposals and programmes are being produced; special attention will be paid to the concerns of the peripheral and less-favoured regions" (1992, 5)

periferiaan rinnastetaan vähemmän kehittyneet alueet, epäsuotuisat alueet ja raja-alueet. Alueista käytävillä eri nimityksillä voidaan nostaa esiin epäyhtenäisyyttä ja epätasa-arvoa. Termi "less-favoured regions" (ks. myös 1982, 13), viittaa siihen, että epätasa-arvoiset asetelmat noteerataan tai pikemminkin niitä luodaan. Kyse ei ole välttämättä maantieteellisestä määrittelystä. Raja-alue määrittyy suhteessa keskukseen, mutta tiedonannoissa ei selitetä, tarkoitetaanko raja-alueilla koko yhteisön vai kunkin isenmaan rajoilla sijaitsevia alueita.

Mahdollisuudet osallistua kulttuuritoimintaan voivat jakaa ihmisiä keskus - periferia -asetelmiin maantieteellisin ja ennen kaikkea sosio-ekonomisin perustein. Tiedonannoissa tällaiseen yhteiskunnan segmentoitumiseen viitataan käsittelemällä ihmisten erilaisia asemia osallistumismahdollisuuksien nähteen.

"European socio-cultural activities (---) will aim to encourage active participation in cultural life, going beyond the passive consumption of cultural products. They will not simply involve the so called 'élite' (that is, those who are already 'cultured' in the old sense), but They will correspond to the modern concept of an open, broader, diversified, pluralist and consequently democratic, culture." (1977, 24)

"the events must be designed to enlarge the audience and decentralize culture" (1982, 26)

Jokaisessa tiedonannossa eräänä tavoitteena mainitaan parantaa ihmisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan ja saavuttaa laajempia yleisöjä luovalle toiminnalle (1992, A12, 1994, 30) sekä näihin liittyen kulttuuridemokratian edistäminen (1977, 6) ja taistelu yhteiskunnallista eksklusiota vastaan (1994, 8). Alueiden kulttuuritoiminnassa pyritään desentralisaatioon (1987, 19) eli siihen, että kulttuuri ei keskittyisi keskuksiin. Kulttuurialan työpaikkoja tulee luoda pikkukaupunkeihin ja maaseudulle (1982, 9). Tärkeistä huomiota kiinnitetään nuoriin ja vähemmän onnekkaisiin (1982, 25; 1987, 18; 1994, 15, 37). Näissä yhteyksissä painottuu tiedonantojen kapea käsitys kulttuurista järjestettynä taiteeseen liittyvänä toimintana. Kulttuuridemokratian ja osallistumismahdollisuuksien tasapuolisuuden korostaminen liittyvät kuitenkin identiteettiin siten, että "Vain kulttuuridemokratiapolitiikka, joka takaa jokaiselle tiettyyn

ulttuuri-identiteettiin kuuluvalla ryhmälle päätösvalan kulttuuriasioissa, voi rohkaista yhteiskunnan eri ryhmien kulttuuri-identiteetin kehitystä ja määrittelyä" (Moeckli 1980, 11). Tutkimalla EU:n järjestämiä tukemia hankkeita, voitaisiin selvittää, toteutetaanko EU:ssa tällaista kulttuuridemokraattista toimintaa eri ryhmien kulttuuri-identiteettien tukemista.⁴⁰

kuhtautuminen tai asema EU:ssa ja sen eri kysymyksissä voi jakaa Euroopan asukkaita keskuksiin ja periferiaan täysin alueellisista seikoista riippumatta. Yksittäisen jäsenmaankin sisällä ihmiset voivat osallistua 'EU-eliittiin' ja muihin esimerkiksi Euroopan unionia koskevan tietämyksensä tai vaikutusmahdollisuuksiensa mukaan tai sen mukaan, kuinka paljon taloudellista tai ammatillista hyötyä tai haittaa EU-jäsenyydestä on heille. Onkin kysytty, onko Euroopan integraatioon liittyvä identiteetinmuokkaus eliitin projekti integraation perustelemiseksi ja legitimoimiseksi (Alapuro 1994, 16-17; Reif 1993, 131). Mieliopidekyselyjen mukaan jonkinlainen Eurooppa-identiteetti on yleisintä eräiden liittiryhmien piirissä (Wilterdink 1993, 131), kun taas useimmilla ihmisillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa yhteisön päätöksiin (Habermas 1992, 9-10). Tiedonannoissa tätä jakoa ei mainita, vaan Eurooppa-identiteetistä puhutaan kaikkien yhteisenä asiana. Delantyn mukaan Eurooppa-ajatus on joidenkin integraatiota liittynyt enemmän valtiotraditioon ja eliittikulttuureihin kuin kansalaisiin (Delanty 1995, 9, 2).

Tiedonannoissa tuodaan esiin maantieteellisiä ja sosiaalisia tai sosio-ekonomisia keskus-periferia -jakoja. Sosiaaliset jaot liittyvät kehittyneisyyteen sekä osallistumismahdollisuuksiin. Lisäksi niissä tuotetaan kulttuurisia keskus-periferia -asetelmia, joissa jakoperusteena on osallisuus tietyllä tavalla määritellystä kulttuuriperinnöstä. Tätä jakoa luodaan sekä EU:n sisälle että suhteessa ei-jäsenmaihin, ja käsittelem sitä 3. luvussa.

3.2.2 Vähemmistöt ja muut kulttuuriset ryhmät

Paikallisilla ja alueellisilla kulttuureilla voidaan tarkoittaa myös vähemmistöjä, joskaan vähemmistökulttuurit eivät aina välttämättä ole maantieteellisesti yhtenäisiä, vaan voivat perustua esimerkiksi uskontoon, kieleen tai etnisyyteen. Vähemmistöt voivat elää valtion sisällä yhtenäisellä alueella kuten skotit ja bretonit tai enemmistöväestön joukossa kuten suomenruotsalaiset. Jotkut vähemmistökulttuurit voivat ylittää valtioiden rajoja. Esimerkiksi saamelaiset asuvat usean valtion

---

⁴⁰ Kulttuuridemokraattinen aspekti on keskeinen Euroopan neuvoston raporteissa Explorations in Cultural Policy and Research (1978) ja In from the Margins (1997) sekä Suomen Unesco-toimikunnan raportissa Kulttuuripolitiikan kehityksestä Euroopassa (1980).

lueelle ulottuvalla yhtenäisellä alueella; romanit ja juutalaiset taas valtaväestön joukossa monissa eri maissa.

Tiedonannoissa puhutaan kieleen perustuvista vähemmistöistä, sillä kielellisen moninaisuuden suojeleminen mainitaan niissä tärkeänä tavoitteena (1987, 18, 19; 1992, 11, 12; 1994, 35): "Regional and minority languages must be protected and supported by the Community" (1982, 11).

Tiedonannoissa puhutaan vähemmistökielien lisäksi *vähemmän tunnetuista kielistä* (1994, 36, 38, 41, 42, 48). Yhtään konkreettista esimerkkiä ei tiedonannoissa esitetä, joten jää epäselväksi, onko kyse kunkin maan sisäisten vähemmistöryhmien kielistä vai pienten jäsenmaiden kielistä.

"In a multicultural, multilingual community, translation is an essential condition for direct access by the mass of Europe's citizens to the richness and diversity of our national and regional cultures." (1994, 34)

"In a multicultural, multilingual community a coherent overall policy on literary translation is crucial for genuine European integration." (1994, 53)

Euroopan unionia kuvataan uusimman tiedonannon yhteydessä esiteltävässä Ariane-ohjelmassa monikulttuuriseksi ja monikieliseksi yhteisöksi. Monimuotoisuus liittyy kansallisiin ja alueellisiin kulttuureihimme ja eri kieliryhmiin. Monikielisen ja -kulttuurisen yhteisön toivotaan kuitenkin kehittyvän, sillä tiedonannossa ehdotetaan yhtenäistä käännöspolitiikkaa, joka voisi tehdä integraatiosta mahdollisimman nopeaa.

Kirjallisuuden kääntäminen eri jäsenmaiden kielille onkin yksi EU:n kulttuuritoiminnan painopisteitä. Kääntämistä pidetään tärkeänä eri maiden omaperäisyyden (1992, 11) ja yhteisön eri ryhmien välisen kulttuurivaihdon kannalta (1977, 14; 1992, 17). Käännöstyön sanotaan lisäävän tuttuutta ja parempaa ymmärrystä Euroopan kansalaisten kesken ja korostavan heidän yhteistä perintöään (1994, 34) ja edistävän tietoutta Eurooppalaisten kansojen kulttuurista ja historiasta ylläpitäen kirjallisen luomistyön moninaisuutta ja kirjallista perintöä, joka ilmenee kansallisissa ja alueellisissa kielissä (1994, 37). Sen lisäksi edistävän jäsenmaiden ja muun maailman välistä kulttuurista ja taloudellista vaihtoa (1994, 34, 53) sekä kirjallisuuden levitystä ja saavutettavuutta (1992, 11; 1994, 34).

Kielellisten vähemmistöjen lisäksi tiedonannoissa ei mainita muita vähemmistöjä tai muitakaan kulttuurisia ryhmiä, kuten etnisiä ryhmiä, alakulttuureja tai lastenkulttuureja eikä valtioiden rajat ylittäviä kansalaisliikkeitä tai nuorisokulttuureja. Voidaan tietysti olettaa, että kielivähemmistöt sisältävät myös

etniset vähemmistöt, jotka on vain haluttu määritellä 'turvallisesti' ja 'neutraalisti' kielen kautta. Niistä vaikeneminen on kuitenkin merkittävä puute ottaen huomioon sen, että tällaisia vähemmistöjä on EU-naissakin runsaasti (vrt. Council of Europe 1985, 1). Kenties etnisiä vähemmistöjä pidetään subsidiariteettiperiaatteeseen nojaten jäsenmaiden sisäisinä asioina.

Eräs keskeinen kulttuurinen(kin) ryhmä, joka tiedonannoissa jää mainitsematta, on maahanmuuttajat. Siirtolaisuus on suuri kulttuurinen vaikuttaja EU:n suurimmissa maissa, joten voisi kuvitella, että juuri kulttuuriasiakirjoissa siitä puhuttaisiin. Maahanmuuttajien kautta 'Euroopan ulkopuoliset vaikutteet' elävät keskellä Eurooppaa, eikä niitä enää lähdetä hakemaan, valitsemaan, suodattamaan ja muokkaamaan amoin kuin ennen. Esimerkiksi Euroopan vanhoista vihollisista Afrikasta ja orientista on tullut aikaisempaa näkyvämmin Euroopan kulttuuria (Käkönen 1997; Neumann 1995, 7; Pieterse 1991, 4-6; Reif 1993, 151).

Shkämpä tähän tilanteeseen viitataan tiedonannoissa mainitsemalla suvaitsevaisuuden tarpeesta.

"In the face of growing intolerance the aim will also be to help them (eurooppalaisia kansalaisia) understand, appreciate and respect other cultures in the same way as their own." (1992, 1)

Kohdasta ei kuitenkaan käy ilmi, keihin intoleranssin uskotaan kohdistuvan ja mitä kulttuureja tulee ymmärtää. Muita kulttuureja koskevan tietoisuuden ja ymmärryksen lisääminen mainitaan usein kulttuuritoiminnan tavoitteena (1992, 17), mutta näissäkään yhteyksissä ei selvennetä, tarkoitetaanko eri jäsenmaiden kansallisia kulttuureja vai laajemmin erilaisia kulttuurisia ryhmiä. Vaikka tiedonannoissa aietaan jäsenmaiden maahanmuuttajavähemmistöistä, rasismiin on kuitenkin kiinnitetty huomiota EU:ssa, sillä vuonna 1997 vietettiin rasismin vastaista teemavuotta (Sinerkari 1997, C2).

Maahanmuuttajista ja heidän kulttuureistaan vaikeneminen saattaa johtua subsidiariteettiperiaatteesta, jonka mukaan maahanmuuttoasiat kuuluisivat yksin jäsenmaille. Ainakaan kaikki maahanmuuttoasiat eivät kuitenkaan kuulu subsidiariteettiperiaatteen piiriin, sillä EU:ssa kaavillaan yhteistä toimintaa myös maahanmuuttoasioissa (Welsh 1994, 57). Maahanmuuttajista vaikeneminen voi johtua myös halusta siirtää kuvaa eurooppalaisesta kulttuurista 'puhtaana' ja 'alkuperäisenä', eihän ulkoisistakaan vaikutteista suri puhuta, ei ainakaan myönteisessä valossa (vrt. luku 4.2). Merkitseekö maahanmuuttajien kulttuurien huomiotta jättäminen siis sitä, että niitä pidetään sisäisenä toiseutena (Delanty 1995, 154; Neumann ja

Welsh 1991, 330; Welsh 1994, 57-58)?⁴¹ Vaikeneminen on eurooppalaisen identiteetin rakentamista kulttuurisen rajanvedon keinoin (vrt. Delanty 1995, 154). Tällaiseen identiteettiin voi liittyä uronationalismia ja vihamielisyyttä maahanmuuttajia kohtaan (Alapuro 1994, 14-17). Muukalaisvihassa a siirtolaisvastaisuudessakin on kyse hyvän ja pahan vastakkainasettelusta, jonka kautta muokataan identiteettiä ja toiseutta (Harle 1991a, 126-127, 167-169).

Kulttuurisina vähemmistöinä ei siis mainita ala- tai marginaalikulttuureja eikä maahanmuuttajien kulttuureja, vaan tiedonannoissa moninaisuudella tarkoitetaan pikemminkin maantieteeseen tai kieleen perustuvia vakiintuneita alueellisia ja paikallisia kulttuureja. Tiedonannoissa kulttuurinen nonimuotoisuus koostuu jäsenmaiden sisällä olevista maakunnista, kaupungeista, kyläyhteisöistä tai mieliryhmistä, joilla on pitkät perinteet asuinsijoillaan. Entä minkä laatuista on kulttuurien nonimuotoisuus tiedonannoissa: rinnakkaisuutta, vuorovaikutusta vai syvempää monikulttuurisuutta? Tätä yritän selvittää seuraavassa alaluvussa tarkastelemalla, missä sävyssä sisäisestä kulttuurisesta erilaisuudesta puhutaan tiedonannoissa.

3.3 Erilaisuuden neutralisointi

Euroopan kulttuurisesta nonimuotoisuudesta puhutaan tiedonannoissa tiiviissä yhteydessä yhtenäisyyteen. Tiedonantojen tekstile on ominaista tasapainoilu yhtenäisyyden ja moninaisuuden painottamisen välillä (1992, 6, A12) siten, että samoissa lauseissa kehoitetaan kunnioittamaan diversiteettiä ja korostamaan yhteistä kulttuuriperintöä.

"to show the cultural similarities, links and affinities between all the countries and regions of the Community and, at the same time, the various national and regional contributions to that culture." (1977, 21)

"The challenge is two-fold: cultural action should contribute to the flowering of national and regional identities and at the same time reinforce the feeling that, despite their cultural diversity, Europeans share a common cultural heritage and common values." (1992, 1)

---

⁴¹ Aikaisemmin Euroopan sisäisinä uhkina on nähty mm. romanit (Harle 1991a, 32; Welsh 1994, 56) sekä Saksan liiallinen vahvistuminen (Mikkeli 1994, 156). Sotien välisenä aikana juutalaisia pidettiin Euroopan keskellä elävänä toiseutena. Etnisesti homogeenisessä Euroopassa he olivat näkyviä 'sisäisiä lkomaalaisia' ja pysyvä muistutus maailman toiseudesta. (Bugge 1996, 141-142; ks. myös Harle 1991a, 2, 167-168; Neumann ja Welsh 1991, 330; Welsh 1994, 56-57.) Esimerkkinä taistelusta sisäistä ihollista vastaan voidaan pitää myös noitavainoja (Harle 1991a, 30-32).

Myös Maastrichtin sopimuksen mukaan yhteisön tulee tukea jäsenvaltioiden kulttuureja "pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä" (EU:n perusasiakirjat 1994, 261). Vaikka tiedonannoissa ei esitetä täsmällisiä Euroopan tai eurooppalaisen kulttuurin määritelmiä, yhtenäisyyden ja moninaisuuden tiivis yhteenkietominen esitetään määritelmänkaltaisesti. Tämä puhetapa on valittu juuri identiteetin rakentamisen vuoksi, sillä identiteetin muodostamisen perustaksi tarvitaan sekä yhtenäisyyttä että moninaisuutta.⁴²

Tiedonantojen mukaan moninaisuuden tuntemisen kautta voidaan paljastaa kulttuurinen yhtenäisyys (1977, 21; 1987, 7). Yhtenäisyys nähdään tiedonannoissa moninaisuutta alkuperäisempänä ja erustavampana.

"cultural exchanges (---) reveal the underlying unity of cultural affinities, relationships and resemblances in a diversity that there can be no question of dulling. In this way they should gradually strengthen ties between peoples of the Community." (1982, 26)

"a common cultural heritage (---) expresses itself in the diversity of our local, regional and national cultures" (1987, 6)

"The unity of European culture as revealed by the history of regional and national diversity" (1987, 7)

"cultural action should (---) reinforce the feeling that, despite their cultural diversity, Europeans share a common cultural heritage and common values" (1992, 1)

"Increasing the dialogue between public authorities and the Community will enable Community citizens to gain a better understanding of other people's cultures as well as their own and to identify with their common cultural heritage." (1992, 5)

Tiedonannoissa pyritään ohjaamaan EU-maiden asukkaiden identifioitumista yhteisen kulttuuriperinnön runtaan ja ylittämään erot. Heitä kehoitetaan tutustumaan toistensa kulttuureihin yhteisten piirteiden ja ohjelmalta yhteisten kulttuuristen juurien löytämiseksi. Näin puhe eurooppalaisen kulttuurin kaksoisluonteesta yhtäaikaan yhtenäisenä ja moninaisena luo 'perustan' ja 'ilmiön' välistä vastustusoasetelmaa. Kaksoisluonnepuheella tuotetaan käsitystä, että EU:n jäsenmaiden eri kulttuureilla on yhteinen perusta, ja alueelliset, kansalliset ja paikalliset kulttuurit ovat vain tämän yhteisen

---

Vrt. Gellner 1983, 54-55. Myös Eurooppaa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa Euroopan yleisimpänä kulttuurisena tunnuspiirteenä esitetään yhtenäisyyden ja moninaisuuden samanaikaisuus (mm. Autio 1994, 7; Braudel 1992c, 153; Maihofer 1987, 4-11; Setälä 1994, 9).

ulttuuriperinnön ilmenemismuotoja. Monimuotoisuudesta puhuminen onkin samalla yhtenäisyyden tuomista ja esiin tuomista. Esimerkiksi kirjallisuuden kääntämisen tehtävänä nähdään kielellisen moninaisuuden suojeleminen, mutta samalla yhteisen perinnön esiin tuominen ja yhdentymisen edellyttämisen (ks. luku 5.2.2).

Vaikka tiedonannoissa voimakkaasti korostetaan kulttuurista diversiteettiä ja niissä puhutaan eri maista ja kulttuureista, näiden välisistä eroista ei sanota mitään.

"The member countries of the Community contain a wide cultural and linguistic diversity, which enriches the life of all their citizens." (1982, 11)

"Special care must be taken to respect the cultural diversity which constitutes the very essence and wealth of Europe and to highlight its common cultural heritage." (1992, 3)

"The extraordinary diversity of European culture in all its national, regional and local forms is the key source of its originality." (1992, 5)

Euroopan kulttuurista monimuotoisuutta kuvaillaan hyvin sopusointuisena diversiteettinä, jossa paikalliset, alueelliset ja kansalliset kulttuurit elävät yhteisymmärryksessä ja rinnakkaiselossa (ks. myös 1994, 13-14, 34). Euroopan moninaisuuden ei sanota muodostuvan toisilleen vastakkaisista elementeistä, vaan rinnakkaisista tekijöistä ja erilaisten ominaispiirteiden pikanteista vivahteista yhtenäisessä eurooppalaisessa kokonaisuudessa, jonka juuret ja tietoisuus ovat yhteiset. Eurooppalainen kulttuuri, identiteetti tai sivilisaatio esitetään yhteisenä teemana, josta eri maat, kansat ja kulttuurit soittavat erilaisia variaatioita (1977, 23).⁴³

Rinnakkaiselon ongelmiin viitataan ainoastaan monikielisyyden yhteydessä: vaikka monikielisyys on osa yhteisön rikasta kulttuurista diversiteettiä ja kulttuurinen aarre, se myös vaikeuttaa yhteisymmärrystä ja estää kirjallisuuden levitystä ja saavutettavuutta (1987, 19; 1992, 11, 12; 1994, 13). Eurooppalaisissa kulttuureissa ja identiteeteissä on kuitenkin paljon suurempiakin ongelmia ja ristiriitaisuuksia, jotka ovat jo pitkään puhjonneet vakaviksi kriiseiksi ja maiden ja kansojen välisiksi sodiksi. Tiedonannoissa yhteisyyden yhteenlöymäyksiin viitataan tuskin lainkaan, vaikka ne ovat koko integraatioprosessin ydintä. Vain muutamassa kohdassa tuodaan esiin, että maiden ja kulttuurien välillä yhä vieläkin on rinnakkoluuloja.

Myös sodanjälkeisen federalistisen liikkeen perustajiin kuulunut hollantilainen historioitsija Brugmans (1987, 29) kuvaa Eurooppaa musiikkitermillä *tema con variazioni* (Fadeevan 1991, 66-67 mukaan).

"The peoples of the Community do not yet know each other well enough. There are still areas of mistrust - if not of prejudice or preconceived ideas" (1977, 21)

"After having judged each other for so long without knowing each other, the nations now need to know each other in order to understand each other." (1977, 24)

"But gradually cultural exchanges will do away with the stereotypes and prejudices which still deform the image that each people has of the others." (1982, 26)

ennakkoluulojen uskotaan kuitenkin hälvenevän tiedon ja tutustumismahdollisuuksien myötä. Näiden lisääminen on yksi kulttuuritoiminnankin tavoitteista suuremman keskinäisen kunnioituksen ja ymmärryksen edistämiseksi (1992, 1; 1994, 15). Erilaisten kulttuurien välisiin ristiriitoihin kenties viitataan mainitsemalla jäsenvaltioiden kulttuurisesta herkkyydestä ja kulttuuriasioiden erityisen herkästä ja monimutkaisesta luonteesta (1992, 4, 8; 1994, 5). Mahdollisia yhtenäisyyden sisäisiä uhkia, kuten nationalismia, sotaa, liian vahvoja alueellisia itsehallintopyrkimyksiä, haitallisia poliittisia virtauksia tai historiallisia menneisyyden tapahtumia ei mainita.

Erojen syvyydestä ja yhteentörmäysten vakavuudesta ei tiedonannoissa puhuta, vaan EU-maiden sisäistä erilaisuutta, esimerkiksi etnistä tai kulttuurista hajanaisuutta, pyritään relativisoimaan ja häivyttämään. Toisin sanoen eroja neutralisoidaan diversiteetiksi (vrt. Connolly 1989, 326). Puhumalla erojen ja erilaisuuden sijasta diversiteetistä tiedonannoissa pyritään hallitsemaan moninaisuutta ja peittelemään sen ristiriitoja. Käsitteiden tasolla tämä näkyy siinä, että kulttuurien monimuotoisuuden korostamisesta huolimatta itse kulttuuri-sanaa käytetään lähes aina yksikössä, samoin kuin Eurooppa-sanaakin. Halutaanko eroista vaieta, jotta identiteetistä muodostuisi mahdollisimman yhtenäinen, ristiriidaton ja järjellinen? Pelätäänkö niistä puhumisen horjuttavan tunnetta yhteenkuuluvuudesta? Erojen neutralisoiminen diversiteetiksi merkitsee silmien sulkemista monikulttuurisuudelta ja erilaisuuden poissulkemista toiseudeksi. Oman yhteisön sisäisen erilaisuuden neutralisoiminen ja pitäminen toiseutena liittyy myös ulkoisen toiseuden arvoituksen kieltämiseen (Connolly 1992, 40; 1989, 326), ja tiedonannoissahan viitataan myös ulkoisesta toiseudesta (ks. 4. luku).

Moninaisuus sisältää aina toiseuden mahdollisuuden: jotta voidaan puhua toiseudesta, täytyy olettaa, että on olemassa jotakin, mikä koetaan erilaisena, sillä vain sitä, mikä tuntuu erilaiselta, voidaan pitää toisena. Sen vuoksi käsitys eurooppalaisen kulttuurin moninaisuudesta voidaan nähdä taustana sisäiselle toiseudelle, rajanvedon ja eksklusion ennakkoehtona. Mikäli Eurooppa nähtäisiin täysin yhtenäisenä, ei

isäistä toiseutta voisi olla, ja identiteettiä voitaisiin muokata vain ulkoista toiseutta vasten. Puhtaassa identifiointissa tai puhtaassa separatismissa ei olisi riitaa, mutta identifiointi ja erillisuus yhdessä aiheuttavat riitaa ja kamppailua (Burke 1962, 549). Pluraalisuus ja diversiteetti merkitsevät lähes välttämättä eksklusiota ja jakoa keskuksiin ja periferioihin; kysymys on vain siitä, kenellä on valta määrittellä toiseutta ja rajoja. Pluraalisuus luo siis mahdollisuuksia identiteettipolitiikalle (Penrose ja Jackson 1993, 207).

Moninaisuuden korostaminen merkitsee siksi paitsi erojen neutralisointia myös implisiittisesti huomion kiinnittämistä rajanvedon ja toiseuden mahdollisuuksiin. Yhtenäisyys moninaisuudessa -ajattelu saattaa johtaa jakoihin, marginalisointiin ja standardisointiin (Ellis 1994, 37). Tiedonannoissa moninaisuuteen liittyy hierarkioita ja rajanvetoa, sillä siihen sisällytetään vain kansalliset, alueelliset ja paikalliset kulttuurit, ja vaietaan muusta. Vaiettua, torjuttua moninaisuutta ovat maahanmuuttajien kulttuurit ja muut vähemmistö- ja alakulttuurit. Ne suljetaan yhteisen eurooppalaisen identiteetin ulkopuolelle tai ainakin periferiaan sisäiseksi toiseudeksi. Toisten kulttuurien eksklusio ja marginalisointi ei jätä tilaa erilaisuudelle vaan dogmatisoi identiteettiä ja voi johtaa joidenkin kulttuurien tukahduttamiseen ja samanlaistamiseen. Erojen tasoittaminen ei ole mitään uutta: Eurooppa-aatetta on usein käytetty palvelemaan tiettyjen valtioiden tai hallitsijoiden etuja, ja tällöin on painettu alas eroja ja variaatioita (Waeber 1996, 204). Hierarkioihin liittyvistä valtasuhteista ei tiedonannoissa juurikaan puhuta, joskin periferioiden yhteydessä viitataan alueiden väliseen epätasa-arvoon (ks. luku 5.2.1).

Toisaalta tiedonannoissa erityisesti korostetaan kansallisten, alueellisten ja paikallisten kulttuurien ja kielten suojelemista ja tukemista, eli erilaisuudelle jätetään tilaa. Tiedonantojen suhde sisäisiin eroihin muistuttaa enemmän erilaisuuden kontrolloimista määrittelemällä sille sopiva vaaraton tila (Connolly 1992, 65-67; ix). Myös tässä tapauksessa identiteetti pyrkii hegemoniaan suhteessa erilaisuuteen, sillä erilaisuudelle ei jätetä tilaa kilpailua varten, vaan hallitusti, konfliktien ennaltaehkäisemiseksi, sisäisen toiseuden neutralisoimiseksi. Tiedonantojen eroja neutralisoiva retoriikka on epäpoliittista ja policy-orientoitunutta, eikä luo edellytyksiä agonistiselle demokratialle, jossa identiteetit voisivat kilpailla keskenään tasavertaisesti (vrt. Connolly 1992, x-xi). Usein toistuvalla sanalla diversiteetti ei siis tiedonannoissa tarkoiteta monikulttuurisuutta, vaan pikemminkin monimuotoista (yhtenäis)kulttuuria. Tästä kertoo sekin, että sanaa multikulturalismi käytetään niissä vain kaksi kertaa (1994, 34, 53).

i. Yhtenäisyys - kulttuuriperintö identiteetin perustana

Näissä luvussa käsitellään tiedonannoissa luonnehditun eurooppalaisen kulttuurin toista puolta, yhtenäisyyttä. Tiedonannoissa puhutaan paljon yhteisön suhteellisesta homogeenisuudesta (1977, 7), erityisesti yhteisestä kulttuuriperinnöstä. Kulttuuriperinnön suojeleminen saa tiedonannoissa paljon huomiota, ja se on asetettu niissä yhdeksi EU:n kulttuuritoiminnan painopisteeksi (1982, 8, 13; 1987, 20; 1992, 9-10; 1994, 5-6). Myös Maastrichtin sopimuksen mukaan yhteisön tärkeä tehtävä on "kulttuuriperinnön säilyttäminen ja suojaaminen" (EU:n perussopimukset 1994, 261). Kulttuuriperintöä ei tiedonannoissa määritellä, mutta sillä tarkoitetaan useimmiten historiallisia monumentteja ja paikkoja sekä arkkitehtuuria ja esineistöä, taideteoksia ja kirjallisuutta, ja myös äänilevyt, videot ja elokuvat säilytetään kulttuuriperintöön (1987, 20).

Kulttuuriperinnön korostamisella pyritään tuottamaan käsitystä, että EU-mailla ja niiden asukkailla on yhteinen kulttuurinen tausta (ks. myös 1982, 13).

"Visible evidence of Europe's historic and artistic past, our architectural and cultural heritage is of fundamental importance for European culture. It reflects both the different stages in the development of our civilization and the various expressions of our identity. It is both irreplaceable and vulnerable and must be preserved for future generations, providing as it always has done a constant source of inspiration for contemporary creativity." (1992, 10)

Kulttuuriperinnön sanotaan kertovan Euroopan menneisyydestä, sivilisaatiosta ja identiteetistä. Ilmaisut "various expressions of our identity" ja "different stages" kuvaavat, että kulttuuriperinnössä on myös moninaisuutta, ja eri tasot vihjaavat käsitykseen kulttuurista edistyvästä prosessina. Kulttuuriperinnön sanotaan toimivan inspiraation lähteenä tämänhetkiselle luovalle työlle.

Myös tiedonannoissa että Maastrichtin sopimuksessa korostetaan erityisesti sellaisen kulttuuriperinnön säilyttämistä, joka on "Euroopan kannalta merkittävä" (EU:n perussopimukset 1994, 261). Sitä vieraalla kulttuuriperinnöllä on eurooppalaista merkitystä (1994, 4) ei kerrota, vaan todetaan yksinomaan, että kulttuuriperintöpolitiikan täytyy olla valikoivaa ja valinnat täytyy tehdä eurooppalaisella perustalla (1987, 20).

Kulttuuriperintö ja EU liitetään toisiinsa jopa siinä määrin, että tiedonannoissa käytetään käsitettä "Community heritage", jonka sisältöä ei kuitenkaan tarkemmin määritellä. Samaan tapaan myös museoista puhutaan omistavasti: "all the Community's museums" (1977, 23).

"Finally, although the traditional concept of 'national heritage' must not be abolished for any particular works of art, it should be gradually expanded for quite a number of others to culminate in a new concept of 'Community heritage', indicating that works taken to another Community country will less and less be felt as a loss to the country of origin." (1982, 8)

"producing a comprehensive paper on prospects for protecting and enhancing the Community's cultural heritage; this could be accompanied by an initial action programme designed to increase awareness of our common cultural heritage" (1992, 18)

Euroopan unioniin pyritään tiedonannoissa liittämään kulttuurista perintöä, vaikka millään kansainvälisellä organisaatiolla ei voi olla monituhatvuotista kulttuuriperintöä. Yhteisöperintö-käsitteellä pyritään siihen, että jäsenvaltioiden väliset kulttuuriset rajat madaltuisivat siten kuin kaupankäynnin rajat ovat madaltuneet. Tavoitteena on luoda jäsenmaiden asukkaiden keskuuteen tunnetta sellaisesta henkisestä eurooppalaisuudesta, että he voisivat ajatella kansallisaarteiden kuuluvan koko EU:lle eikä yksittäiselle maalle (ks. myös 1982, 13). Näin niiden myymistä ei koettaisi alkuperämaassa niin suurena menetyksenä, vaan niistäkin voitaisiin käydä kauppaa ilman erityisrajoitteita. Tavoitteena on kaupankäynnin esteiden purkaminen tälläkin alalla.

Kulttuuriperinnöstä puhutaan tiedonannoissa myös 'heritage industry' -merkityksessä.

"a well-preserved architectural heritage is a tourist attraction which helps to raise living standards in the regions." (1982, 13)

"architectural features of monuments and sites which are to be preserved and exploited in the regional and tourist environment" (1987, 20)

"It (komissio) would also like to extend its activities to other areas of Europe's heritage and support efforts being made in the Community to preserve and exploit cultural riches both past and present and to develop their potential as tourist attractions: museums, galleries and libraries, whether of books, records, videos or films." (1987, 20)

"Quite apart from its intrinsic cultural value this heritage is closely bound up with many aspects of economic and social life (---) such as quality of life and the environment, tourism, research and new technology, training and employment, and so on." (1992, 10)

Kulttuuriperintöä liitetään turismiin ja nähtävyyksiin, ja sen taloudellista merkitystä tuodaan esiin. Tässä yhteydessä korostetaan käsityöläisten työn tärkeyttä kulttuuriperinnön restauroimiseksi sekä alueiden kehittämistä ja työllisyyden parantamista (1977, 17; 1982, 9, 13; 1992, A4).

Konkreettisella tavalla yhteisiä kulttuurisia juuria (1987, 7) voitaisiin tuoda esiin mm. museoissa.

Vuoden 1977 tiedonannossa tehdään ehdotus eurooppalaisten huoneiden perustamisesta jäsenmaissa sijaitseviin museoihin. Eurooppalaiseen huoneeseen museo voisi kerätä jo kokoelmiinsa kuuluvaa esineistöä eri EU-maista. Näin kävijöille voitaisiin tarjota laajempi kuva eurooppalaisesta kulttuurista kuin jos esineistö olisi ripoteltuna ympäri museota. (1977, 22-23.)

Retorisesti kulttuurisen taustan yhteisyyttä luodaan tiedonannoissa sillä, että sanat perintö, kulttuuri ja perinne esiintyvät lähes poikkeuksetta yksikössä. Uusimmissa tiedonannoissa niiden edessä on usein yksinmistamista ja yhteisöllisyyttä ilmaisevat sanat meidän ja yhteinen tai jaettu.

"One of the Community's main objectives must be to improve the dissemination of our written heritage and guarantee its conservation." (1992, 11)

"to promote (---) awareness of Europe's shared cultural heritage" (1992, A12)

"to preserve (---) our common cultural heritage" (1992, 1)

Myös Maastrichtin sopimuksessa yhteisön kulttuuritoiminnan tavoitteeksi asetetaan tuoda esiin "yhteistä kulttuuriperintöä" (EU:n perussopimukset 1994, 261). Kaikesta diversiteetistä huolimatta tiedonannoissa siis katsotaan, että EU:n jäsenmaita yhdistää yhteinen kulttuuriperintö (ks. myös 1992, 1, 10, 12, 18; 1994, 34).

Kulttuuriperinnön valitseminen yhdeksi tärkeimmäksi identiteetin rakennuspuuksi kertoo, että tiedonantojen käsitys Euroopasta ja kulttuurista on staattinen, säilyttävä ja muuttumaton. Arkkitehtonista, kirjallista ja muuta kulttuuriperintöä tulee tiedonantojen mukaan "preserve" (1977, 19; 1982, 13; 1987, 6; 1992, 10), "protect" (1977, 9; 1992, 18; 1994, 11), "conserve" (1982, 9; 1992, 9; 1994, 6), "restore"

(1992, A6) ja "safeguard" (1994, 4).⁴⁴ Menneisyyteen vedotaan myös puhumalla jatkuvuudesta (1992, 6) ja perinteistä ja historiasta (1987, 24; 1992, 10). Sen sijaan kulttuuriin olennaisesti kuuluvaa jatkuvaa muutosta ja uuden tuottamista ei tuoda esiin yhtä voimakkaasti.⁴⁵

Menneisyyden korostaminen on siis valittu yhdeksi keskeiseksi identiteetin tuottamisen strategiaksi tiedonannoissa.⁴⁶ Menneisyyttä tulkitaan tiedonannoissa siten, että eurooppalaisten kulttuureilla nähdään yhteiset juuret. Tästä tehdään se johtopäätös, että eurooppalainen kulttuuri on yhtenäinen kokonaisuus. Tiedonannoissa ei kuitenkaan konkreettisesti perustella, minkälaiset eurooppalaisten kulttuuriset juuret ovat ja mikä niissä on yhteistä. Esimerkiksi mitään menneisyyden tapahtumia ei mainita, mikä saa tiedonannot tuntumaan jotenkin historiattomilta. Ehkäpä historian tapahtumista vaietaan sen tähden, että ei tarvitsisi muistaa ikäviä asioita, jotka saattaisivat erottaa ihmisiä toisistaan (ks. luku 5.3).

Konkreettisten asioiden sijaan tiedonannoissa vedotaan abstraktimpiin tai mentaalisiin asioihin kuten elämäntapaan ja arvoihin. Niissä rakennetaan siis mentaalista yhteisöä, sillä henkisten asioiden ja arvojen on todettu yhdistävän ihmisiä tehokkaasti (ks. 3. luku). Tiedonannoissa mainittujen arvojen (1987, 5, 6; 1992, 17, A9; 1994, 31) perusteella voidaan tiivistää, että eurooppalaisen kulttuurin perustana nähdään valistuksen, renessanssin, antiikin Kreikan ja Rooman välittämät käsitykset vapaudesta, demokratiasta, rikudenmukaisuudesta ja oikeudesta sekä humanismista. Menneisyydestä nousevia arvoja korostamalla tiedonannoissa implikoidaan, että EU-maat ovat antiikin kreikkalaisten jälkeläisiä tai ainakin antiikin Kreikkaan tavallisesti liitettyjen arvojen kantajia ja vaalijoita. EU:n ulkopuoliset maat taas ovat tästä sivilisaatiosta osattomia. Näin uusinnetaan antiikin ajoilta tuttua jakoa kreikkalaisiin ja barbaareihin. Barbaareiksihan nimitettiin alunperin niitä, jotka eivät puhuneet kreikkaa, ja barbaareista muodostettiin se toinen ja alempiarvoinen, jota vasten Eurooppaa määriteltiin (mm. Harle 1991a, 16-17; Niiniluoto 1996, 24). Tiedonannoissa esiin nostettujen arvojen perusteella voidaan kärjistäen tulkita, että Euroopan unionin

---

⁴⁴ Miksi eurooppalaista kulttuuria pitäisi säilöä ja mitä vastaan sitä täytyy puolustaa? Tavoitellaanko tiedonannoissa pysähtynyttä museokulttuuria, jota tulee varjella muilta maailman kulttuureilta (kuten amerikkalaiselta tai japanilaiselta av-kulttuurilta, ks. luku 4.1) tai suojella aikaa vastaan?

⁴⁵ Tiedonannoissa otetaan kuitenkin huomioon epäperinteisempääkin kulttuuria: niissä on ilmaistu pyrkimys "to encourage contemporary cultural creation" (1994, 3). Tämän hetken kulttuurilla tarkoitetaan lähinnä taiteen eri aloja, esimerkiksi nykymusiikkia (1982, 25; 1977, 11) ja nykykirjallisuutta (1992, A15; 1994, 41). Myös av-kulttuuriin (1982, 12-13; 1987, 13-18; 1992, 13) ja nuoriin taiteilijoihin (1982, 23; 1987, 18) sekä nuorten osallistumismahdollisuuksiin (1987, 21; 1994, 45) kiinnitetään huomiota.

⁴⁶ Historiallisen alkuperän etsiminen onkin yksi yleisimpiä yhteisöllisyyden rakentamisen keinoista (esim. Gellner 1987, 6, 9; Renan 1990, 19; Smith 1991, 78).

culttuurisena keskuksena näyttäytyy Kreikka eräänlaisena 'aidosti eurooppalaisena alkukotina'.⁴⁷

Toisaalta kulttuuriperinnöstä ja nykyisestäkin kulttuurista puhutaan tiedonannoissa kuitenkin väljästi ja nääritlemättömästi - ilmeisesti juuri siksi, että ketään ei ainakaan eksplisiittisesti suljettaisi ulkopuolelle, vaan että kaikki voisivat antaa tukensa EU:lle.

Tiedonantojen luonnostelevaan eurooppalaiseen kulttuuriperintöön kuuluva liberaali demokratia samoin kuin Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen allekirjoittaminen on unionissa asetettu myös jäsenyyden edellytyksiksi (Okkonen ja Soramäki 1996, 16). Turkille ei toistaiseksi ole myönnetty EU-jäsenyyttä juuri ihmisoikeuskysymyksiin vedoten (Huippukokous löysi sovun keskeisiin kiistoihin 1997, A1; Turkki loittonee EU:sta 1997, A1), ja Venäjän mahdollisen jäsenyyden ongelmana nähdään heikko demokratia. Toisaalta kuitenkin esimerkiksi Kreikka ja Espanja ovat olleet jäseniä jo kauan, vaikka niissä on pitkä diktatuurin perinne (Bleicher 1997). On siis määrittelykysymys, missä tiedonantojen mainitsemat arvot ovat toteutuneet, ja tiedonantojen hahmottelema kulttuuriperintö onkin pikemminkin konstruktio kuin empiirinen tosiasia. Kaikesta huolimatta oletus yhteisestä alkuperästä ja kulttuuritaustasta nähdään tiedonannoissa perustana, jonka varaan Euroopan unionia ja sen identiteettiä pyritään rakentamaan.

Kulttuuriperinnöstä ja menneisyydestä puhutaan tiedonannoissa säilyttävästi, eroista vaieten ja tiettyjä arvoja julistaen. Tällainen puhetapa tuottaa hyvin rajallista, ennalta lukkoonlyötyä identiteettiä. Se saattaa luoda yhteenkuuluvuudentunnetta joidenkin ihmisten keskuuteen, mutta samalla se pystyttää rajoja, sillä kaikki eurooppalaiset eivät voi tunnistaa itseään ja omaa kulttuuriaan näistä juurista ja identifioitua omankaltaiseen kulttuuriperintöön. Yhteisen alkuperän korostaminen sulkee pois ne Euroopan asukkaat, joiden oilla on toiset kulttuuriset juuret sekä esimerkiksi monet alakulttuurit. Se on myös keino unohtaa Euroopan kulttuureihin muualta tulleet vaikutteet. Syntyy kuva, että EU-maat ovat aina olleet luonnollisesti eurooppalaisia eivätkä ulkopuoliset vaikutteet ole vaikuttaneet niihin (vrt. luku 4.2). Yhtenäisyyden perusta luodaan niin kauas menneisyyteen, ettei kenelläkään voi olla siitä omaa kokemusta. Siten yhtenäisyys on myyttistä, mutta tiedonannoissa se esitetään totena ja luonnollisena, jolloin sanoen Eurooppaa naturalisoidaan. Epähistoriallisuus ja nimeämättä jättäminen ovat vallankäyttöä, jonka kautta Eurooppaa ikuistetaan ja luonnollistetaan. Ajatus yhtenäisyydestä voi olla strategia eksklusion luomiseksi tai keskuksen vallan vahvistamiseksi suhteessa periferiaan (Delanty 1995, 1), ja se voi johtaa erojen kasvamiseen (Llobera 1993, 75).

---

⁴⁷ EU:n johtovaltiot ovat kuitenkin määräytyneet muilla kuin kulttuurisilla perusteilla, sillä Kreikka ei kuulu EU:n johtaviin valtioihin.

7. Lopuksi

Niin tämänhetkissä kuin aikaisemmissakin Euroopan identiteetikriiseissä on esitetty kysymyksiä siitä, millainen on Eurooppa, mikä on sen suhde muihin, onko Eurooppa menettänyt paikkansa maailmassa, kuka on eurooppalainen, onko eurooppalaisuus kadonnut ja miten Euroopan ongelmat voitaisiin voittaa. EU:n komission kulttuuritiedonannoissa vastaus on vahva usko yhteiseen eurooppalaiseen identiteettiin, jota tarvitaan Euroopan unionin legitimoimiseksi.

Identiteettiin on kiinnitetty eniten huomiota kolmessa uusimmassa kulttuuritiedonannossa. Ensimmäisissä tiedonannoissa identiteetin ja eurooppalaisuuden korostamista ei kenties pidetty tarpeellisena, koska maailma nähtiin stabiilina paikkana, jossa Länsi-Euroopalla oli vakaa asema hyvien länsimaisten arvojen vaalijana. Uusimpien tiedonantojen lisääntynyt kiinnostus identiteettiin saattaisi liittyä yleiseen globalisoitumiseen: kun erot maailman kulttuurien ja elämäntapojen välillä ovat pienentyneet, eurooppalaisen identiteetin erityisyyttä on vahvistettava. Identiteettipuheen intensiivistymistä kahdessa viimeisimmässä tiedonannossa voidaan selittää 1980-90 -lukujen vaihteen kumouksilla Euroopassa. Niin kauan kuin EU-Euroopalla oli 'luonnollinen' vastapooli sosialistisissa maissa, erityistä identiteetin rakentamista ei tarvittu, mutta luonnollisen, yhteisen vihollisen kadottua perusta sisäiselle yhtenäisyydelle alkoi murtua.

Kokoan tässä yhteen tiedonannoissa käytettyjä identiteetin rakentamisen strategioita ja arvioin niiden toimivuutta. Monet strategioista muistuttavat kansallisvaltioissa käytettyjä identiteetintuottamistapoja, joten vertailen tiedonantojen identiteetinrakennusta kansallisvaltioiden identiteettiprojekteihin.⁴⁸ Suhteutan tiedonantojen puhetapoja Eurooppa-keskustelujen eri suuntauksiin. Lopuksi tutkin, millaista identiteettiä tiedonannoissa pyritään tuottamaan, ja yritän arvioida, voidaanko tässä onnistua. Pohdin myös sitä, voiko kulttuuritoiminta identiteetin muokkaamisen kautta olla legitimoimassa Euroopan unionia.

7.1 Identiteetin tuottamisstrategiat tiedonannoissa

Eurooppaa voidaan tarkastella esimerkiksi myyttisellä, terminologisella, maantieteellisellä, poliittisella, henkisellä, kulttuurisella, uskonnollisella ja taloudellisella tasolla (Brands 1987, 73; Mikkeli 1994, 185-

---

⁴⁸ Kansallisuusaatteesta ja kansallisvaltiosta mm. Anderson 1989, Gellner 1987, Hobsbawm 1991, Renan 1990 ja Smith 1991.

186). Myös EU:n komission kulttuuritiedonannoista löytyy useita erilaisia Eurooppa-versioita, ja eri tiedonannoissa on myös havaittavissa ajallista muutosta sen suhteen, millaisia Eurooppa-malleja niissä tuotetaan. Tiedonannoissa ensisijainen käsitys Euroopasta on taloudellinen, vaikka muitakin ulottuvuuksia otetaan esiin. Eurooppa nähdään niissä EU:n peruskirjojen määrittelemänä toimintaorganisaationa ja toimialana, joka maantieteellisesti kattaa kaikki jäsenvaltiot. Tiedonannoissa käsitellään toimenpide- ja yhteistyöehdotuksia markkinoiden vapauttamiseksi yhä enemmän myös kulttuurisektorilla ja Euroopan unionin rakentamiseksi sekä eurooppalaisten lojaalisuuden suuntaamiseksi Euroopan unioniin. Identiteettiä tuotetaan siis korostamalla yhteisiä etuja ja tulevaisuudensuunnitelmia sekä liikkumavapautta lisääviä ja taloudellista toimintaa helpottavia toimenpiteitä.

Tiedonantojen käsitys muistuttaa sellaista Eurooppa-keskustelun suuntausta, jossa identiteettiä tuotetaan " 'rationalistisempien' ja poliittisempien" käsitteiden kautta. Tässä suuntauksessa Eurooppa nähdään poliittisena konstruktiona, joka on pystytetty "teknokraattisesti" tiettyjä tarkoituksia varten tai perustuu tietyille yhteisille poliittisille arvoille, joille ihmiset voivat suoda lojaalisuutensa. (Waever 1996, 209.) Erityisesti vuoden 1987 tiedonannosta lähtien tätä käsitystä on kuitenkin haluttu laajentaa ja muuttaa, ja siksi tiedonannoissa pidetään tärkeänä tehostaa kulttuuritoimintaa. Sen avulla pyritään luomaan kuvaa Euroopan unionista ihmisläheisenä ja kaikkia elämänalueita ymmärtävänä yhteisönä ja yhteisen kulttuuri(perinnö)n tyysijana.

Tiedonannoissa identiteettiä rakennetaan kulttuurin avulla (ks. erityisesti 3. luku). Niissä otetaan käyttöön sama ase, joka on ollut myös kansallisvaltioiden tärkeimpiä identiteettityökaluja: "The sphere of nationalism is the Kulturkampf" (Llobera 1993, 75). Kuten kansallisvaltioaatteen, myös EU:n on toimittava kulttuurin kentillä rakentaakseen identiteettiä. Kulttuurin avulla Euroopan unionia tai ainakin sen imagoa pyritään muuntamaan talousliitosta 'kotimaaksi'.

Kulttuurilla tarkoitetaan tiedonannoissa monia asioita, mutta keskeisin on käsitys kulttuurista sektorina. Konkreettisina kulttuurisektorin keinoina identiteetin rakentamiseksi mainitaan mm. EU-päivä, kulttuurikuukausi ja kulttuuripääkaupunki. Voivatko tiedonannoissa esitetyt keinot todella vaikuttaa identifioitumisprosesseihin, esimerkiksi tuntisivatko jyvaskyläläiset itsensä enemmän EU-kansalaisiksi Euroopan unionin nuoriso-orkesterin konserttivierailun jälkeen? Voidaan myös kysyä, kuinka keskeinen kansallisuus - eurooppalaisuus -ulottuvuus on kulttuurista puhuttaessa tai voidaanko taidetta lainkaan arvioida tällä ulottuvuudella.

Tiedonannoissa puhutaan kulttuurista myös arvoina ja elämäntapoina. Tällä puheella tuotetaan tunnetta eurooppalaisuudesta yhtenä sivilisaationa. Onko sivilisaation ja EU:n liittäminen toisiinsa vakuuttavaa? Ovatko arvot ja elämäntavat yhtenäiset, kuten tiedonannoissa väitetään, tai voivatko ne yhtenäistyä? Erään tutkimuksen mukaan 65% EU:n yliopistoinstituutin työntekijöistä on sitä mieltä, että eurooppalaisilla on oma muista erottuva identiteetti, joka perustuu ennen kaikkea kulttuuriin ja menneisyyteen (Wilterdink 1993, 119). Myös Eurooppa-kirjallisuudessa Eurooppaa on määritelty puhumalla vain sille ominaisesta kulttuurista (Andreeva ja Vesa 1991, 3; Braudel 1994b, 151-155; Smith 1991, 174;).

Tiedonantojen hallitseva luonnehdinta Euroopasta ja sen kulttuureista on 'yhtenäisyys moninaisuudessa'. Voimakas monimuotoisuuden korostaminen muistuttaa muissakin Eurooppa-keskusteluissa esiintynyttä käsitystä eurooppalaisesta kulttuurista "säiliönä" (Brands 1987, 73) sillä mitään ei rajata eksplisiittisesti pois. Tiedonannoissa ei kuitenkaan ole kyse äärimmäisestä heterogeenisyydestä, sillä vaikka niissä puhutaankin moninaisuudesta, diversitettiä kavennetaan viittaamalla sillä lähinnä kansallisiin, alueellisiin ja paikallisiin kulttuureihin ja neutralisoimalla sen sisältämiä eroja ja ristiriitoja. Eurooppalaisen kulttuurin tärkeämpi puoli onkin tiedonannoissa yhtenäisyys. Niissä korostetaan yhteisiä piirteitä ja juuria ja suositellaan sellaisia toimintamuotoja, jotka vahvistaisivat EU:n jäsenmaiden asukkaiden tietoisuutta tästä yhteisyydestä.

Yhteistä identiteettiä muodostetaan tiedonannoissa tiettyjen arvojen, muun muassa vapauden, oikeuden ja demokratian, perustalle. Tiedonannoissa rakennetaan siis mentaalista yhteisöä: niissä vedotaan vielä abstraktimpiin ja mentaalisempiin asioihin kuin perinteisiin Euroopan identiteetin tai kansallidentiteetin rakentajiin alueeseen, rotuun, uskontoon tai kieleen. Myös kansallisvaltiossa juuri tunteet ja henkiset asiat voivat luoda yhtenäisyyttä (Renan 1990, 18-19).

Tiedonannoissa nämä arvot pyritään omistamaan, toisin sanoen universalisoidaan valistuksen ja imperialismien perintöä. Myös muihin asioihin liitetään omistuspronomineja tai muita yhteisyyttä korostavia sanoja: "our various languages" (1992, 12), "our written heritage" (1992, 11), "a shared pluralistic humanism" (1987, 5), "our common cultural heritage" (1992, 1), "the collective consciousness" (1987, 6). Omistamista ja yhteisyyttä korostavilla ilmaisuilla pyritään tuottamaan yhtenäistä identiteettiä, sillä yksilön tai yhteisön identiteetti muodostuu niistä ominaisuuksista, joita se omistaa (vrt. Bukre 1962, 547). Sanoja Eurooppa ja eurooppalainen käytetään tiedonannoissa eksklusiivisesti, sillä niillä viitataan vain EU:n jäsenmaihin. Niillä ja omistusmuodoilla erotetaan 'me eurooppalaiset' 'toisista'. Tämä herättää

kysymyksen, kenen Euroopasta ja kenen kulttuurista puhutaan. Myös kansallisvaltioiden yhtenäisyyttä on korostettu omistamista ilmaisevilla käsitteillä ja puhetavoilla.

Samoin kuin kansallissankareista on kerrottu kansallismieltä nostattavia tarinoita, tiedonantojen kertomus Euroopasta on menestystarina, jossa Eurooppa kuvataan itsenäisenä ja ylikysilöllisenä toimivana subjektina, sankarina. Voidaan tosin huomauttaa, että Euroopasta subjektina on vaikeaa kertoa kovin suurta sankarillisuutta osoittavia tarinoita (Waever 1995, 206-207). Tiedonantojen tarinassa Euroopan ja sen kulttuurin sanotaan olevan erityistä (1987, 10), vaurasta (1992, 3, 10), rikasta (1994, 13), korvaamatonta (1992, A4), erityislaatuista ja omaleimaista (1992, 5), loistavaa ja arvokasta (1982, 13). Tällainen juhlapuhestrategia on varmasti yleistä eri yhteisöjen asiakirjoissa retorisenä vakuuttamisen keinona.

Tiedonannoissa vallitseva puhetapa on normatiivinen. Normatiivinen tapa määrittellä Eurooppaa kuvaa Eurooppaa parhaimmillaan, sellaisena kuin sen pitäisi olla (Brands 1987, 73). Tiedonannoissa Eurooppa esitetään pyhävaatteissaan nostamalla esiin vain hyviä tai toivottuja puolia. Identiteetin rakennusaineksiksi on valittu myönteisiä asioita, kuten vapaus ja oikeus. Kielteisiä asioita ei oteta esiin.⁴⁹ Valikoivan muistamisen kautta historiaa kirjoitetaan uudestaan ja Eurooppaa määritellään ja muokataan tiettyyn suuntaan. Sillä pyritään helpottamaan ihmisten samastumista hyvään ja kunniakkaaseen Eurooppaan, mutta samalla se sulkee ulos niitä, joille Eurooppa edustaa jotain kielteistä. Kaikkiin poliittisiin projekteihin kuuluu historian uudelleenkirjoittamista (Waever 1996, 206). Esimerkiksi kansan olemukseen kuuluu, että sen lisäksi, että ihmisillä on monia yhteisiä muistoja, he ovat myös unohtaneet monia asioita (Renan 1990, 11). Renanin mukaan tosin myös ongelmallisten asioiden muistaminen ja yhdessä kärsiminen luovat yhtenäisyyttä, koska ne kannustavat yhteiseen toimintaan (Renan 1990, 19). EU:n kulttuuriasiakirjoissa yhteistä murhetta luodaan puhumalla audiovisuaalisen tuotannon ongelmista ja viittaamalla Euroopan aikaisemman johtoaseman menettämiseen.

Samoin kuin kansallisuusaatteessa myös tiedonannoissa identiteetin perustaa haetaan menneisyydestä. Euroopan unionin jäsenmailla uskotaan olevan yhteinen historia ja kulttuuriset juuret, joihin pohjautuvat identiteetin elementteinä mainitut yhteiset arvot ja elämäntavat. Tiedonannoissa tavoitellaan konservatiivista identiteettiä, sillä kulttuuriperintöä ja sen säilyttämistä korostetaan enemmän kuin uutta

---

⁴⁹ Tiedonannoissa ei mainita sisällissotia, maailmansotia, feodalismia, kansallissosialismia, kolonialismia, nationalismia, mutta ei myöskään monia neutraalimpia useita maita ja kansoja koskevia ilmiöitä, kuten poliittisia, uskonnollisia, taiteellisia ja filosofisia liikkeitä ja koulukuntia.

luovaa kulttuuria ja menneisyyttä enemmän kuin tulevaisuutta. Euroopasta piirretään kuva museona (vrt. Monaco 1983, 1) ja siitä puhutaan ikään kuin "muistojen mantereena".⁵⁰

Tiedonannoissa puhutaan Euroopasta ikään kuin se olisi jotain itsestäänselvää ja todellista. Tiedonantojen Eurooppa on aito, ainoa oikea Eurooppa, eikä niissä oteta huomioon, että se voisi olla rakennettu ja että voisi olla olemassa monta Eurooppaa. Siitä huolimatta, että Euroopasta on eri aikoina esitetty lukemattomia erilaisia käsityksiä, Eurooppa-sana esiintyy aina yksikössä. Eurooppa esitetään suurena kertomuksena: Euroopasta on tullut Eurooppa luonnollisen ja staattisen unilineaarisen kehityksen kautta kohti nykyistä huippua. Euroopan historiassa ei nähdä katkoksia tai historian tekemistä, esimerkiksi poliittisen ja taloudellisen historian vaikutuksia eikä Euroopan kansojen ja valtioiden välisiä ristiriitoja ja sotia, vaan historiaa ja kulttuuria siloitellaan ja epäpolitisoidaan. Myöskään eurooppalaista identiteettiä ei tiedonannoissa problematisoida eikä sen olemassaoloa kyseenalaisteta, vaan uskotaan, että se on varmasti olemassa, ja eurooppalaisten täytyy vain löytää se - uudelleen, tiedostaa se ja vahvistaa sitä. Identiteetin rakennuspuina ei nähdä "keksittyjä traditioita tai opittuja doktriineita", vaan ikään kuin "synnynnäiset traditiot ja luonnollisesti omaksutut doktriinit" (vrt. García 1993, 13). Historian ja identiteettiprosessien selektiivisyyttä ja valinnanvaraisuutta ei oteta huomioon, vaan Eurooppaa ja eurooppalaista identiteettiä naturalisoidaan.

Euroopan ja eurooppalaisen identiteetin 'luonnollisuuteen' nojautuen myös integraatiolle haetaan 'luonnollista selitystä' menneisyydestä ja kulttuurista, ja todistellaan, että integraatio on johdonmukainen seuraus historiasta. Tiedonannoissa pyritään osoittamaan, että eurooppalaiset ovat aina kuuluneet yhteen, ja tämä yhteenkuuluvuudentunne on syntynyt ja kehittynyt itsestään. Samaan tapaan kansallisvaltiokin esitettiin luonnollisena ja välttämättömänä (Waever 1996, 206). Tiedonantojen käsitys Euroopasta muistuttaa 1800-luvun kansallisvaltion luomaa kuvaa valtiosta ikuisena yhteisönä, jonka alkuperä on ajassa, jota emme enää muista (Waever 1996, 205). Vastaavasti tiedonantojen kuvaama yhteys eurooppalaisen menneisyyden, identiteetin ja integraation välillä muistuttaa kansallisvaltioiden käsitteen ja politiikan 'väistämätöntä' yhteyttä etniseen ja romanttiseen käsitykseen kansasta, joka nähtiin itsestään olemassaolevana realiteettina (Smith 1991, 19-20).

Menneisyyteen vetoaminen on yksi niistä tavoista, joilla Euroopan identiteettiä on etsitty 1980-luvulla kiihtyneissä Eurooppa-keskusteluissa ja aiemminkin. Erityisesti 1990-luvulla historia tieteenä on otettu

---

⁵⁰ Italialaisen historioitsija Valsecchin käsite (Brands 1987, 73).

veiksi, jonka avulla Eurooppa pyrkii identifioimaan itsensä. Suurten ideologioiden luhistuttua tapahtuu kaikkialla Euroopassa paluuta perinteeseen: vedotaan milloin antiikin, milloin keskiajan tai renessanssin perintöön. (Setälä 1994, 2.) Menneisyysuuntauksen mukaan yhä elää 'eurooppalainen henki', joka perustuu edelleen sekä moniarvoisuuteen että yhteiseen arvopohjaan (Mikkeli 1994, 182). Tässä puhuttavassa, aivan kuten tiedonannoissakin, puhutaan 'romanttisin', orgaanisin käsittein eurooppalaisen politiikan puolesta ja vedotaan juuri eurooppalaiseen identiteettiin, jatkuvuuteen, koherenssiin ja sisäisiin arvoihin (Waever 1996, 209). Näin pyritään vakuuttamaan, että yhteenkuuluvuudella on 'aidompi' perusta kuin vain yhteiset taloudelliset edut ja luomaan henkistä yhteenkuuluvuutta eurooppalaisten kesken. Pyrkimyksenä on saavuttaa uudelleen vahva perusta, paikka tai tunne yhteisön kiinteittäjänä (Vähämäki 1993, 23).

Menneisyyden korostamisen ohella tiedonantoihin sisältyy myös tulevaisuusorientaatiota, sillä niissä esitetään suunnitelmia, toimintaohjelmia ja yhä suurempia tavoitteita tulevaisuuden varalle.

Rakennettaessa eurooppalaista yhteisöä tiedonannoissa nojaututaan käsitykseen, että ihmisryhmä rakentuu sekä menneisyyden muistoista että yhteisestä tulevaisuusprojektista (Renan 1990, 19).

Eurooppa projektina voisikin tarjota mahdollisuuden ylittää menneisyys (Bleicher 1997; Waever 1996, 162), mutta tiedonannoissa tätä mahdollisuutta ei kehitellä mainintoja pidemmälle. Menneisyyden ja nuuttumattomuuden vaaliminen on niissä tärkeämpää.

Yksi suuntaus Eurooppa-keskusteluissa on se, että koko länsimainen idealismi on kuollut, eikä ole yhteisiä arvoja, joiden varaan voisi rakentaa. Tämä tyhjyyden tilakaan ei kuitenkaan ole vain negatiivinen, sillä vanhoista arvoista luopumalla tulee tilaa rakentaa eurooppalaista kulttuuria uusien arvojen varaan (Mikkeli 1994, 182). Tämä käsitys on täysin vastakkainen tiedonannoille, sillä niissä ei viitata uusiin arvoihin, vaan käsitys Euroopasta ja kulttuurista on staattinen ja menneisyyspainotteinen. Tiedonannoissa ei puhuta eurooppalaisen identiteetin kriisistä, vaan esitetään Eurooppa pikemminkin menestyvänä ja hallitsevana (1977, 5; 1987, 5; 1992, 1). Toisaalta se, että niissä katsotaan tarpeelliseksi vahvistaa eurooppalaista identiteettiä ja taivutella ihmisiä identifioitumaan Euroopan unioniin, viittaa siihen, että kriisin olemassaolo on tunnistettu. Koko yhdentymisprosessia on pidetty eräänlaisena puolustus- ja suojautumisreaktiona Euroopan identiteettikriisiin (Ehrnrooth 1996, 96-97, Hohti 1994, 145). Tiedonannot eivät kuitenkaan edusta koko Eurooppaa, vaan niiden identiteettiprojekti kohdistuu vain jäsenmaihin ja sen tavoitteena on vain EU:n legitimoiminen, ei koko Euroopan 'pelastaminen'. Mutta tietysti kaikki se, mitä Euroopasta ja Euroopassa ajatellaan, muodostaa kontekstia EU:lle ja sen identiteettiprojektille.

toiseaminen ei ole tiedonantojen identiteetin tuottamisprojektissa yhtä keskeistä kuin se on ollut kansallisvaltioissa. Tiedonantojen silmiinpistävin toiseusstrategia onkin toiseudesta vaikeneminen. Eräs tapa luoda yhtenäistä identiteettiä on korostaa yhtenäisyyttä suhteessa muuhun maailmaan, mutta tästä identiteettistrategiasta on tiedonannoissa vain muutama maininta kulttuuristen levittämipyrkimysten yhteydessä (luku 4.1). Ulkoisia vaikutteita tai uhkia ei mainita, koska halutaan kenties unohtaa, että niitä ei olekaan. Tiedonannoissa sivuutetaan se tosiasia, että vaikutteet tulevat nyt entistä lähemmäs sekä 'ulkopuolelta' mm. median kautta että 'sisäpuolelta' maahanmuuttajien välityksellä muuttaen Euroopan maan naita yhä monikulttuurisemmiksi. Yhtenäisyyden sisäisiä uhkia ei siis mainita, vaan sisäistä erilaisuutta peitellään ja siloitellaan. Ulkoisista ja sisäisistä erilaisuuksista vaikenemalla korostetaan eurooppalaisen kulttuurin itseriittoisuutta kaikessa moninaisuudessaan ja rikkaudessaan. Erilaisuuden neutralisointi diversiteetiksi on identiteettistrategia, jossa toiseus hävytetään yhtenäisyyden korostamiseksi. Vaikenemalla toiseudesta pyritään tekemään se näkymättömäksi ja vaarattomaksi ja näin hallitsemaan sitä.

Kertooko toiseus-viittausten vähyys siitä, että identiteetin rakentaminen ei EU:ssa ole yhtä eksklusiivista kuin kansallisvaltioissa? Vai pikemminkin siitä, että eksklusio on tullut hienojakoisemmaksi? Enää ei ole yhtä suurta jakoa 'Eurooppaan' ja 'muihin', vaan useita pieniä jakoja, ja useita identiteettejä. Tärkeää on se, miten toiseudet organisoituvat ja mikä on identiteetin suhde niihin. Identiteetti voi kohdella erilaisuutta mm. täydentävinä identiteetteinä, kilpailevina identiteetteinä, negatiivisina identiteetteinä tai ei-identiteetteinä (Connolly 1991, ix). Tiedonannoissa alueellisia, paikallisia ja kansallisia identiteettejä kohdellaan lähinnä eurooppalaista identiteettiä täydentävinä tekijöinä. Muiden identiteettien olemassaoloa ei tunnusteta, niitä kohdellaan ei-identiteetteinä.

Toisaalta niin sisäinen kuin ulkoinenkin toiseus ovat tiedonannoissa implisiittisesti läsnä, sillä niin itsestäänselvästi niissä puhutaan siitä, mitä Eurooppa on ja kuinka tärkeää on vahvistaa eurooppalaista identiteettiä ja rakentaa Euroopan unionia. Tällainen välttämättömyysretoriikka on tapa hallita erilaisuutta. Connollyn mukaan jokaisessa kulttuurissa on joitain teemoja, jotka ovat kyseiselle kulttuurille sekä välttämättömiä että ongelmallisia, mutta niiden ongelmallisuus pyritään piilottamaan painottamalla niiden välttämättömyyttä (Connolly 1991, 3). Tiedonannoissa moninaisuus on toisaalta välttämätön tema Euroopan kulttuureista puhuttaessa, mutta toisaalta se on ongelmallinen yhtenäisen identiteetin rakentamisen kannalta.

Tiedonannoissa Euroopan unioniin on liitetty käsite kansalainen, joka on tyypillisesti liittynyt kansallisvaltioon. Tiedonannoissa käsite on saanut uusia merkityksiä: lähinnä sillä tarkoitetaan kuluttajaa,

joka toimii rajattomilla markkinoilla. Yhteisökansalaiselle pyritään muovaamaan monikerroksista identiteettiä, jossa on vahva eurooppalainen kerros ja solidaarisuutta Euroopan unionia kohtaan. Tiedonannoissa hahmoteltu kansalaisuus perustuu individualistiseen käsitykseen ihmisestä irrallisena tuottajana ja kuluttajana, joka on sitoutunut vain markkinoihin. Tämä käsitys muistuttaa "negatiivista" identiteetin rakentamisen tapaa, missä yhteisö pyritään perustelemaan "negatiivisesti", kaikkien yhteenkuulumisen siteiden poissaolona (Vähämäki 1993, 23-24). Tämä tapa rakentaa identiteettiä ei ole tiedonannoissa hallitseva, sillä individualistisesta kansalaisuuskäsityksestä huolimatta niissä korostetaan jäsenmaiden asukkaiden yhteenkuuluvuutta.

Myös kansallisvaltioissa kansalaisuus on liitetty identiteettiin. Eräs tunnusmerkki jonkun valtion kansalaisuudesta on passi. Ainakin tältä osin kansalaisuuden ja kansallisuuden välinen yhteys katkeaa, kun EU:n jäsenmaiden passit yhtenäistyvät. Sinikantisen passin menettäminen voi tuntua suomalaisen kansallisidentiteetin kannalta samankaltaiselta muutokselta kuin markan vaihtuminen euroon.

EU:n identiteettiprojektilla ja kansallisuusaatteella on yhteistä lisäksi se, että molempien rakentaminen on tilkanut ylhäältä päin. EU:ssa identiteetin yhtenäistämisen tarve on lausuttu julki huippukokouksien puheistuksissa ja komiteamietinnöissä, ja kulttuuritiedonannoissakin korostetaan niin EU:n kuin jäsenmaidenkin viranomaisten toimintaa. Integraatiota pyritään perustelemaan muokkaamalla eurooppalaista identiteettiä ja yhteistä tietoisuutta samoin kuin valtiot pyrkivät 1800-luvulla vahvistamaan legitimitteettiään luomalla kansallista tietoisuutta (Alapuro 1994, 16-17). Yhteisöille ja niiden identiteettiprojekteille on yleisestikin tyypillistä, että niissä pyritään vahvistamaan tai tuottamaan sellaista identiteettiä, joka legitimoii johtajien vallanpitoa (Kaakkuriniemi 1997; Smith 1991, 20).

Sekä kansallisvaltioiden että EU:n rakentamien identiteettien perusominaisuudet - identiteetin kielellisyys, konstruktivisuus, kontingenttisuus ja suhde toiseuteen - ovat yhteisiä. Myös identiteetin tuottamisen keinot ovat EU:n tiedonannoissa ja kansallisvaltioissa samantyyppiset. Molemmissa kulttuuri on ollut keskeinen identiteettityökalu. Samoin kuin kansallisvaltioissa, tiedonannoissa rakennetaan symbolista yhteisöä, jonka perustana nähdään yhteisiä arvoja ja elämäntapoja. Identiteettiä muokataan muokalla menneisyyteen, mutta myös yhteiseen tulevaisuusprojektiin. Niin eurooppalaista kuin kansallisiakin identiteettejä rakennetaan suhteessa muihin, toiseamisen ja eksklusion avulla. Kumpiakin yhteisöjä ja niiden identiteettejä on naturalisoitu. Sekä kansallisvaltioista että tiedonantojen Euroopasta on puhuttu yhteisyyttä luovalla kielellä, jossa tärkeitä ovat mm. omistamiseen viittaavat ilmaukset. Molemmissa on yhteisöstä kerrottu kaunista tarinaa, jossa muistetaan selektiivisesti vain hyvät asiat.

Yhteistä on myös kansalaisuuden liittäminen identiteettiin sekä identiteettiprojektin toteuttaminen valtionhallintajien toimesta ja aloitteesta.

Kulttuurisia tekijöitä on käytetty identiteettityökaluina monissa yhteisöissä, ja useissa valtioissa sen varaan on rakennettu kansallista identiteettiä varsin onnistuneesti. Koska Euroopan unionissa käytetään usein samoja keinoja, sen voisi olettaa onnistuvan identiteettiprojektissaan ainakin jossain määrin. Silti kulttuuri on varmasti yhdentymisen osa-alueista vaikein. Eurooppalaisen identiteetin rakentamista vaikeuttaa monien sellaisten yhdistävien tekijöiden puuttuminen, jotka rakentavat kansallisidentiteettiä, esimerkiksi yhtenäisen koululaitoksen tai etnisyyden, jota Smith (1991, 19-42, 71) korostaa kansallisvaltioiden tärkeänä taustatekijänä. EU-maiden identiteettiä ei voida myöskään perustaa yhteisen kielen varaan. Tiedonannoissa ei pyritäkään nostamaan esimerkiksi ranskaa tai englantia yhteiseksi kieleksi, vaan kannustetaan kielellisen moninaisuuden suojelemiseen. Muutenkaan tiedonannoissa ei yksipuolisesti viitata siihen, että kulttuureja olisi yhtenäistettävä. Sen sijaan niissä kehoitetaan katsomaan kääntäen kuin jo olemassaolevaan yhtenäisyyteen ja vahvistamaan siihen perustuvaa yhteenkuuluvuutta yhteisistä asioista.

Tiedonantojen käsitykset eurooppalaisesta identiteetistä ovat kontingenteja, koska ne esittävät yhden mahdollisesta Euroopasta, joka on valittu äärettömästä mahdollisten joukosta, ja koska valinta on arbitraarinen valintana mielessä, että Euroopasta voitaisiin antaa mikä tahansa muukin kuva. Siihen ovat vaikuttaneet monet tiedonantojen valmisteluprosessin kuluessa tehdyt ratkaisut ja aikaisemmat EU-päätökset Rooman sopimuksesta alkaen sekä tietysti aikaisemmat Eurooppa-keskustelut, -määrittelyt ja -traditiot. Valintoihin on vaikuttanut myös se, että niillä pyritään tavoittelemaan tiettyjä päämääriä: integraation tavoitteiden toteuttamista ja Euroopan unionin legitimoimista. Näihin prosesseihin liittyy konflikteja, kompromisseja ja ratkaisemattomia ristiriitoja. Tätä kontingenttisuutta ja koko kysymyksen monimutkaisuutta ja epäselvyyttä ei tunnusteta tiedonannoissa, vaan Eurooppa esitetään niissä luonnollisena ja itsestäänselvästä 'monoliittina'. Kuitenkin - koska kulttuuri on jatkuva prosessi, joka sisältää mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja ristiriitoja - saattaa olla, että kulttuuri, jossa väitetään, että tärkeät asiat on lopullisesti asetettu paikoilleen, voi yhä kätkeä sisäänsä vaihtoehtoja, jotka kielletään ja eliminoidaan (Gellner 1987, 166).

2.2 Euroopan monet identiteetit

Historiallisilla on samanaikaisesti useita kollektiivisia identifikaatioita ja lojaliteettisuhteita, joiden laajuus ja voimakkuus vaihtelevat ajan ja paikan mukaan (Smith 1991, 175). 1980-luvulta lähtien identiteetit ja

identifikaatio ovat Euroopassa muuttuneet ja entisestään moninaistuneet (Llobera 1993, 75). Poliittiset ja yhteiskunnalliset identiteetit nähdään vähemmän kiinteinä, ja identiteettiprosessit tapahtuvat useilla tasoilla: trans- sub- ja supra-kansallisissa yhteisöissä ja niiden vuorovaikutuksessa (Waever 1996, 197-98). Muutos liittyy toisaalta yhteisöjen, siteiden ja aatteiden pirstoutumiseen ja toisaalta vanhan itä - länsi -vastakkainasettelun purkautumiseen Euroopassa ja koko maailmassa sosialismin romahtamisen myötä. Myös Länsi-Euroopan integraatio on tuonut muutoksia identifioitumisen suuntiin ja voimakkuuksiin.

Euroopan unionin komission tiedonannoista on luettavissa, että EU:ssa pyritään yhtenäisen identiteetin vahvistamiseen Euroopan unionin ja sen tavoitteiden legitimoimiseksi. Tiedonannoissa pyritään saamaan aikaan identiteettien kerrostuma, jossa ihmiset identifioituisivat sekä paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti että eurooppalaisesti (ks. myös Härkönen 1990, 35-36) Näistä tasoista eniten korostetaan paikalle EU-maiden ihmisille yhteistä eurooppalaista identiteettiä. Monikerroksista Eurooppa-keskeistä identiteettiä tuotetaan tiedonannoissa retorisin keinoin, joista monet ovat samoja kuin kansallisvaltioissa. Lisäksi siihen voidaan pyrkiä jo EU:n neljän perusvapauden soveltamisella esimerkiksi helpottamalla viisainvälisen liikenteen avulla ihmisten liikkuvuutta ja työskentelymahdollisuuksia muualla kuin kotimaassaan, ja tiedonannoissa tehdäänkin monia tähän liittyviä toimintaehdotuksia sovellettaviksi kulttuurialalla.

Monikerroksisessa identifioitumisessa eri tasojen identiteettien välinen suhde voi olla jännitteinen. Esimerkiksi alueelliset ja kansalliset identiteetit voivat olla vastakkaiset. Ne voivat myös asettua vastakkain Eurooppa-arvon kanssa, aivan kuten esimerkiksi uskontoon, luokkaan tai sukupuoleen liittyvien arvojen kanssa, mutta yhtä hyvin ne voivat myös yhdistyä sen kanssa (Llobera 1993, 76-78).

Komission tiedonannoissa kansallista ja eurooppalaista identiteettiä ei suoranaisesti aseteta vastakkain, vaan pikemminkin täydentäviksi identiteeteiksi (vrt. Connolly 1991, ix). Kansallisista kulttuureista puhutaan tiedonannoissa ikään kuin epäitsenäisinä osatekijöinä Eurooppalaisen kulttuurin kokonaisuudessa. Myös alueelliset ja paikalliset kulttuurit nähdään eurooppalaisen kulttuurin ilmenemismuotoina. Toisaalta alueellisia ja paikallisia kulttuureja myös korostetaan tiedonannoissa, mikä voidaan tulkita kansallisen identifioitumisen heikentämiseksi ja siten välillisesti yleiseurooppalaisen identiteettitason vahvistamiseksi. Kansalliset identiteetit nähdään siis tiedonannoissa paitsi täydentävinä, myös kilpailevina identiteetteinä (vrt. Connolly 1991, ix) suhteessa eurooppalaiseen identiteettiin.

Alueelliset ja paikalliset identiteetit voivat myös yhdistyä EU-identiteetin kanssa, jos ne kokevat saavansa EU:n piirissä enemmän toimintavapautta kuin valtioissaan. Tällöin EU:n tavoittelema monikerroksinen

identifikaatio voi asettaa alueelliset ja paikalliset identiteetit ristiriitaan kansallisten identiteettien kanssa ja johtaa valtion tasolla legitimitiivikriisiin (Härkönen 1990, 35). Integraatioprosessissa onkin voitu näytellä hyväksi tribalisoitumistendenssejä samoin kuin globalisaatiotakin. Pelko identiteetin vahvistamisesta yhdyntymisprosessissa voi muokata maaperää alueellisille itsenäistymis- ja vapautumispyrkimyksille sekä nationalismille (Harle 1993, 9-10; Llobera 1993, 77-78). Euroidentiteetin vahvistaminen saattaa myös päinvastoin rajoittaa nationalismia sitomalla maita yhteiseen eurooppalaiseen identiteettiin (Alapuro 1994, 14-17), mikä oli yksi integraation lähtöajatuksista.

Kulttuuritiedonannoissa identiteettien välistä kilpailua pyritään ehkäisemään korostamalla paikallisten, alueellisten ja kansallisten kulttuurien tärkeyttä ja moninaisuuden suojelemista. Myöskään kansallisidentiteetillä ei ole välttämättä pyritty hajottamaan alueellisia ja paikallisia identiteettejä, vaan niitä on muokattu niiden kanssa rinnakkaisena. Jos erilaisuudelle jätetään tilaa, monikerroksinen identiteetti ei johda kriiseihin, vaan monilojaalisuuteen. Sitä kautta se voi vahvistaa EU:n legitimitiivitä. Olisikin kiinnostavaa tutkia, mitkä tiedonannoissa esiintyvistä identifikaatiomalleista saattaisivat toteutua todennäköisimmin ja mitä seurauksia niillä on eri osapuolille, ketkä niistä hyötyvät ja ketkä kärsivät.

Euroopan sisällä voidaan erottaa eri asioita koskevia identiteettejä, esimerkiksi kulttuuriset ja yhteiskunnalliset identiteetit (vaikka ne toki limittyvät tiiviisti). Länsi-Euroopassa yhtenäisyyttä voidaan lähdä vaikkapa taloudellisissa ja lainsäädännöllisissä järjestelmissä ja heterogeenisyyttä taas kulttuurissa. Jos identiteetin toiset aspektit voivat siis olla yhtenäisiä, toiset heterogeenisiä, onko turhaa yrittää luoda yhtenäistä eurooppalaista kulttuuri-identiteettiä? Eikö Euroopan tasolla riittäisi toiminnallinen ja yhteiskunnallinen yhteisyys, ja kulttuuriset identiteetit voisivat muodostua muilla tasoilla? Ihmiset voisivat siis kansalaisuudeltaan 'unionilaisia' ja kansallisuudeltaan esimerkiksi ruotsalaisia tai tanskalaisia. EU:ssa onkin toimivaltarajoja siitä, mitkä asiat kuuluvat EU:n toimivaltaan ja mitkä eivät.

Myös valtioiden yhteydessä on erotettu toisistaan poliittinen ja kulttuurinen identiteetti, ja on puhuttu valtiokansakunnasta ja kulttuurikansakunnasta. Tulevaisuudessa Euroopan unioni ja kansallisvaltiot voivat asettua dualistiseen asetelmaan, jossa eurooppalaisen tason valtiokansakunta huolehtisi ulko- ja turvallisuuspolitiikasta ja vanhat kansallisvaltiot orgaanisina kulttuurikansakuntina toimisivat kulttuurisen identiteetin ja yhteisön keskuksina. Identiteetin ja politiikan välinen yhteys löystyisi, ja Eurooppa olisi "non-ethnic, non-organic, political, civic 'nation' or 'republic'". (Waeber 1996, 208.) Tällaista mallia ei voida esiintä tiedonannoissa, sillä identiteettiä ja politiikkaa liitetään niissä toisiinsa siten, että yhteinen identiteetti on yhteisen politiikan perusta ja yhteisellä politiikalla pyritään vahvistamaan yhteistä

identiteettiä. Tiedonannoissa pyritään kaikenkattavaan eurooppalaiseen identiteettiin, joka muodostaisi yhden identiteettikerroksen kansallisten, alueellisten ja paikallisten identiteettien ohella.

On arveltu, että Länsi-Euroopan integraation myötä kulttuuriset identiteetit terävöityvät. Järjestelmien lähentyessä syntyy erityinen tarve säilyttää oma identiteetti, mikä johtaa kulttuurierojen korostamiseen (Hohti 1994, 147) ja etnisten identiteettien aktivoitumiseen (Smith 1991, 176). Kun ei enää ole selkeää eroista erottavaa poliittista identiteettiä, kulttuurisen identiteetin merkitys korostuu. Yhdentymisen on arveltu vaikuttavan niin, että "äidinkieli voittaa isänmaan": kieleen perustuvat paikalliskulttuurit katoavat, mutta isänmaahan perustuvat valtiot menettävät merkitystään yhdentymisessä (Setälä 1994, 7).

Postmodernin identiteettien moninaistumisen mukaan tilanne määrittää identiteettejä: voimme olla kansallisia joissain asioissa, eurooppalaisia joissain ja kosmopoliitteja joissain, joskus uskollisia kotipaikkakunnalle ja joskus ammattiin, harrastuksiin tai sukupuoleen perustuvalla identiteetillä.

Moninaisuuden korostamisesta huolimatta tiedonannoissa tavoiteltu identiteetti ei ole postmoderni, sillä niissä huomioidaan ainoastaan alueellisperustaiset identiteetit eli eurooppalainen, kansallinen, alueellinen ja paikallinen. Muihin identiteetin perustoihin tai osa-alueisiin ei viitata. Tiedonannoissa ei esimerkiksi puhuta vapaaehtoisesta tilapäisestä yhteisöllisyydestä (vrt. Maffesoli 1995, 62-65, 80). Tiedonannoissa vahvistettu identiteettien kerrostuma on hierarkkinen ja jähmeä, ja Euroopan integraatio näyttää niissä lähemminkin modernille tyypillisinä suurena projektina, joskin historiatietoisempänä.

7.3 Legitimaatio

otta Euroopan unioni voisi olla legitiimi, sen jäsenillä on oltava ainakin jonkinlaista yhteistä identiteettiä. Kulttuurinen identiteetti on legitimaation kannalta poliittista tärkeämpi: "Oikein näyttää Pindaros kunoilleen sanoessaan, että tapa on kaikkien kuningas", toteaa Herodotos (Hohti 1994, 144). Tapa voi olla laki, sillä ihmiset noudattavat omia tapojaan usein lainomaisesti. Jos säädetty laki on ristiriidassa omien tapojen kanssa, tapa luultavasti voittaa. Esimerkiksi Jugoslaviassa ja Neuvostoliitossa eri kansoilla oli erilainen kulttuuri-identiteetti, vaikka kansat elivät samassa poliittisessa järjestelmässä. Kummassakaan tapauksessa poliittinen järjestelmä ei luonut riittävää yhtenäisyyttä eri kansojen koossapitämiseksi, vaan kulttuuri-identiteetit osoittautuivat voimakkaammiksi. Vastaavasti Euroopan unionin kohdalla ihmiset seuraavat omiin kulttuureihinsa kuuluvia tapoja siitä huolimatta, että yleiseurooppalaisia lakeja säädetään. Euroopan unionin lait, toimenpiteet ja tavoitteet voivat tuntua legitiimeiltä ainoastaan siinä tapauksessa, että ihmisten tavat ja kulttuuriset identiteetit perustuisivat Euroopan unioniin. Niin kauan kuin ne perustuvat johonkin muuhun, EU:n legitimitetti ei voi olla pitävä.

os kulttuurinen identiteetti kerran on voimakkaampi kuin poliittinen, yhteisön on oltakseen legitiimi nostettava juuri kulttuuriseen identiteettiin. Vaikka EU:ssa pyritään poliittisten ja taloudellisten tavoitteiden legitimoimiseen, yhteiset taloudelliset edut, turvallisuuspoliittiset intressit tai lainsäädäntö eivät voi luoda siihen tarvittavaa yhtenäisyyttä (vrt. Renan 1990, 19). Siksi EU:ssa pyritäänkin tuottamaan kulttuurista identiteettiä: politiikan legitimoimiseksi yritetään keksiä kollektiivista identiteettiä (Delanty 1995, 155). EU-identiteetin pohjaksi on otettu vanha ajatus Euroopasta ja eurooppalaisuudesta. Identiteetin perustaksi oltaisiin voinut valita myös vaikkapa kulttuuri ja siihen perustuvat elämäntyyli tai globaali maailmankansalaisuus, mutta Eurooppa-ajatuksen ajateltiin ehkä olevan niitä vetoavampi. Tätä identiteettiä tuottamaan on Euroopan unionissa perustettu kulttuuritoiminta. Siihen liittyvät komission tiedonannot ovat osa prosessia, jolla Euroopan unionia pyritään legitimoimaan (vrt. 3. luku). Siksi olen valinnut tarkastella niissä käytettyjä identiteetin tuottamisen strategioita.

Minkä tahansa yhteiseurooppalaisen yrityksen on perustettava legitimitteettinsä "eurooppalaisen kulttuuriperinnön" varaan (Andreeva ja Vesa 1991, 3). Tähän on pyritty EU:n kulttuuriasiakirjoissakin, mutta niissä Eurooppa ja sen kulttuuriperintö on käsitelty hyvin kapeasti. Niissä ei huomioida Keski- ja Itä-Eurooppaa (vrt. Brands 1987, 80; Havel 1996; Kundera 1984) tai alakulttuureja. Kun tarkastellaan, millaisiin kulttuurisiin alueisiin ja ryhmittymiin Eurooppa on aikojen saatossa jakautunut (esim. Dawson 1966, 240) ja miten jakautuminen edelleen jatkuu ja yhä kiihtyy mm. siirtolaisuuden ja etnisyyden korostamisen myötä, voidaan havaita, että ehkä 'muuta' onkin enemmän kuin 'meitä', ja yhteinen identiteetti koskettaa vain hyvin pientä ryhmää. Euroopan unionin legitimitteettiä siis rakennetaan kulttuuritiedonannoissa melko ohuelle perustalle. García (1993, 3) arvelee, että integraation laajentaminen ja syventäminen voisivat lisätä Euroopan unionin legitimitteettiä. Laajentaminen johtaisi inklusiivisempaan yhteisöön ja siten suurempaan globaaliin legitimitteettiin. Yhteisön syventäminen taas vahvistaisi sen tunnetta identiteetistä tiiviimmän sosiaalisen ja taloudellisen koheesion kautta, jolloin sen legitimitteetti perustuisi solidaarisuuteen ja sosiaaliseen koheesioon.

Kansallisvaltiot onnistuivat saavuttamaan legitiimin aseman poliittisina toimijoina, ja niistä tuli kansainvälisen politiikan perusyksiköitä. Onnistuuko myös EU:n identiteetti-projekti siinä? Euroopan unionia legitimoidaan sillä, että integraatio perustuu yhteiselle identiteetille ja on siksi luonnollista ja välttämätöntä. Yhteinen identiteetti ja sen lähtökohdat ovat kuitenkin konstruktioita. Eikö toisaalta näin ollut kansallisvaltioidenkin kohdalla?

Kulttuuritoiminta voi vahvistaa identifiointumista Euroopan unioniin tai herättää pitämään joitakin kulttuurisia piirteitä kaikille jäsenmaille yhteisinä. Tästä on kuitenkin vielä pitkä matka sellaiseen yhtenäisyyteen, jossa Euroopan unionia pidetään legitimiinä kansainvälispoliittisena toimijana ja jäsenmaiden sisäisiin asioihin puuttujana. Kaiken kaikkiaan kulttuuritoiminnalta legitimaation tuottajana on suuri tehoa ja uskottavuutta se, että kulttuuri on EU:ssa hyvin toisarvoisessa asemassa.

Legitimaation kannalta ongelmallinen asia on myös se, että tiedonannoissa tuotettu identiteetti on varsin yksipuolinen. Esimerkiksi kansallisidentiteettiä ainakin markkinoitiin kaikkien yhteisenä projektina, mutta EU-identiteetti sulkee monia ulkopuolelle mm. vaikenemalla. Valintoja ei tiedonannoissa selitetä eikä perustella, vaikka Gellnerin (1987, 166) mukaan kieltämisen ja eliminoimisen syyt kulttuurissa tulisi aina kertoa. Selitykset puuttuvat kenties siksi, että valintojen perusteleminen on samalla sen myöntämistä, että asiat voisivat olla toisinkin (Gellner 1987, 166). Tiedonannoissa tuotetaan siis yhtä käsitystä Euroopasta, eikä vaihtoehtoja tuoda esiin. Vaikeneminen on yksi legitimoimisen tapa: "Tavallaan yksipuolisuutta, ongelmatonta pitäytymistä perinteessä, voidaan pitää yhtenä legitimitietin ratkaisun muotona. Siinä asiat toteutuvat kyselemättä. Tällaista tilannetta voidaan kuitenkin pitää myös hyvin epäpoliittisena. Siinä legitimitiettiä ei tarvitse perustella jatkuvana dialogina." (Pekonen 1991, 55). Mutta onko sellainen yhteisö oikeasti legitiimi, joka vaikenee jostakin olennaisesta?

EU:n komission kulttuuritiedonannoissa Euroopan unionia pyritään legitimoimaan kuvaamalla EU-maita yhtenäisenä eurooppalaisena kulttuurina. Tiedonannoissa kehitellään yhteistä suurta teemaa, johon eri paikalliset, alueelliset ja kansalliset kulttuuri- ja kieliryhmät voisivat yhtyä soittaen siitä omia variaatioitaan. Vaikka kulttuuritiedonannoissa korostetaan näiden variaatioiden suojelemista, voimakkaimpana kuuluu silti yhteisen teeman, yhtenäisen identiteetin rakentaminen. Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut tuon teeman tuottamisen strategioita ja havainnut, että teeman kehittäminen uottaa myös riitasointuja.

Tutkimusaineisto ja lähteet

EU:n komission kulttuuritiedonannot

Community action in the cultural sector

Commission Communication to the Council,
sent on 22 November 1977

Bulletin of the European Communities. Supplement 6/77

Stronger Community action in the cultural sector

Communication from the Commission to the Council and Parliament,
transmitted on 12 Oct 1982

Bulletin of the European Communities. Supplement 6/82

A fresh boost for culture in the European Community

Commission Communication to the Council and Parliament
transmitted in December 1987

Bulletin of the European Communities. Supplement 4/87

COM(87) 603 final)

New prospects for Community cultural action

Communication from the Commission to the Council and Parliament
and the Economic and Social Committee, Brussels, 29 April 1992

COM(92) 149 final)

European Community action in support of culture

Communication from the Commission to the council and Parliament,
Brussels, 27.07.1994

COM(94) 356 final

Muut EU:n asiakirjat

EU:n perussopimukset I osa. Maastrichtin ja Rooman sopimukset. Ajantasaistetut sopimustekstit 1994. Sopimus Euroopan unionista ja Euroopan yhteisön perustamissopimus. Ulkoasiainministeriö. Helsinki 1994, Painatuskeskus Oy

Die Konferenz der Staats- und Regierungschefs und die Aussenminister der EWG-Mitgliedstaaten im Haag: Schlusskommunique der Konferenz (2. Dezember 1969). Bulletin der Europäischen Gemeinschaften 1-1970

Gipfelkonferenz von Paris 1972. Bulletin der Europäischen Gemeinschaften 10-1972

Konferenz der Staats- bzw. Regierungschefs in Kopenhagen: Dokument über die europäische Identität 17. Dezember 1973. Bulletin der Europäischen Gemeinschaften 12-1973

Die Europäische Union. Bericht von Leo Tindemans, Premierminister von Belgien, an der Europäischen Rat. Europäische Gemeinschaften, Kommission. Bulletin der Europäischen Gemeinschaften, Beilage 1/76

Declaration solennelle sur l'union europeenne. Stuttgart 1983. Bull. CE 6-1983

Committee on a People's Europe: Reports from the ad hoc Committee to the Brussels European Council 29.-30.3.1985 and to the Milan European Council 28.-29.6.1985. Commission of the European Communities. Bulletin of the European Communities, Supplement 7/85

Delors, Jacques: puheenvuoro 12.3.1985 Commission programme for 1985 - Field of social affairs. Official Journal of the European Communities No 2-324. Debates of the European Parliament 1985-1986 Session Report of Proceedings 12.-15.3.1985

Committee of Cultural Consultants: Culture for the European Citizen of the Year 2000 Brussels 7.11.1989

Ähteet

Wallas, Esa (1997): "Valkoinen unioni sulkee rajansa. Paljastusraportti kuvaa Länsi-Euroopan kovaa injaa siirtolaiskysymyksessä". Helsingin Sanomat 16.7.1997, B4.

Wahrweiler, Hélène (1993): "Roots and Trends in European Culture". Teoksessa Soledad García (toim.): European identity and the Search for Legitimacy. For The Eleni Nakou Foundation and The Royal Institute of International Affairs. London London and New York: Pinter Publishers.

Wälpuro, Risto (1994): "Kansallisvaltiot eurooppalaisessa kehityksessä". Teoksessa Katariina Jalonen, /arpu Lindstedt, Harri Westermarck (toim.): Yhdentyvä Eurooppa ja kansallinen omaleimaisuus. Helsingin yliopisto. Studia Generalia kevät 1994. Helsinki: Yliopistopaino.

Wallardt, Erik (1958/1988): Sosiologia I. Juva: WSOY.

Anderson, Benedict (1983/1989): Imagined Communities. Reflctions on the Origin and Spread of Nationalism. Great Britain Biddles Ltd, Guildford and King's Lynn: Verso.

Andreeva, I.S. & Vesa, Unto (1991): "Preface". Teoksessa I.S. Andreeva & Unto Vesa (toim.): European Security and Cultural Values. Tampere Peace Research Institute Research Report No. 45, 1991.

Austin, J. L. (1962/1973): How to do things with words. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955. New York: Oxford University Press.

Autio, Juha-Pekka (1994): Eurooppalaisen kulttuurin muotoutuminen - kirkollisesta ykseydestä vallan asapainoon. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A:19.

Beck, Ulrich (1986): Risikogesellschaft - Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

den Boer, Pim (1993/1996): "Europe to 1914: the making of an idea". Teoksessa Kevin Wilson & Jan van der Dussen (toim.): The History of the Idea of Europe. What is Europe? course. The Open University & The European Association of Distance Teaching universities. London and New York: Routledge.

- György Éger & Josef Langer (toim. 1996): *Border, Region and Ethnicity in Central Europe. Results of an International Comparative Research*. Klagenfurt: Norea Verlag.
- Grands, M.C (1987): "Europe halved and united: from a Split Object to a restored Cultural Identity?". Teoksessa A. Rijksbaron, W.H. Roobol, M. Weisglas (toim.): *Europe from a Cultural Perspective. Historiography and Perceptions. Proceedings of a Symposium organised by the Faculty of Arts of the University of Amsterdam and the Dutch National Committee of the European Cultural Foundation*. Nijmegen: Van Ditmar Universitair. UPR, The Hague, The Netherlands.
- Braudel, Fernand (1987/1992a): "Eurooppa valloittaa planeetan". Teoksessa Fernand Braudel et al: *Eurooppa (L'Europe) Suom*. Tuomas M.S. Lehtonen. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino.
- Braudel, Fernand (1987/1992b): "Euroopan ulkopuoliset Euroopat". Teoksessa Fernand Braudel et al: *Eurooppa (L'Europe) Suom*. Tuomas M.S. Lehtonen. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino.
- Braudel, Fernand (1987/1992c): "Sivilisaatio ja kulttuuri - Euroopan loisto". Teoksessa Fernand Braudel et al: *Eurooppa (L'Europe) Suom*. Tuomas M.S. Lehtonen Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino.
- Hugge, Peter (1993/1996): "The nation supreme. The idea of Europe 1914-1945". Teoksessa Kevin Wilson & Jan van der Dussen (toim.): *The History of the Idea of Europe. What is Europe? course*. The Open University & The European Association of Distance Teaching universities. London and New York: Routledge.
- Burke, Kenneth (1962): *A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives*. Cleveland: World Publishing Company.
- Table, Vincent (1994/1996): "Key Trends in the European Economy and Future Scenarios". Teoksessa Michael Hugh (toim.): *Redefining Europe: New Patterns of Conflict and Cooperation*. The Royal Institute of International Affairs. Pinter.
- Cesarani, Mary & Fulbrook, David (1996): "Introduction". Teoksessa Mary Cesarani & David Fulbrook (toim.): *Citizenship, nationality and migration in Europe*. London: Routledge.

Connolly, William E. (1989): "Identity and Difference in Global Politics". Teoksessa James Derderian & Michael Shapiro (toim.): International/Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics. Lexington, Massachusetts/Toronto.

Connolly, William E. (1992): Identity/difference. Democratic Negotiations of Political paradox. Ithaca and London: Cornell University Press.

Dankert, P. (1987): "Areas of Cultural Policy". Teoksessa A. Rijksbaron, W.H. Roobol, M. Weisglas (toim.): Europe from a Cultural Perspective. Historiography and Perceptions. Proceedings of a Symposium organised by the Faculty of Arts of the University of Amsterdam and the Dutch National Committee of the European Cultural Foundation. Nijgh & Van Ditmar Universitair. UPR, The Hague, The Netherlands.

Dawson, Christopher (1932/1966): The Making of Europe. An Introduction to the History of European Unity. Cleveland and New York: Meridian Books, The World Publishing Company.

Delanty, Gerard (1995): Inventing Europe. Idea, Identity, Reality. MacKays of Chatham plc. Chatham, Kent. MacMillan Press Ltd.

During, Simon (1990): "Literature - Nationalism's other? The case for revision". Teoksessa Homi K. Bhabha (toim.): Nation and Narration. London and New York: Routledge.

Ehnrooth, Jari (1996): "Sulkea jättiläisen luomet". Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Paavo Löppönen (toim.): Euroopan henkinen tila ja tulevaisuus. Juva: WSOY.

Ellis, Gareth (1994): Crisis of Representation and Authority: the Critical Assumptions Underlying the European Audiovisual Debate. Submitted for MSc Dissertation (European Studies) 15th September 1994. London School of Economics and Political Science.

Euroopan unioni ja Euroopan neuvosto - toimiala ja toimielimet". 1994. Arsis 2/1994. Taiteen keskustoimikunta. Yliopistopaino.

Pirjo Jukarainen (toim. 1996): Eurooppa laidasta laitaan. Taprin opas Euroopan ymmärtämiseen. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus. Tutkimustiedote No. 69.

- Stephen & Barbara Menkel (toim. 1978): Explorations in Cultural Policy and Research. Strasbourg: Council of Europe, Education and culture.
- Radeeva, T.M. (1991): " 'European Civilization' and 'European Identity' ". Teoksessa I.S. Andreeva & Jnto Vesa (toim.): European Security and Cultural Values. Tampere Peace Research Institute Research Report No. 45.
- Risich, Jörg (1992): "Zivilisation, Kultur". Teoksessa Otto Brunner, Werner Conze, Reinhardt Koselleck (toim.): Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexicon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland Band 7. Stuttgart: Verw-Z. Klett-Cotta.
- García, Soledad (1993): "Europe's Fragmented Identities and the Frontiers of Citizenship". Teoksessa Soledad García (toim.): European identity and the Search for Legitimacy. For The Eleni Nakou Foundation and The Royal Institute of International Affairs, London. London and New York: Pinter Publishers.
- Gellner, Ernest (1983): Nations and Nationalism. Oxford Blackwell.
- Gellner, Ernest (1987): Culture, Identity, and Politics. Cambridge University Press.
- Goddard, Victoria A., Llobera, Joseph R. & Shore, Chris (1994/1996): "Introduction: The Anthropology of Europe". Teoksessa Victoria A. Goddard, Josep R. Llobera and Chris Shore (toim.): The Anthropology of Europe. Identities and Boundaries in Conflict. Explorations in anthropology series. Berg Oxford, Washington D.C.
- Guild, Elspeth (1996): "The legal framework of citizenship of the European union. Teoksessa Mary Cesarani & David Fulbrook (toim.): Citizenship, nationality and migration in Europe. London: Routledge.
- Heo - maantiedon suuri tietosanakirja 2. 1981. Espoo: Weilin+Göös.
- Habermas Jürgen (1992): "Citizenship and National Identity: Some Reflections on the Future of Europe". Praxis International 12(1).

Iale, John (1993): "The Renaissance Idea of Europe". Teoksessa Soledad García (toim.): European Identity and the Search for Legitimacy. For The Eleni Nakou Foundation and The Royal Institute of International Affairs, London. London and New York: Pinter Publishers.

Halmesvirta, Anssi (1994): "Eurooppalaisen pimeä puoli: antropologien 'neekeri' 1860-luvun Englannissa". Teoksessa Anssi Halmesvirta (toim.): Eurooppalainen ihminen. Todellisuutta, ihanteita ja selkoja. Jyväskylä: Atena kustannus oy.

Harle, Vilho (1990): "European Roots of Dualism and its Alternatives in International Relations". Teoksessa Vilho Harle (toim.): European Values in International Relations. London and New York: Pinter Publishers.

Harle, Vilho (1991a): Hyvä, paha, ystävä, vihollinen. Rauhankirjallisuuden edistämisseura ry. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos. Tutkimuksia, No. 44.

Harle, Vilho (1991b): "The Role of the 'Enemy' in the European Idea and Cultural Legacy". Teoksessa S. Andreeva & Unto Vesa (toim.): European Security and Cultural Values. Tampere Peace Research Institute. Research Report No. 45.

Harle, Vilho (1993): "Toiseuden, identiteetin ja politiikan suhteista". Teoksessa Vilho Harle (toim.): Erilaisuus, identiteetti ja politiikka. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos. Tutkimustiedote No 52.

Harvie, Christopher (1994): The Rise of Regional Europe. Historical Connections. London and New York: Routledge.

Havel, Vaclav (1996): "Europe as a Task". Dialogue and Universalism No 5-6, vol 6.

Herodotos (1908): Historia-teos. III-VI kirja. suom. Edv. Rein. Porvoossa: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kevin Wilson & Jan van der Dussen (toim. 1993/1996): The History of the Idea of Europe. What is Europe? course, The Open University & The European Association of Distance Teaching universities. London and New York: Routledge.

Jobsbawm, Eric (1990/1991): Nations and Nationalism Since 1780. Programme, myth, Reality. Cambridge University Press, Canto.

Lohti, Paavo (1994): "Kulttuuri - omaa vai annettua?". Teoksessa Katariina Jalonen, Varpu Lindstedt, Jari Westermarck (toim.): Yhdentävä Eurooppa ja kansallinen omaleimaisuus. Helsingin yliopisto. Studia Generalia kevät 1994.

Huippukokous löysi sovun keskeisiin kiistoihin". 1997. Helsingin Sanomat pääkirjoitukset 15.12.1997, 12.

HVK- ja EU-sanastoa sekä keskeisiä lyhenteitä". Teoksessa Esko Antola, Virva Ojanperä, Matti Mörntinen (toim. 1996): Mitä EU:sta? HVK 96: Euroopan tulevaisuus, Suomen haasteet ja kansalaisten odotukset. SITRA nro 150. Atena kustannus. Juva: WSOY.

Järkönen, Erkki (1990): "Kansallisuuskysymykset yhdentävässä Euroopassa". Ulkopolitiikka 27(3).

from the margins. A contribution to the debate on Culture and Development in Europe. 1997. A report prepared for the Council of Europe by The European Task Force on Culture and Development. Final version. Culture Committee Strasbourg.

Joenniemi, Pertti (1994): "Euroopan eri hahmot; alueellistuminen poittisen tilan perustana". Teoksessa Jyrki Käkönen (toim.): Euroopan murroksia. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos Tutkimuksia No. 55.

Kivelä, Risto & Hautala-Kajos, Kristiina (1993): Kulttuuripolitiikka ja Euroopan integraatio. Helsinki: Opetusministeriö.

Kolankiewicz, George (1993): "The Other Europe: Different Roads to Modernity in Eastern and Central Europe". Teoksessa Soledad García (toim.): European identity and the Search for Legitimacy. For The Eleni Nakou Foundation and The Royal Institute of International Affairs, London. London and New York: Pinter Publishers.

Koselleck, Reinhart (1979): Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Kulttuuripolitiikan kehityksestä Euroopassa. 1980. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 28. Helsinki: Opetusministeriö.

Kundera, Milan (1984): "The Tragedy of Central Europe". The New York Review of Books 26.4.1984.

Käkönen, Jyrki (1994): "Alueellistuminen Euroopassa haaste kansallisvaltioille". Teoksessa Jyrki Käkönen (toim.): Euroopan murroksia. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos Tutkimuksia No. 55.

Kiebkind, Karmela (1988): Me ja muukalaiset. Ryhmäraajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudeamus.

Kinjakumpu, Airi (toim. 1997): Eurooppa tänään - 900 vuotta ristiretkien perintöä. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus Tutkimustiedote No. 72.

Lobera, Josep R. (1993): "The Role of the Nation State and the Nation in Europe". Teoksessa Soledad García (toim.): European identity and the Search for Legitimacy. For The Eleni Nakou Foundation and the Royal Institute of International Affairs, London. London and New York: Pinter Publishers.

Mähteenmäki, Kaisa (1994): Alueellistuminen eurooppalaisen järjestelmän muutoksessa. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos Tutkimustiedote No 58.

Maffesoli, Michel (1995): Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista. Suom. Mika Määttänen. Tampere: Gaudeamus.

Maihofer, Werner (1987): "Die Einheit der Kultur Europas in der Vielfalt der Kulturen Europas". Teoksessa A. Rijksbaron, W.H. Roobol, M. Weisglas (toim.): Europe from a Cultural Perspective. Historiography and Perceptions. Proceedings of a Symposium organised by the Faculty of Arts of the University of Amsterdam and the Dutch National Committee of the European Cultural Foundation. Nijmegen & Van Ditmar Universitair. UPR, The Hague, The Netherlands.

Meehan, Elizabeth (1993): Citizenship and the European Community. London: Sage.

Meyer, John W. (1986): "Myths of Socialization and of Personality". Teoksessa Heller, Sosna, Wellbery (toim.): Reconstruction of Individualism. Stanford, California.

Liikkeli, Heikki (1994): Euroopan idea. Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia. Helsinki: HS.

Mikä HVK, miksi HVK, miksi juuri 1996?". Teoksessa Esko Antola, Virva Ojanperä, Matti Mörttinen (toim. 1996): Mitä EU:sta? HVK 96: Euroopan tulevaisuus, Suomen haasteet ja kansalaisten odotukset. ITRA nro 150. Atena kustannus. Juva: WSOY.

Griffiths, Michael (1988): "Politics and the silent cinema: The Cabinet of Dr. Caligari and Battleship Potemkin". Teoksessa Edward Timms & Peter Collier (toim.): Visions and Blueprints. Avant-garde culture and radical politics in early twentieth-century Europe. Manchester University Press.

Loeckli, Jean-Marie (1980): "Kulttuuridemokratiasta". Teoksessa Kulttuuripolitiikan kehityksestä Euroopassa. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 28. Helsinki: Opetusministeriö.

Monaco, Paul (1983): Modern European Culture and Consciousness, 1870-1980. Albany: State University of New York Press.

Mourik, M. (1987): "European Cultural Co-operation". Teoksessa A. Rijksbaron, W.H. Roobol, M. Veisglas (toim.): Europe from a Cultural Perspective. Historiography and Perceptions. Proceedings of a symposium organised by the Faculty of Arts of the University of Amsterdam and the Dutch National Committee of the European Cultural Foundation. Nijgh & Van Ditmar Universitair. UPR, The Hague, The Netherlands.

Homi K. Bhabha (toim. 1990): Nation and Narration. London and New York: Routledge.

Neumann, Iver B. (1995): Collective Identity Formation: Self and Other in International Relations. European University Institute and Norwegian Institute for International Affairs. EUI Working Paper RSC No. 95/36. Badia Fiesolana, San Domenico (FI).

Neumann, Iver B. & Welsh, Jennifer M. (1991): "The Other in European self-definition: an addendum to the literature on international society". Review of International Studies 17.

Niiniluoto, Ilkka (1996): "Mitä on olla eurooppalainen?". Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Paavo Löppönen (toim.): Euroopan henkinen tila ja tulevaisuus. Areena, Juva: WSOY.

- Lawkins, Joyce M. & Allen, Robert (toim. 1991): *The Oxford Encyclopedic English Dictionary*. Clarendon Press Oxford. Oxford University Press.
- Malonen, Kari (1997): "Dimensions of the political. Travel and interpretation". Teoksessa Terrell Carver & Matti Hyvärinen (toim.): *Interpreting the political. New Methodologies*. London and New York: Routledge.
- Meckonen, Kyösti (1991): *Symbolinen modernissa politiikassa. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisu nro 25*. Jyväskylän yliopisto.
- Meriläinen, Erkki (1997): "Aika oppia: EU on "me" eikä "ne" ". *Helsingin Sanomat* 10.3.1997, A2.
- Penrose, Jan & Jackson, Peter (1993): "Conclusion. Identity and the politics of difference". Teoksessa Peter Jackson & Jan Penrose (toim.): *Constructions of Race, Place and Nation*. UCL Press.
- Reich, Robert (1993): "Disturbed Identities: Social and Cultural Mutations in Contemporary Europe". Teoksessa Soledad Garcia (toim.): *European Identity and the Search for Legitimacy*. For The Eleni Nakou Foundation and The Royal Institute of International Affairs, London. London and New York: Pinter Publishers.
- Riepponen, Susanna (1994): *Italian ja EY:n aluepolitiikan mahdollisuudet alueellisten erojen havaitsemisessa Italiassa*. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia 126.
- Rieterse, Jan N. (1991): "Fiction's Europe". *Race & Class*, 32 (3).
- Saarevaara, Eeva Aarnio & Jukka Kanerva (toim. 1995): *Puolueohjelmattutkimuksen nykytunnat*. Jyväskylän yliopisto Valtio-opin laitos Julkaisuja 69.
- Raento, Pauliina (1993): "Kansallisten konfliktien käsitteet". Teoksessa Pauliina Raento (toim.): *Yhdessä elämään. Kansalliset konfliktit Länsi-Euroopassa*. Gaudeamus, Kirjapaino-Oy Like.

- Laivio, Jyri (1997): "Luxemburg vei EU:n ja Turkin suhteet pohjamutiin. EU haluaisi suuttuneen Turkin sallistuvan yhä kevään Eurooppa-konferenssiin, vuoropuhelun toivotaan jatkuvan.". Helsingin Sanomat 6.12.1997, C1.
- Leif, Karlheinz (1993): "Cultural Convergence and Cultural Diversity as Factors in European Identity". Teoksessa Soledad Garcia (toim.): *European Identity and the Search for Legitimaty*. For The Eleni Nakou Foundation and The Royal Institute of International Affairs, London. London and New York: Pinter publishers.
- Levan, Ernest (1882/1990): "What is a Nation? A lecture delivered at the Sorbonne, 11 March 1882". Teoksessa Homi k. Bhabha (toim.): *Nation and Narration*. London and New York: Routledge. Alkuteos "Qu'est'ce qu'une nation?". Teoksessa *Oeuvres Complètes*. Paris, 1947-61, vol. I, pp. 887-907. Engl. käännös Martin Thom.
- Lestimäki, Eija (1996): "Kulttuuri, rakennerahastot ja Euroopan unionin aluepolitiikka". *Arsis* 4/1996. Yhteiskunnan tutkimuskeskuksen keskuslehti. Yliopistopaino.
- Rorty, Richard (1982): "Introduction: Pragmatism and Philosophy". Teoksessa Richard Rorty: *Consequences of Pragmatism (Essays: 1972-1980)*. Brighton, Sussex: The Harvester Press.
- Saaremaa, Leif (1997): "Trabi - matkamuistolla kotiin". Helsingin Sanomat Kuukausiliite marraskuu 1997.
- Stella, Carlo & Schmidtke, Oliver (1996): "The northern league: changing friends and foes, and its political opportunity structure". Teoksessa Mary Cesarani & David Fulbrook (toim.): *Citizenship, Nationality and migration in Europe*. London: Routledge.
- Räsänen, Matti (1989): "Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna". Teoksessa Teppo Korhonen & Matti Räsänen (toim.): *Kansa kuvastimessa: etnisyyt ja identiteetti*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Uusitalo, Pirkko (1989): "Karjalainen kulttuuri-identiteetti". Teoksessa Teppo Korhonen & Matti Räsänen (toim.): *Kansa kuvastimessa: etnisyyt ja identiteetti*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Uusitalo, Matti (1992): "Euro-Suomi hukkuu mannerkulttuuriin". Helsingin Sanomat 14.4.1992.

Schmitt, Carl (1979): *Der Begriff des Politischen*. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Korollarien. Unveränderter Nachdruck der 1963 erschienen Auflage. Berlin: Duncker & Humboldt.

Serfaty, Simon (1992): *Understanding Europe: the Politics of Unity*. London: Pinter.

Sietälä, Päivi (1994): "Eurooppalaiset kulttuuriperinteet". Teoksessa Katariina Jalonen, Varpu Lindstedt, Jari Westermark (toim.): *Yhdentävä Eurooppa ja kansallinen omaleimaisuus*. Helsingin yliopisto. *Studia Generalia* kevät 1994.

Shapiro, Michael J. (1988): *The Politics of Representation. Writing Practices in Biography, Photography, and Policy analysis*. The University of Wisconsin Press.

Shepley, Sean and Wilmot, Jonathan (1995): "Core vs. Periphery". Teoksessa Ash Amin and John Tomane (toim.): *Behind the Myth of European Union. Prospects of Cohesion*. Routledge.

Shore, Chris and Black, Annabel (1994/1996): "Citizens' Europe and the Construction of European identity". Teoksessa Victoria A. Goddard, Josep R. Llobera and Chris Shore (toim.): *The Anthropology of Europe. Identities and Boundaries in Conflict*. Explorations in anthropology series. Berg Oxford, Washington D.C.

Sinerkari, Kaarina (1997): "Rotuvihan kitkeminen koko vuoden tema EU:n jäsenmaissa. Kampanja eviää urheilukentille ja kahviloihin asti". *Helsingin Sanomat* 30.1.1997, C2.

Skinner, Quentin (1988): "Language and Social Change". Teoksessa James Tully (toim.): *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*. Polity Press.

Skinner, Quentin (1988): "Some problems in the analysis of political thought and action". Teoksessa James Tully (toim.): *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*. Polity Press.

Smith, Anthony D. (1991): *National Identity*. Penguin Books.

Soramäki, Martti & Okkonen, Kirsi-Marja (1996): *Taloudellinen integraatio ja EU:n audiovisuaalinen politiikka*. Yleisradio Oy, Keskushallinto.

oysal, Yasemin Nuhogly (1996): "Changing citizenship in Europe". Teoksessa Mary Cesarani & David Fulbrook (toim.): Citizenship, nationality and migration in Europe. London: Routledge.

Spengler, Oswald (1918/1923): Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte. Erster Band. Gestalt und Wirklichkeit. 33.-47. Völlig umgestaltete Auflage. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung Oskar Beck München.

Uusikukka Kanerva (toim. 1991): Suomalaisten puolueohjelmien retoriikasta. Jyväskylän yliopisto Valtio-opinlaitos Julkaisuja 63.

Uusitalo, Tuulikki (1994): "Paneurooppalaisuuden utopia". Teoksessa Anssi Halmesvirta (toim.): Eurooppalainen ihminen. Todellisuutta, ihanteita ja pelkoja. Jyväskylä: Atena-kustannus oy.

"Turkki loittonee EU:sta". 1997. Helsingin Sanomat pääkirjoitukset 10.3.1997, A2.

Uusitalo, Ari (1994): "Europe paljastaa American: eurooppalaisen maailmankuvan hahmottuminen". Teoksessa Anssi Halmesvirta (toim.): Eurooppalainen ihminen. Todellisuutta, ihanteita ja pelkoja. Jyväskylä: Atena-kustannus oy.

Vaever, Ole (1993/1996): "Europe since 1945: crisis to renewal". Teoksessa Kevin Wilson & Jan van der Dussen (toim.): The History of the Idea of Europe. What is Europe? course, The Open University & The European Association of Distance Teaching universities. London and New York: Routledge.

Wallace, William (1991): The Transformation of Western Europe. The Royal Institute of International Affairs. London: Pinter Publishers.

Neil, Patrick (1996): "Nationalities and citizenships: The lessons of the French experience for Germany and Europe". Teoksessa Mary Cesarani & David Fulbrook (toim.): Citizenship, nationality and migration in Europe. London: Routledge.

Welsh, Jennifer M. (1994): "The Role of the Inner Enemy in European Self-definition: Identity, Culture and International Relations Theory". History of European Ideas. Official Journal of the International

society for the Study of European Ideas. Sponsored by the European Cultural Foundation. Volume 19 Number 1-3.

Vest, Cornel & Brown, Bill (1993): "Beyond Eurocentrism and Multiculturalism". *Modern Philology* Vol. 90 May.

Whitford, Frank (1988): "The triumph of the banal: art in Nazi Germany". Teoksessa Edward Timms & Peter Collier (toim.): *Visions and Blueprints. Avant-garde culture and radical politics in early twentieth-century Europe*. Manchester University Press.

Vilterdink, Nico (1993): "The European Ideal". *Archives Européennes Sociologie* 34 (1).

de Witte, Bruno (1987): "Building Europe's Image and Identity". Teoksessa A. Rijksbaron, W.H. Roobol, M. Weisglas (toim.): *Europe from a Cultural Perspective. Historiography and Perceptions. Proceedings of a Symposium organised by the Faculty of Arts of the University of Amsterdam and the Dutch National Committee of the European Cultural Foundation*. Nijgh & Van Ditmar Universitair. UPR, The Hague, The Netherlands.

de Witte, Bruno (1993): "Cultural Legitimation: Back to the Language Question". Teoksessa Soledad García (toim.): *European Identity and the Search for Legitimacy*. For The Eleni Nakou Foundation and The Royal Institute of International Affairs, London. London and New York: Pinter Publishers.

Wittgenstein, Ludwig (1980): *Culture and Value. Vermischte Bemerkungen*. Toim. G.H. von Wright ja Heikkyöyessä Heikki Nymanin kanssa. Engl. käännös Peter Winch. Oxford: Basil Blackwell.

Vähämäki, Jussi (1993): "Maailmankuvasta maailman kuviin". Teoksessa Vilho Harle (toim.): *Erilaisuus, identiteetti ja politiikka*. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos. Tutkimustiedote no 52.

Pauliina Raento (toim. 1993): *Yhdessä erikseen. Kansalliset konfliktit Länsi-Euroopassa*. Gaudeamus, Kirjapaino-Oy Like.

ainamattomat lähteet

leicher, Joe: Europe as centres and peripheries. What is Europe: Invention of unity and diversity. Luennot Jyväskylän yliopiston Filosofian ja yhteiskuntatieteiden laitoksella 7.-14.2.1997

Council of Europe: Culture and Development in Europe. Issues and strategies for the 21st Century. Discussion paper prepared by the European Task Force for the Seminar of European Ministers Responsible for Cultural Affairs, 16-17 June, 1995, Bratislava

Keskustelu komission Informaation, kommunikaation, kulttuurin, audiovisuaalisen kulttuurin ja audiovisuaalisen politiikan pääosaston työntekijän Marie Lorraine Dangeardin kanssa Brysselissä 15.5.1996

Delgado-Moriera, Juan M: "Cultural Citizenship and the Creation of European Identity". Electronic Journal of Sociology Volume two Number three 1997

Laakkuriniemi Tapani: Etnisyys ja identiteetti. Luennot Jyväskylän yliopiston Filosofian ja yhteiskuntatieteiden laitoksella kevätlukukaudella 1997

puhelinkeskustelu kulttuuriasianneuvos Risto Kivelän kanssa 11.12.1997